

”Missä mä olisin muuten?”

Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista.

Jaana Kivistö
Ammatillinen lisensiaattitutkielma
Marginalisaatiokysymysten erikoisala
Sosiaalipolitiikan laitos
Turun yliopisto
Kevät 2006

JAANA KIVISTÖ:

”Missä mä olisin muuten?” Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista.

Ammatillinen lisensiaatti-tutkielma, 127 sivua, 5 liitesivua
Kevät 2006

Työni on aineistolähtöinen tutkimus nuorten kokemuksista viranomaispalveluista. Olen tutkinut teemahaastattelun avulla, miten nuoret kokevat ja konstruoivat lastensuojelun ja muut palvelut, joissa he ovat olleet asiakkaina. Teemahaastattelun lisänä olen käyttänyt sanakortteja. Nuorten asiakaskokemusten lisäksi olen kiinnostunut siitä, minkälaisen kuvan nuoret itsestään antavat. Tutkimustani varten haastattelin 10 nuorta kahdelta paikkakunnalta. Nuoret ovat 18-22-vuotiaita nuoria miehiä ja naisia. Haastattelun aikana he kaikki olivat lastensuojelun jälkihuollon asiakkaina tai asiakkuus oli juuri loppunut. Yhteistä näille nuorille on se, että he ovat olleet sijaishuollossa. Lastensuojelun lisäksi heillä on asiakkuus ainakin yhdessä toisessa viranomaisyksikössä.

Nuorten lähtökohdat ja syyt asiakkuudelle ovat erilaisia. Tällä hetkellä nuoret ovat pääsääntöisesti hyvin tietoisia asiakkuksiensa ja sijoitustensa syistä ja niihin johtaneista tapahtumista. Näin jälkikäteen nuoret kokevat, että lastensuojelu on ollut heille välttämätön vaihe, josta on ollut paljon apua. Myös muista yksiköistä nuoret ovat saaneet tukea. Yhdessä nämä palvelut ovat muodostaneet nuorille tärkeän polun, joka on auttanut heitä elämässä eteenpäin muuttaen negatiivisen käsikirjoituksen suunnan.

Tutkimuksen edetessä kävi selväksi, kuinka näillä nuorilla on kaikki mahdollisuudet selvittää elämässään. Nuorten persoonalliset tekijät, kiinnittyminen yhteiskuntaan ja tulevaisuuteen suuntautuminen sekä lastensuojelun interventiot yhdessä muiden palveluiden kanssa toivat esille, miten taustoista ja ongelmista huolimatta on myös mahdollista selvittää syrjäytymättä vaikka ulkoiset tekijät ja alkuoletukset puhuisivat toista.

Tutkimukseni perusteella voin sanoa, että lastensuojelulla on tärkeä paikka palveluissamme. Parhaimmillaan se tukee lapsia ja nuoria selviämään elämässä ehkäisten mahdollisen syrjäytymisen kehityksen. Lastensuojelun lisänä viranomaisverkoston kautta nuoret ovat saaneet itselleen tarvittavat palvelut. Nuoret ovat myös löytäneet tästä viranomaisten verkostosta ainakin yhden työntekijän, josta on tullut merkityksellinen aikuinen, jolta nuoret ovat saanut apua ja tukea.

Avainsanat: Lastensuojelu, syrjäytyminen, marginalisaatio, resilienssi eli kyky selvittää.

1 Johdanto	4
2 Kunnallinen lastensuojelutyö	9
2.1 Lastensuojelun kehitys	10
2.2 Lastensuojelutyö sosiaalivirastossa	16
2.3 Jälkihuolto	22
2.4 Muut viranomaispalvelut	23
2.5 Aikaisempia tutkimuksia nuorten näkökulmasta	26
3 Syrjäytymisestä marginalisaatioon	31
3.1 Syrjäytymisen käsite	31
3.2 Marginalisaation käsite	37
4 Tutkimuskysymykset, tutkimuksen paikantaminen ja tutkimusmenetelmät	41
4.1 Tutkimuskysymykset	41
4.2 Tutkimuksen paikantaminen	41
4.3 Elämäntutkimus	44
4.3.1 Teemahaastattelu	45
4.3.2 Sanakortit	49
4.4 Aineiston analyysi	50
5 Nuorten kokemukset	53
5.1 Mistä kaikki alkoi?	53
5.1.1 Nuorten tausta	56
5.1.2 Koulutus	58
5.2 Kokemukset lastensuojelusta	62
5.2.1 Asiakkuuden alku ja syyt	62
5.2.2 Kotoa laitokseen	66
5.2.3 Kohti itsenäistä elämää	71
5.2.4 Lastensuojelun haasteet	73
5.3 Työntekijäverkosto	76
5.4 Mistä on hyvät työntekijät tehty?	79

5.5 Osallisuus ja lapsen etu	83
5.6 Missä mä olisin, jos mua ei olisi sijoitettu?	86
6 Kolme tarinaa: pahantapaisista turvattomiin, syrjäytyneistä selviytyjiin	90
6.1 Milla	90
6.2 Marika	97
6.3 Sami	101
7 Nuorten tuottama kuva elämästään	104
7.1 Arvojen huutokauppa	104
7.2 Nuorten arki	106
7.3 Tulevaisuus ja haaveet	108
7.4 Mä olen tottunut nostamaan hännän pystyyn ja katsomaan eteenpäin	109
8 Lopuksi	115
Lähteet	119
Liitteet	
Liite 1 Sanakorttien sanat	128
Liite 2 Teemat	129
Liite 3 Kirje	130
Liite 4 Yhteenveto/nuorten tausta	131
Liite 5 Yhteenveto/nuorten tausta	132
Kuvio ja taulukko	
Taulukko: Lastensuojelun asiakasmäärä 2004	17
Kuvio: Tutkimuksen suhde ympärillä oleviin tekijöihin	43

1 Johdanto

Vanhempien velvollisuus huolehtia lapsistaan on ikäikäistä. Yhtä ikuisia ovat periaatteen toimimattomuus ja siihen liittyvät ongelmat (Pulma 2004, 11). Näiden ongelmien vuoksi lapset ovat tarvinneet perheen ulkopuolista suojelua, huolenpitoa, tukea ja kontrollia kautta aikojen. Se, miten, kuinka ja kuka suojelua on järjestänyt, on vaihdellut. Lasten suojelemisen taustalta löytyvät niin työvoimapolitiittiset tarpeet kuin väestöpolitiikkaan liittyvät kysymyksetkin. Käsitys lapsista ja nuorista itsenäisinä yksilöinä antoi alkusysäyksen lasten tarpeiden huomioimiselle.

Lastensuojelutyöllä on pitkät perinteet maassamme ja työtä on tehty vaihtelevasti vuosien saatossa. Työskentelytavat ovat muuttuneet yhteiskunnan kehityksen, ideologioiden ja arvojen mukana. Asiakastyön vaativuuden lisääntyminen ja asiakasmäärien kasvu ovat omalta osaltaan vaikuttaneet siihen, että työtavoissa on sekä tapahtunut että on edelleen tapahtumassa muutoksia. Heinin (1999) mielestä työkäytäntöjen muutos on merkinnyt sekä entistä tarkemmin räätälöityjä että kohdennettuja palveluja. Paitsi että työkäytäntöjä kehitetään erilaisissa projekteissa ja muissa erityispalveluyksiköissä, myös sosiaalivirastossa kiinnitetään jatkuvasti huomiota siihen, miten omaa työtä voitaisiin kehittää ja tehostaa.

Työkokemukseni sosiaalityöntekijänä muodostuu erilaisista työtehtävistä sosiaalivirastossa. Tällä hetkellä toimin lastensuojelussa sosiaalityöntekijänä. Työkokemukseni myötä olen kiinnostunut lastensuojelukysymyksistä ja tämä kiinnostus on vaikuttanut tutkimusaiheeni valintaan. Tutkimukseni avulla pyrin kehittämään ja tarkemmin tutkimaan omaa työtäni ja työotetta lastensuojelussa. Alusta alkaen olen halunnut tehdä tutkimusta asiakkaiden näkökulmasta. Haluan kuulla asiakkaiden kokemuksia lastensuojelusta niin tutkijoiden, lastensuojelukriitikoiden kuin työntekijänäkökulmani rinnalle. (Esim. Heino 1997, Hurtig 2003, Sinko 2004.)

Lastensuojelu on tunteita herättävä aihe, jota käsitellään monilla foorumeilla tutkimuksista (esim. Heino 1997, Kääriäinen 2003, Kitinoja 2005) lehtien palstoille (Anna 26.2.2004, Perhe 2/2005, HS esim. 9.3.06, 10.3.06). Jokaisella keskusteluun osallistuvalla on siitä oma näkemyksensä. Milloin lastensuojelua syytetään liiallisesta puuttumisesta tai puuttumattomuudesta, milloin lasten oikeuksien polkemisesta, milloin

mielivaltaisesta sekaantumisesta perheiden elämään. Toisaalta lastensuojelua kritisoidaan siitä, että lapsia ei kuulla, heitä ei työskentelyssä huomioida tai että asiakkaiden ongelmat ja palvelut eivät kohtaa (Hurtig 2003, Kivinen 1992, Heino 1997, Forssén 1993). Työntekijänä kohtaan päivittäin ristiriitaisia näkemyksiä ja tilanteita, joissa etsitään lapsen etua. Toisaalta työkokemukseni mukaan lasten kanssa työskennellään tiivisti, heidän mielipiteitään kuullaan ja pääsääntöisesti työskentelysuunnitelmat tehdään yhdessä lasten ja heidän vanhempinsa kanssa. Mikä sitten on lapsen etu, miten se toteutuu ja miten lapset huomioidaan lastensuojelussa? Mitä nuoret itse tietävät lastensuojeluasiakkuudestaan ja sijoituksistaan? Miten he mieltävät lastensuojelun ja sen, miten heidän kanssaan on työskennelty? Tutkimuksessani etsin vastauksia näihin kysymyksiin lastensuojelussa asiakkaina olleilta nuorilta.

Olen kiinnostunut jälkihuollossa olevien tai olleiden nuorten kokemuksista lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista, joissa nuoret ovat olleet asiakkaina. Tutkimukseni lähtökohdaksi on nuorten kokemusperäinen tieto heidän asiakkuuksistaan ja työni on asiakaslähtöinen tutkimus (Jahnukainen 2004, 12). Asiakaskokemusten lisäksi olen kiinnostunut siitä, miten nuoret määrittävät palveluja sekä omaa elämäänsä ja tulevaisuuttaan näistä lähtökohdistaan (ks. myös. Granfelt 1998). Tutkimuksessani käytän lastensuojelun käsitettä suppeasti, ja tässä käsite ”lastensuojelutyö” kuvaa kunnallista lakisääteistä lastensuojelutyötä (Sinko 2004, 14). Nuorten elämässä olleet muut viranomaispalvelut voidaan katsoa olevan lastensuojelutyötä laajemmassa mielessä.

Tutkimus on mielestäni tärkeä tehdä nuorten näkökulmasta, koska lastensuojelua on tutkittu melko vähän tästä lähtökohdasta. Eriyisen vähän tutkimuksia on nuorten omakohtaisista lastensuojelukokemuksista. Nuorten näkemys on mielestäni oleellinen, koska he ovat asiakkaina erilaisia muihin ikäkausiin verrattuna ja nuoruus elämänvaiheena vaikuttaa jo sinällään asiakassuhteisiin (Rutter 1975, 97-102; Kellerher etc. 2000, 33). Lisäksi lapset ja nuoret ovat keskeisessä asemassa lastensuojelussa.

Lastensuojelua koskeva tutkimus on Törrösen (1999) mukaan lisääntynyt 1970-luvulta. Suomalaista lastensuojelua koskevia, kokoavia ja arvioivia teoksia on kirjoitettu 1980-luvulta lähtien. Lastensuojelututkimus oli aluksi pääasiassa kvantitatiivista tutkimusta,

jolloin tutkittiin lastensuojelun ja lasten pahoinvoinnin tai huono-osaisuuden alueellisia ja määrällisiä eroja sekä analysoitiin hallinnollisten työkäytäntöjen toteutumista ja tavoitteita (kuten Forssén 1993.) Kääriäinen (2003) on nostanut esille neljä erilaista näkökulmaa lastensuojelututkimuksista: vanhempien ja perheiden, lapsen, sosiaalityön ja viranomaisien, sekä yhteiskunnan ja palveluiden näkökulmat.

Laadulliset tutkimukset lastensuojelusta alkoivat yleistyä 1990-luvulla. Näissä tutkimuksissa on käsitelty pääasiassa sosiaalisten ongelmien määrittelykäytäntöjä ja lastensuojeluperheiden hyvinvointia. Lastensuojelun työkäytäntöjä on tutkinut esimerkiksi Hurtig (2003). Törrösen (1999) mukaan lastensuojelututkimuksesta huolimatta tietoa esimerkiksi lasten elämästä sijoitusten jälkeen on vielä melko harvassa. Nuorten näkökulmasta tutkimuksia koulukodeista ja perhehoidosta ovat tehneet muun muassa Pösö (1993, 2004) ja Laurila (1999, 2002). Virokannaksen (2004) tutkimuksessa on sivuttu alaikäisten nuorten lastensuojelukokemuksia huumehoidon kautta. Jahnukainen (2004) on tutkinut koulukodissa olleiden nuorten selviytymistä sijoituksen jälkeen, ja Kitinoja (2005) on tutkinut koulukotiin siirtyvien lasten elämää.

Tutkimuksessani on kaksi toisiinsa liittyvää intressiä. Nuorten asiakkuuskokemusten lisäksi olen kiinnostunut nuorten omasta näkemyksestä heidän elämäntilanteestaan. Erityisesti lastensuojelussa asiakkaina olleet nuoret määrittellään usein ulkoapäin erilaisten ulkoisten käsitteiden avulla. Lastensuojelun sosiaalityöntekijänä olen usein kokenut, että lastensuojelun nuoria luokitellaan jo etukäteen negatiivisessa valossa. Kuitenkin monet asiakkaina olevat nuoret ovat kuten muutkin ikäisensä ja lastensuojelu on ollut ja on vain osa heidän arkeaan ja elämänsä. Matinlompola on (2002, 26-27) tuonut esille, kuinka vaikeaa on huomata pahaa esimerkiksi hyvin toimeentulevista perheyhteisöistä. Onko myös niin, että on vaikea havaita hyvää niistä, joita on jo valmiiksi määritetty marginaaliryhmiin kuuluviksi, kuten lastensuojeluasiakkaat?

Nuorten puheen kautta pyrin tuomaan esille sitä, miten he ovat hahmottaneet saamiaan palveluja ja miten lastensuojelun keskeiset toimintaperiaatteet lapsen edusta, kuulemisesta ja suojelusta ovat toteutuneet. Heino (1997) on analysoinut lastensuojeluun asiakkaaksi määrittymistä sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Itseäni kiinnostaa, miten nuoret muistavat ja määrittävät asiakkuksiensa synnyn ja mitä he

tietävät asiakkuuksiinsa liittyvistä prosesseista. Nuorten kokemusten avulla toivon löytäväni niitä kohtia, joita sosiaalityössä voisi parantaa ja kehittää.

Olen valinnut haastatteluun nuoria, joilla on lastensuojelun jälkihuolto ja asiakkuus jossain muussa palvelujärjestelmässä. Nuoret tulevat kahdesta eri kaupungista. Haastatteluun nuoret ovat valinneet joko sosiaalityöntekijät tai muut nuoren kanssa työskennelleet työntekijät sillä edellytyksellä, että nuori on jälkihuollossa tai jälkihuolto on juuri loppunut. Pidän tärkeänä, että nuorella on kokemuksia useista auttajatahoista ja sitä kautta kokemusta erilaisista työtavoista.

Valitsin tutkimukseeni jälkihuollon piiriin kuuluvia nuoria, koska he ovat suunnilleen samanikäisiä ja heidän asiakkuuksissaan on samankaltaisuutta. Heillä on jo etäisyyttä lastensuojeluun ja he ovat voineet käsitellä sekä työstää lastensuojeluun liittyviä ajatuksia ja tunteita. Jälkihuollossa olevilla nuorilla on ollut tiivis asiakkuus alaikäisinä. Jälkihuolto tuo työlleni tietynlaiset ulkoiset puitteet, koska jälkihuoltosopimus tehdään vain osalle asiakasnuorista. Nuorella, joka on ollut huostassa ja/tai sijoitettuna on oikeus jälkihuoltoon, kun hän täyttää 18-vuotta. Uskon, että ikä ja siirtyminen jälkihuoltoon vaikuttavat siihen, että nuoret kykenevät nyt paremmin arvioimaan lastensuojelua kuin esimerkiksi sijoitusprosessin aikana. Halusin, että nuoret ovat täysi-ikäisiä, jolloin he voivat itse päättää osallistumisestaan. Haastattelut ovat teemahaastatteluja, jonka lisänä olen käyttänyt sanakortteja. Haastatteluun osallistui kymmenen nuorta.

Nuorisotutkimuksessa, kuten myös monissa muissakin tutkimuksissa, on viime aikoina käsitelty paljon syrjäytymistä ja syrjäytymisen käsitettä (Helne 2002, Suutari 2001, Hyväri 2002) sekä sitä, mitä se merkitsee nuorille. Lisäksi nuorten asemaa on tutkimuksissa määritelty marginaali-käsitteen kautta (Järvinen & Jahnukainen 2001). Tutkimuksessani nuoret ovat monilta osin marginaalisessa asemassa sekä suhteessa ikäisiinsä nuoriin että toisaalta suhteessa lastensuojeluasiakkaisiin. Ikäisistään nämä nuoret erottuvat lastensuojeluasiakkuutensa vuoksi. Lastensuojelun asiakkaista nuoret muodostavat pienen sijaishuollossa olleiden joukon.

Työni voidaan katsoa kuuluvan nuorisotutkimuksen piiriin nuorten iän perusteella ja koska nuoret ovat työssäni keskeisessä asemassa. Tolonen (2004, 1) tuo esille miten, sekä nuorisotutkimus, että lapsitutkimus lähtevät liikkeelle lasten tai nuorten

kokemuksista. Nuorten kokemukset nähdään sinänsä arvokkaina ja raportoinnin arvoisina. Paitsi, että työni voitaisiin luokitella nuorisotutkimuksen piiriin, kuuluu se myös lastensuojelun tutkimusperinteeseen sekä laajemmin sosiaalityöntutkimukseen.

Työni teoreettinen viitekehys muodostuu lastensuojelun sosiaalityön tutkimuksista eli siitä, miten nuoret kokevat erilaiset sosiaaliviraston työkäytännöt ja miten heidän elämässään lastensuojelulain keskeiset periaatteet lapsen edusta ja kuulemisesta ovat toteutuneet. Syrjäytymis- ja marginalisaatiomääritysten kautta käyn läpi nuorten näkemyksiä heidän omasta elämästään suhteessa menneisyyteen ja tulevaisuuteen. Työni teoreettiset lähtökohdat, samoin kuin tutkimuskysymykset, ovat luonnollisesti täsmentyneet työn edetessä. Tutkimusaiheeseen, haastatteluihin ja tutkimuskysymyksiin on vaikuttanut työkokemukseni ja sitä kautta syntynyt kiinnostus siitä, miten nuoret pöydän toisella puolella kokevat sosiaalityön ja muut auttamistahot, joita he ovat kohdanneet.

Tutkimuksessani käsittelen aluksi yleisesti lastensuojelua, sen kehittymistä ja kunnallisen sosiaalitoimiston työskentelytapoja. Seuraavaksi esittelen palveluja, joita nuoret ovat käyttäneet. Tämän jälkeen käyn lyhyesti läpi tutkimuksia, joissa on käsitelty lastensuojelua nuorten näkökulmasta ja sitä kautta siirryn syrjäytymiskäsitteen kautta marginalisaation käsitteeseen. Näiden jälkeen esittelen tutkimuskysymykset, tutkimusmetodologian ja tutkimusmenetelmät. Lopuksi käyn läpi tutkimusaineistoa ja esittelen tutkimustulokset.

2 Kunnallinen lastensuojelutyö

Lastensuojelutyöllä on pitkät perinteet maassamme. Työtä on tehty vaihtelevasti ja monilla painotuksilla vuosien saatossa (Pulma 1987, Eräsaari 1991, Liljeberg 1994). Työorientaatiot ovat vaihdelleet esimerkiksi sen mukaan, onko työn lähtökohtana lapsi vai perhe, onko työn painopiste avohuollossa, laitoshuollossa vai ennaltaehkäisevässä työssä. Sijaishuollossa painotukset ovat vaihdelleet laitossijoituksista perhesijoituksiin (Pulma 1987, 162-165). Myös suhtautumisessa huostaanottoihin on havaittavissa erilaisia näkemyksiä. Tämä on näkynyt esimerkiksi pakkohuostaanottopäätöksissä ja siinä, miten näitä päätöksiä on ajan hengen ja vallitsevien ideologioiden mukaisesti tehty tai jätetty tekemättä. (Saurama 2002, 7.)

Lastensuojelutyön painotuksiin vaikuttavat perheen ja valtion välisten suhteiden sekä lasten tarpeiden hahmottamistavat (Hurtig 2003, 13). Hahmottamistavat yhdistyvät aikaan, paikkaan, arvoihin sekä käsityksiin hyvinvoinnista ja lapsen asemasta. Nämä tavat muovaavat lastensuojelun ideologioita ja edelleen sitä kautta asiakastyön arkea. Käytännön arjessa työntekijät peilaavat yhteiskunnassa olevia arvoja ja normeja asiakastilanteisiin.

Lastensuojelutyöntekijä määrittelee työssään jatkuvasti sitä, mikä on lapsen kannalta normaalia tai epänormaalia lapsuutta ja vanhemmuutta. Työntekijät arvioivat työskentelyn aikana sitä, mihin puututaan, milloin ja miten. Nämä määrittelyt eivät synny tyhjästä, vaan niitä tehdään siinä ajassa ja paikassa, jossa työskennellään. Tehtyihin määrittelyihin vaikuttavat kulloisenkin ajan yleiset määrittelyt ja käsitykset ”normaaliudesta” (Saurama 2002, 27; Parton ym. 1997, 87).

Sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään erilaisia yhteiskunnallisia ongelmia jo ”etuajassa”. Tällöin työntekijät joutuvat oman tietonsa valossa tekemään arviointia tilanteesta ja päättämään toimenpiteistä ilman valmiita määrittelyjä. (Ks. myös Parton etc. 1997, 66-67.) Erilaisia määrittelyjä joudutaan tekemään koko ajan tässä muuttuvassa maailmassa erilaisissa sosiaalityöyksiköissä. Forssén Tuulikki (2005) on kuvannut työntekijöiden näkökulmasta niitä usein vaikeitakin ajatuksia ja tunteita, joita työntekijöillä on liittyen erilaisiin määrittely- ja arviointitilanteisiin uusien kysymysten äärellä.

Prosessi, jossa valtioiden yhteiskunnalliset ideologiat ja ammattikäytännöt ovat vuorovaikutuksessa keskenään, on monivaiheinen ja kompleksinen. Lastensuojelun arkeen vaikuttavat yhteiskunnan poliittiset, kulttuuriset ja erityisesti taloudelliset ehdot (ks. Hurtig 2003, Spratt 2001; Payne 1997, 15-18). Yhteiskunnan lisäksi eri kunnissa on omat toimintatavat ja sosiaalitoimistoissa toimistojen tavat ja tottumukset. Itse työskentely muotoutuu konkreettisesti asiakastilanteessa asiakkaan ja työntekijän keskinäisessä tapaamisessa, jossa kaikilla osapuolilla on omat näkemyksensä, painotuksensa ja intressinsä. Näiden lisäksi kaikilla asianomaisilla on oma taustansa ja historiansa, jonka jokainen tuo mukanaan tapaamisiin. Näistä kaikista tekijöistä muodostuu toimintakenttä, jossa työskentely tapahtuu.

2.1 Lastensuojelun kehitys

Lastensuojeluhistoria voidaan nähdä lapsuuden yhteiskunnallistumisen historiana. Kaupunki- ja maalaisköyhälistön lisääntyminen, köyhien perheiden vaikeudet huolehtia lapsistaan sekä perheyhteisöjen heikkeneminen vaikuttivat lastensuojelun syntyyn. (Pulma 1987, 12-13.) Kaupungistumisen myötä lasten ongelmat tulivat näkyvimmiksi, ja sitä kautta syntyi tarve puuttua epäkohtiin. Lapsikuolleisuuden lisääntyminen sekä sen huomioiminen, että lapset olivat tie varallisuuteen johtivat kiinnittämään huomiota olosuhteisiin, joissa lapset kasvoivat. (Pulma 1987, 15; Eräsaari 1991, 126.) Alkuvuosien akuuttina kysymyksenä lastensuojelussa olivat köyhyys ja siihen liittyvät ongelmat, sekä orpojen lasten hoito ja huolenpito.

Ensimmäiset oikeudelliset toimet alaikäisten suojelemiseksi saivat maassamme alkunsa jo 1800-luvun lopulla, jolloin ulkomaisten esikuvien mukaan myös Suomessa asetettiin rajoituksia lasten käytölle teollisuuden työvoimana. Rajoitusten tarkoituksena oli estää työvoiman ennenaikainen kuluminen. Rajoitusten pelättiin kuitenkin tuovan mukanaan myös ongelmia, kuten lisääntyvän joutilaisuuden myötä tapahtuva nuorten siveellisyyden veltostuminen. Syntyi lasten yhteiskunnallinen kasvatuksen tarve, jonka tarkoituksena oli suojella yhteiskuntaa toimettomilta ja huonotapaisilta lapsilta. Perusratkaisuksi tähän valittiin kansankoulu, joka sai opillisten tavoitteiden lisäksi kasvatuksellisen ja kurinpidollisen tehtävän. Kurinpidollista kasvatusta varten perustettiin myöhemmin myös kasvatuslaitoksia. Vuosisadan vaihteessa työskenneltiin lähinnä siten, että lapsi otettiin huomioon tekojensa mukaisesti ja toisaalta

toimenpiteissä huomioitiin ennaltaehkäisevisti myös moraaliset puolet (koulu). Koululle määritettiin tehtävät, joilla lapsia kasvatetaan ja pidetään kurissa. (ks. Helminen & Mikkonen 1994.)

Lastensuojelun syntymisen yhtenä oleellisena tekijänä on ollut vaihe, jolloin lapset ryhdyttiin näkemään omana erillisenä ryhmänään. Elämänkaariajattelun myötä lapsuus ja nuoruus erotettiin omaksi vaiheekseen ihmisen elämänkaareissa omine erillisine tehtävineen. (Rutter 1975, 93-101; Siltala 1989, 91.) Valistusajan näkemykset siitä, että lapsella on sielu, joka on altis muokkaukselle ja kieroön kasvamiselle, loi ideologista pohjaa valtiolliselle lastensuojelun instituutiolle. Lisäksi käsitys lapsista yksilöinä, jotka tarvitsevat huomiota, kasvatusta sekä suojelua, loi pohjaa lastensuojelun tarpeelle. Lastensuojelutyötä ovat tehneet niin vapaaehtoiset yksityiset kansalaiset, seurakunnat kuin järjestötkin. Vuosien aikana lastensuojelun järjestäminen siirtyi kunnille. (Saurama 2002, 29; Eräsaari 1991, 99.)

Käsitys lapsesta on vaihdellut lastensuojelun historian ja kehityksen aikana lasten turvattomuudesta lasten pahatapaisuuteen ja edelleen lapsen edun käsitteeseen. Lastensuojelun alkuvuosina keskityttiin pääasiassa lapseen, hänen toimintaansa ja käyttäytymiseensä. Turvattomia ovat olleet ne lapset, jotka ovat joutuneet elämään ilman vanhempia tai huoltajia. Käsite pahantapaisuudesta syntyi ja liittyi keskusteluun alaikäisistä rikoksenteijöistä sekä laajemmin kriminaalipoliittiseen keskusteluun. Alaikäisten rikoksenteijöiden pelastaminen yhteiskuntakelpoisiksi nähtiin erityisenä suojelukasvatuksellisenä tehtävänä, joka vaati erityislaitoksia. Alusta alkaen suojelukasvatuslaitokset ajateltiin paitsi rikoksia tehneille myös ”moraalisesti vajonneiden” vanhempien pahantapaisille lapsille. (Pulma 2004, 13.)

Saurama (2002) ja Eräsaari (1991) ovat käyttäneet vaarallisten ja vaarassa olevien lasten käsitettä. Vasta myöhemmässä vaiheessa huomattiin, että turvattomuuden ja pahantapaisuuden välillä voi olla jatkumo. (Saurama 2002, 31.) Tällä hetkellä ei enää puhuta pahantapaisista lapsista, vaan käytetään termejä poikkeavasti käyttäytyvä, ongelmakäytöksinen tai haasteellinen käytös (Kitinoja 2005, 33). Käsite ”turvattomat lapset” on mielestäni säilynyt sosiaalityön arkipuheessa ja sillä viitataan edelleen niihin lapsiin, joiden kotiolosuhteet ovat turvattomat. Toki käsitteet kulkevat sekä rinnan että

sylikkään. Haasteellisesti käyttäytyvän nuoren taustalla voi olla turvattomuutta tai turvattomuuden taustalla ongelmallisuutta.

Suojelukasvatusideologian aikana perustettiin erilaisia kasvatustaitoksia, joihin aluksi jouduttiin oikeuden päätöksellä lähinnä rikosten vuoksi. 1910-luvun tienoilla raja pahantapaisten ja rikollisten lasten välillä alkoi hiljalleen häilyä. Pahantapaisten lasten turvakotien ja rikollisten lasten kasvatustaitosten hallinnollinen yhdistäminen tapahtui vuonna 1918, ja myöhemmin kaikki lastensuojelulaitokset saivat valtion kasvatustaitoksen nimen. (Harrikari 2004, 49-50.) Nyqvist (1995, 10) on tuonut esille, miten esimerkiksi lastensuojelutyö turvattomien lasten osalta oli vilkasta 1920- ja 30-luvuilla. Keskusteluun niin sanotuista turvattomista ja pahantapaisista lapsista liittyi myös ”taistelu” kunnallisen ja valtiollisen vastuun rajoista lastensuojelun järjestämisessä. Turvattomien lasten huolto kuului ensisijaisesti kunnille, kun taas suojelukasvatus organisoitiin valtiolle (Pulma 2004, 14).

Vuonna 1936 säädettiin ensimmäinen lastensuojelulaki. Lapset ovat pitkään olleet erityisen suojelun kohteena (Nyqvist 1995, 12). Suomen ensimmäinen lastensuojelulaki oli lähes pelkkä huostaanottosäännöstö ja köyhäinhoitolakien jatke (Sinko 2004, 56). Pääasiassa tämä ensimmäinen laki kohdistui yhteiskunnan suojeluun sijoittamalla ns. pahantapaiset lapset omiin laitoksiinsa. Siitä ei löytynyt puitteita ennaltaehkäisevälle, luovalle tai asiakasta tukevalle toiminnalle, joka ei tosin muutoinkaan ollut 1930-luvun hengen tai kontrolli-ideologian mukaista. Sosiaalityö oli vielä vuosia jäykkää ja monenlaiselle valtion ja kuntien byrokralialle alisteista (ks. Sinko 2004 ja 2005). Moderni sosiaalityö on meillä suhteellisen uusi tulokas, ja vasta myöhemmässä vaiheessa ovat lastensuojeluun liittyneet avohuollon toimenpiteet sekä lasten ja perheiden tukeminen sosiaalityön keinoin.

Yhteiskunta nähtiin 1930-luvulla vahvasti organistisesta näkökulmasta, jossa julkisen vallan edustajille eli viranomaisille lankesi vastuullinen tehtävä tulkita ”terveestä yhteiskunnasta” poikkeavia ilmiöitä ja puuttua niihin nopeasti. Valtiopaternalismia voitiin nähdä olevan ennen muuta köyhien perheiden, erityisesti köyhien naisten ja heidän lastensa valvontaa, jossa viranomaisten tulkitsema ”yhteiskunnan etu” oli ensisijainen. Lapsen etu ja yhteiskunnan etu olivat tässä asetelmassa sama. Perheen etu oli sen suhteen toissijainen. (Pulma 2004, 14-15.)

Toisen maailmansodan jälkeiset vuodet olivat Suomessa rajujen yhteiskunnallisten muutosten aikaa. Suomi teollistui ja kaupungistui sekä koki nopean siirtymisen palveluyhteiskuntaan. Myös arvoissa tapahtui nopeita muutoksia 1960-luvulla. Lastensuojelussa elettiin tällöin vielä huoltovallan aikaa, jossa huoltajat kohtasivat huollettavia. Terapia nähtiin sopimattomaksi lastensuojelun työskentelyyn, koska asiakkaita pidettiin siihen kykenemättöminä. Lähes ainoa työmenetelmä oli huostaanotto. Tätä käytettiin kuitenkin melko harvoin, koska perhettä ja sen koskemattomuutta kunnioitettiin. Lastensuojelu oli pitkään ytimeltään paternalistista, valvovaa ja holhoavaa. Lastensuojeluperheessä oleellisin tekijä oli äiti ja hänen kykyään tässä ominaisuudessa tarkkailtiin. Äidin tarkkailu ja valvonta olivat pitkään tärkein osa tilanteen analyysia. Toki lastakin seurattiin muun muassa koulunkäynnin osalta, mutta lapsi vain näkyi, ei kuulunut. (Pulma 2004, 16, Saurama 2002, 179.)

Yhteiskunnan muutokset alkoivat vähitellen näkyä myös lastensuojelussa. Yhteiskunnan auktoriteettirakenteen murtuessa myös viranomaisten toimintaa alettiin kyseenalaistaa. Lasten oikeudet sekä muun muassa ihmisoikeudet nousivat yleiseen keskusteluun ja sitä kautta myös lastensuojelun työtapoihin. Vanhemmat alkoivat vastustaa entistä useammin viranomaisten toimintaa. Tätä tärkeämpänä näkisin sen, että lapsen ääni alkoi vähitellen nousta kuuluviin. Lastensuojelun tapa pitää lapsia toiminnan kohteina alkoi pikku hiljaa muuttua. Avohuollon tukitoimet alkoivat lisääntyä. 1960- ja 70-luvuilla alettiin korostaa lasten ja nuorten oikeutta tulla kuulluksi. Lapsen etu nousi käsitteenä työskentelyyn ja vähitellen huomattiin tarvetta sille, että lapsia saatetaan joutua suojelemaan myös omilta vanhemmilta (Pulma 2004, 18-19).

Lastensuojelun asema sosiaalihuollon kentässä on keskeinen. Rahallisen avustamisen rinnalla lastensuojelu on viime vuosisadalla noussut yhdeksi merkittävimmistä sosiaalityön tehtäväalueista. Lastensuojelun sisältö ja tavoitteet ovat kehittyneet yhteiskunnan hyvinvoinnin kanssa samanaikaisesti. Kun sodan jälkeen yhteiskunnan keskeisinä ongelmina olivat taloudellinen puute ja väestön asettuminen, heijastuivat nämä lastensuojeluun lähinnä orpojen välttämättömien elinolojen turvaamisena. Köyhyyden ongelmien jäätyä taka-alalle hyvinvointivaltiokaudella psykososiaaliset ongelmat ovat nousseet voimakkaammin esille. (Forssén 1993, 2.)

Uusi lastensuojelulaki astui voimaan vuoden 1984 alussa. Nykyinen laki on aikaisempaan verrattuna vähemmän oirekeskeinen, perhekeskeisyyttä painottava ja siinä on myös otettu ennaltaehkäisevät toimet huomioon. Näiden lisäksi vuoden 1984 laki korostaa erityisesti avohuollon tukea, perhettä ja perheen asemaa. Perhekeskeisyys voidaan nähdä kahdella tavalla. Ensinnäkin lastensuojelulaitoksia on pyritty korvaamaan perhesijoituksilla. Toiseksi lapsen perhe on pyritty saamaan kokonaisuudessaan mukaan asiakkuuteen, jopa niin, että lapsi saattaa välillä jäädä vanhempiensa jalkoihin. Lain keskeisin käsite on perhe- ja yksilökohtainen lastensuojelu. Lastensuojelun keskiössä on siis perhe, jossa erityisen huomion kohteena on suojelun tarpeen laukaissut lapsi tai lapset. Tehtävänä on näiden ihmisten tukeminen; työskentely paremman tulevaisuuden puolesta. Työ lähtee sananmukaisesti lapsen suojelun tarpeesta ja tähtää niin lapsen kuin perheenkin kuntouttamiseen ja integrointiin muiden joukkoon. (Mikkola 2004, 77; Nyqvist 1995, 11.)

Ns. hyvinvointivaltion aikakaudella 1960-1990 lastensuojelun palvelurakenne muuttui laitosvaltaisesta yhä enemmän ennaltaehkäiseviä toimia, avohuoltoa ja perhehoitoa painottavaan suuntaan. Lastensuojelua ja erilaisia työmenetelmiä kehitettiin, ja niitä tuli lisää, kunnes 1990-luvulla säästötoimet kohdistuivat erityisesti juuri näihin kehittämiskohtiin. (Mikkola & Helminen 1994, 16.)

Lasten asema lastensuojelussa näyttäytyy ja on näyttäytynyt ristiriitaisena. Toisaalta on tuotu esille se, miten nykyisen lain aikana lapsen asema on parantunut. Esimerkiksi Harrikarin (2004, 51) näkemyksenä on se, miten 1980-luvulla alettiin entistä enemmän painottaa lapsen asemaa itsenäisenä oikeussubjektina. Myös Mikkola ja Helminen (1994) näkevät kehityksen niin, että lapsen näkökulma on alkanut korostua aikaisempaa enemmän. Toisaalta taas lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat osittain saaneet kritiikkiä siitä, miten lapsi on nostettu perhekokonaisuudesta erilliseksi yksilöksi. Lastensuojelun kriitikkojen mukaan perhettä pitäisi käsitellä kokonaisuutena, ilman että lapsi siitä erotetaan. Lastensuojelukriitikoiden ajatuksen mukaan lapsen paikka on vanhempien luona, ja jos lastensuojelua tarvitaan, pitäisi perhettä tukea niin, että se pidetään yhdessä (ks. Sinko 2004, 109). Toisaalta nykyistä lastensuojelulakia on kritisoitu liiallisesta uskosta perheen hyvyyteen. Vaikka se julistautuukin lapsikeskeiseksi, se kuitenkin vahvistaa vanhempien asemaa ja biologisen perheen yhtenäisyyttä. Tämä näkyy ajoittain siinä, ettei lapsi saa aina tarvitsemaansa apua,

mikäli vanhemmat eivät sitä halua. Perhekeskeinen ajattelu on edelleen vallitseva malli ja lapsikeskeinen työ on vasta vähitellen vahvistamassa otettaan. (Sinko 2005, 6.)

Lastensuojelutyö on aina perustunut lastensuojelulakiin, joka on antanut työlle määrityksen ja raamit. Työskentelytavat, työmenetelmät ja ideologiat ovat näistä lain reunaehdoista huolimatta vaihdelleet yhteiskunnallisen ilmapiirin, ajan hengen ja eetoksen mukaan. Työmenetelmät ja työtavat on kehittyneet ja muuttuneet. Uusia ajatuksia ja ajattelutapoja on tullut ja mennyt. Työmenetelmiä on milloin kehitetty, milloin taas säästösyistä kehitys on hidastunut.

1990-luvun alussa työskentelyyn vaikutti muun muassa ratkaisukeskeinen ajattelutapa, joka painotti myönteistä ja tukevaa asiakaskontaktia. Sinkon (2004) mukaan puhuttiin jaetusta asiantuntijuudesta ja tasa-arvoisesta asiakkuudesta. Ajan henkeen kuului myös sosiaalityön jalkautuminen. Moniammatillinen työskentely laajeni ja sillä on edelleen iso merkitys työskentelyssä. Pulma (2004, 19) on nostanut esille, miten myös julkisuus on 1990-luvulta lähtien seurannut lastensuojelun kysymyksiä ja erityisesti ristiriitaisia tapauksia on käsitelty julkisilla areenoilla. Viime vuosina lapsilähtöisyys- ja keskeisyys ovat nousseet työskentelyn lähtökohdaksi yhä laajemmin lastensuojelussa (ks. Hurtig 2003).

Sinko (2004) on pohtinut, mitä juridisoituminen merkitsee lastensuojelun sosiaalityölle. Hänen mukaansa juridisesta arvioinnista on tullut pysyvä osa työtä. Lastensuojelun viitekehys on muuttunut 1990-luvulta niin, että oikeuksista on tullut aidosti merkittäviä ja oikeustarkastelu on alkanut ulottua kaikkeen tehtyyn työhön. Sinko puhuukin lastensuojelun juridisoitumisesta. Myös Heinosta (1997, 23) lakidiskurssi on ollut vahva lastensuojelussa ja se on edelleen vahvistunut 1990-luvulla. Myllärniemi (2005) on tehnyt selvityksen huostaanottojen kriteereistä pääkaupunkiseudulla. Hänen selvityksessään nousee esille kysymys juridiikasta. Hänen selvityksessään johtavat sosiaalityöntekijät nostivat esille sen, miten lastensuojelutoiminta on tiukasti oikeudellisen valvonnan alaista, eikä tätä näkökulmaa voi arkityössä sivuuttaa. Tähän muutokseen ovat vaikuttaneet muun muassa oikeuskulttuurissa tapahtuneet muutokset: vahvistunut oikeusvaltioajattelu sekä tähän liittyvät perus- ja ihmisoikeuksien ja yksilön oikeusturvan yhä suurempi merkitys. (Sinko 2004, 7, 21.)

2.2 Lastensuojelutyö sosiaalivirastossa

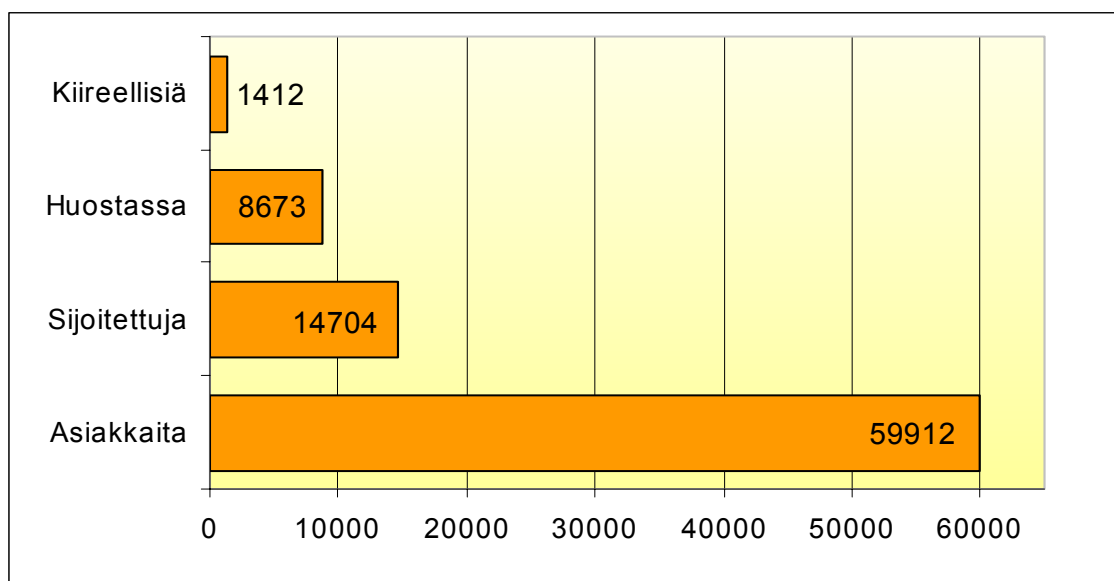
Tutkimuksessani lastensuojelulla tarkoitan niin sanottua viimesijaista lastensuojelutyötä, jota tehdään kunnallisessa sosiaalitoimistossa/perhekeskuksessa ja joka perustuu lastensuojelulakiin. Kunnan velvollisuus on järjestää lastensuojelua kaikille sen tarpeessa oleville lapsille. Lastensuojelulain 1 §:n mukaan lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun. Lisäksi lapsella, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei elää perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen. Nämä lähtökohdat määrittävät sosiaalityöntekijöiden työtä sosiaalivirastossa. (Lastensuojelulaki 44 § 1 momentti.)

Lain lisäksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden toimintaa määrittävät kunnan antamat ohjeet ja sosiaalitoimistojen omat työtavat. Sosiaalityön määrittäminen täsmentyy sosiaalitoimiston yhteydessä ylhäältä kunnalliseen, julkishallinnon organisaation kehikkoon ja toisaalta juridiseen kontekstiin. Erityisesti lastensuojelun sosiaalityössä tämä konteksti on läsnä. Se tuo toisaalta selkeyttä byrokraattisten ja juridisten toimintatapojen kautta ja toisaalta kaikissa organisaatioissa kehittyy virallisen rakenteen oheen epävirallinen rakenne ja kulttuuri, joka sallii erilaisia tulkintoja ja toimintoja. (Heino 1997, 15.)

Kunnan erityispiirteet sekä vallitsevat käytännöt vaikuttavat siihen, että työtä voidaan tehdä melko eri tavoin niin kunnissa, kuntien eri osissa kuin myös yksittäisissä sosiaalitoimistoissa. Sosiaalitoimistoissa toimintatavat vaihtelevat esimerkiksi sen suhteen, tehdäänkö yhdennettyä vai eriytettyä sosiaalityötä. Lastensuojelun käytännöt ovat esimerkiksi kaupunki- ja maaseutukunnissa erilaisia. Asiakasmäärissä on huomattaviakin eroja kunnan koon mukaisesti. Luonnollisestikin sijoitusten määrissä on samankaltaisia vaihteluja (Raunio 2000, 35). Asiakasmäärät vaikuttavat myös monilta osin siihen, miten työtä voidaan asiakkaiden kanssa tehdä.

Uusien asiakkaiden määrä lastensuojelussa on jatkanut kasvuaan ja asiakkuudet näyttäisivät olevan pitkäaikaisia. Vuonna 2004 oli lastensuojelun avohuollon piirissä koko maassa 59912 lasta ja nuorta, joista 27 % oli uusia asiakkaita. Kodin ulkopuolelle

sijoitettuina oli yhteensä 14 704 lasta ja nuorta. Sijoitettujen kokonaismäärä on kasvanut viime vuosina 2-5 prosentilla. Vuoden 2004 kasvuvauhti oli 2,4 prosenttia. Kaikista alle 18-vuotiaista lapsista ja nuorista yksi prosentti oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Vuoden 2004 aikana huostaanotettiin 9482 lasta ja näistä kiireellisesti huostaanotettuja oli 1412. Myös huostaanotettujen määrä on kasvanut vuosi vuodelta. Huostaanotetuista lähes 20 prosenttia oli tahdonvastaisia huostaanottoja. Osa huostassa olleista siirtyi vuoden aikana jälkihuoltoon. (Stakes, tilastotiedote 14/2005.)

Taulukko: Lastensuojelun asiakkaat vuonna 2004

(Stakes 14/2005).

Vaikkakin lastensuojelusta puhuttaessa keskustellaan usein sijoituksista tai huostaanotoista, työskentelyn pääpaino on avohuollon tukitoimissa. Lastensuojelun avohuollolla tarkoitetaan sosiaalityötä ja erilaisia siihen liittyviä ja tarvittavia palveluja. Työn tarkoituksena on ennaltaehkäistä ongelmien syntymistä ja niiden kasaantumista sekä järjestää tarvittavaa apua, tukea, hoitoa ja kontrollia perheiden selviytymiseen sekä lasten ja nuorten terveyden, kasvun ja kehityksen tueksi. (Bardy 2001, 90; Mikkola & Helminen 1994, 28.)

Sosiaalityöntekijällä on periaatteessa useita keinoja tukea lasta ja perhettä. Kuitenkin kunnan ratkaisut ja talous vaikuttavat siihen, miten työtä voidaan käytännössä toteuttaa. Sosiaalityöntekijä voi tukea lasta ja nuorta sekä hänen perhettään taloudellisesti, tarjota

asumiseen, koulunkäyntiin ja ammatin hakemiseen liittyvää tukea, järjestää loma- ja virkistyspalveluja, tukihenkilötoimintaa, terapiapalveluja ja tukea harrastuksissa ja niin edelleen. Bardyn (2001) mukaan lastensuojelun avohuollon asiakkuus näyttäisi kuitenkin olevan etenevässä määrin sosiaalityön varassa. Tämä tarkoittaa henkilökohtaiseen tukeen ja pitkäaikaiseen vuorovaikutussuhteeseen perustuvaa työtä tilanteessa, jossa sosiaalityöntekijällä ei ole riittävästi tarjota perhekohtaisia tukipalveluja. Lisäksi pitkäaikainen tuki saman työntekijän kanssa ei yleensä toteudu sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden vuoksi. Parhaimmillaan kunnilla on tarjota räätälöivää sosiaalityötä ja monipuolisia avohuollon palveluita perheen tarpeisiin. Ohuimmillaan sosiaalityöntekijä yrittää pitää yhteyttä asiakkaisiin, seuraa tilannetta sekä toivoo, ettei se pahenisi. (Bardy 2001,90)

Lastensuojelun tarpeen taustalla on monenlaisia tilanteita ja ongelmien kasaantumista. Silloin kun avohuollon tukitoimet eivät riitä, vaihtoehtona on lapsen tai nuoren sijoittaminen. Lisäksi on mahdollista sijoittaa koko perhe erilaisiin perhehoitoyksiköihin. Lastensuojelulain (1983/683) perusteella sosiaalilautakunnan velvollisuus on ottaa lapset huostaan kun:

1. Puutteet lapsen huolenpidossa ja muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä, taikka jos lapsi vaarantaa itse vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisen rikollisen teon tai käyttäytymällä muulla niihin rinnastettavalla tavalla.
2. Avohuollon tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia, tai ne osoittautuvat riittämättömiksi.
3. Sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

Lapsi voidaan ottaa sosiaalilautakunnan huostaan asianosaisen suostumuksella tai tahdonvastaisesti. Huostaanotto voidaan tehdä myös kiireellisesti, jolloin päätöksen perustana on lapsen välitön vaaratilanne (Lastensuojelulaki 1983/683).

Sijoitusten taustalla on usein lapsen hoidon laiminlyönti tai vanhempien kyvyttömyys kohdata lapsen tarpeet (Bardy 2001, 91). Nuorten sijoituksen taustalla ovat usein riidat kotona, nuorten päihteiden käyttö, erilaiset rikokset, kouluongelmat, mielenterveysongelmat ja monien näiden tekijöiden yhteisvaikutus (Ks. myös

Myllärniemi 2005; Kitinoja 2005, 209-236). Sijaishuolto tarkoittaa lapsen hoitoa ja kasvatusta kodin ulkopuolella. Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshoidona tai muulla tarkoituksenmukaisella tavalla.

Sijaiskotihoidolla eli perhehoidolla tarkoitetaan yksityisessä perheessä tapahtuvaa, lastensuojelutoimenpiteenä toteutettua lapsen hoitoa ja kasvatusta. Perheeseen sijoitettu lapsi on yleensä huostaanotettu, mutta lyhytaikaisesti lapsi voidaan sijoittaa myös avohuollon tukitoimena. (Laurila 2002, 6.) Perhehoitoa annetaan myös yritysmuotoisissa ammatillisissa perhekodeissa, joissa ainakin toinen vanhempi ansaitsee kasvatustoiminnalla toimeentulonsa. Myös ammatillisissa perhekodeissa lapset asuvat vanhempiensa kanssa ja ovat sitoutuneet tehtäväänsä ympärivuorokautisesti. Ammatillisissa perhekodeissa saa olla korkeintaan seitsemän sijoitettua lasta ja vähintään toiselta vanhemmista edellytetään kasvatusalan tutkinto. Perhekoti-nimitystä saatetaan käyttää myös pienistä laitoksista, joissa osassa vanhemmat ovat sitoutuneet toimintaan ympärivuorokautisesti. Joskus ammatillisen perhekodin nimikettä käyttävissä yksiköissä, koko henkilöstö työskentelee normaalien työvuorojen pohjalta ja vastuuvetäjät asuvat kodin ulkopuolella. Tällöin koti onkin jo verrattavissa lastensuojelulaitokseen.

Perhekotien ja ammatillisten perhekotien rinnalla sijaishuollossa käytetään lastensuojelulaitoksia ja nuorisokoteja, joita on ympäri Suomea. Laitosten koot, toiminta-ajatukset ja käytännöt vaihtelevat. Osa laitoksista on erikoistunut hoitamaan tiettyntyyppisiä lapsia tai nuoria. Laitos voi olla kunnan, yksityisen tai valtion omistama. Sijoitusajat vaihtelevat lapsen tilanteen mukaisesti. Lapsen voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena, tai lapsi on otettu huostaan ennen sijoittamista. Kun lastensuojelussa aletaan puhua sijoituksesta, pyrkimyksenä on löytää lapsen tarpeisiin parhaiten sopiva paikka. Ideaalitapauksessa sijaishoitopaikkaa etsitään yhteistyössä vanhempien ja lapsen tai nuoren kanssa. Pahimmillaan sijoitusta vastustavat kaikki asianosaiset, jolloin sijoituspaikan etsiminen jää pitkälti lastensuojelun sosiaalityöntekijälle. (Laurila 2002, 6.)

Lastensuojelun sosiaalityötä tekevät sosiaalityöntekijät, joilla on oikeus tehdä lastensuojelulain määrittämiä päätöksiä. Lastensuojelussa erityistä onkin se, mikä seuraa pakkotoimiin liittyvistä valmistelu- ja päätöksentekovaltuuksista (Heino 1997,

368) ja miten sosiaalityöntekijän valta liittyy asiakastyöhön kokonaisuudessaan. Mikkolan ja Helmisen (1994) mukaan lastensuojelun avainhenkilöitä ovat juuri avohuollon sosiaalityöntekijät, joiden tehtävänä on ongelmien selvittäminen, tavoitteiden ja strategian valinta ongelmien ratkaisemisessa, ohjaus ja neuvonta sekä tehtyjen päätösten toimeenpano. Sosiaalityö on väliintuloa ihmisten elämäntilanteisiin, jotka eivät ole yksiselitteisiä.

Asiakkuus lastensuojelussa on monitasoinen asia. Lastensuojelu on muihin palveluihin nähden useimmiten hankalassa tai ainakin erilaisessa asemassa. Se kohtaa asiakkaansa yleensä siinä vaiheessa, kun muut instanssit ovat todenneet auttamistoimet tuloksettomiksi. Lastensuojelullisten ongelmien yksiselitteinen määrittely on hankalaa, koska ilmiö on laaja ja monitahoinen. Lastensuojelulliset ongelmat vaihtelevat nuorten ongelmakäyttäytymisestä lapsen fyysiseen pahoinpitelyyn ja hoidon laiminlyöntiin. Ilmiöt eroavat toisistaan huomattavasti, mutta niiden välillä on löydettävissä myös yhdistäviä tekijöitä. Lastensuojelulliset ongelmat liittyvät aina lapsen hyvinvointiin. Lastensuojelun ydintehtävänä on turvata lapsen oikeus arvokkaaseen elämään, mahdollisuus turvallisiin ihmissuhteisiin ja mahdollisuus olla riittävän kauan lapsi ilman aikuisilta siirtyneitä taakkoja. Keskeiset ytimet lastensuojelussa ovat säilyneet samankaltaisina vuosikymmeniä. (Forssén 1993, 23; Känkänen ja Laaksonen 2006, 21.)

Lastensuojelun sosiaalityön asiakkaaksi ohjautuvat erityisen tuen ja avun tarpeessa olevat lapset ja sen myötä perheet. Lastensuojeluprosessin käynnistää tavallisemmin omais- ja sukulaisverkostosta tai lapsen kanssa työskenteleviltä ammattilaistahoilta tullut lastensuojeluilmoitus. Lastensuojelulain mukaan sosiaalityöntekijä on ilmoitusten vastaanottaja, selvittelijä ja asiakkuuden tarpeen arvioija. Lastensuojeluasiakkuuden indikaattorit arvioidaan lapsen kannalta. (Myllärniemi 2005, 11.)

Se, miten lastensuojelun asiakkaaksi tullaan, vaikuttaa paljon myös asiakassuhteeseen. Jos asiakkuus on vapaaehtoista sekä perheestä tai nuoresta lähtevää, määrittäytyy asiakkuus erilaiseksi kuin niissä tapauksissa, joissa asiakkuus on ”pakollista” ja tahdosta riippumatonta. Lastensuojelutyön suurin haaste onkin lastensuojelulain ja sitä seuraavan työskentelyn kaksiteräisyys: toisaalta asiakkaita pyritään tukemaan ja auttamaan, ja toisaalta tilanteen niin vaatiessa, työntekijällä on oikeus puuttua perheen elämään hyvinkin radikaalisti ja erittäin perustavasti, eli tehdä huostaanotto ja sijoittaa lapsi

perheestä kodin ulkopuolelle. Lastensuojelutyöhön liittyy siten aina sekä tukea että kontrollia. Tulkinnat ongelman luonteesta, toiminnan tarpeellisuudesta, sen tavoitteista ja kohteesta voivat samassakin tapauksessa poiketa toisistaan.

Kääriäinen (2003) on tuonut esille näitä lastensuojeluun liittyviä haasteita. Lastensuojelussa keskeistä on perhe- ja yksilökohtaisuus. Työssään lastensuojelun sosiaalityöntekijä joutuu usein tekemään vaikeita valintoja. Työntekijän on tietyissä tilanteissa ratkaistava, kenen etuja hän polkee lapsen edun toteuttamiseksi. Lastensuojelussa liikutaan usein sellaisella rajapinnalla, jossa joudutaan selvittämään sekä juridiikan että yhteiskunnan moraalien ja arvojen sekä yksilöiden etujen keskinäisiä suhteita. Ristiriitatilanteissa sosiaalityöntekijän on valittava, kenelle tai mille hän on lojaali ja kenen edut ovat ensisijaiset. Vaikka valinta on lainsäädännössä valmiiksi annettu, sen käytäntöön siirtäminen ei ole yksinkertaista. (Heino 1997, 379; Myllärniemi 2005, 17; Tamminen 2001, 243.)

”Päihteiden liikakäyttö, sosiaalinen kyvyttömyys ja mielisairaus eivät aina ole parannettavissa. Silloin voidaan hoitaa vain ja ainoastaan lasta, ihmistä, joka itse jonain päivänä on aikuinen, äiti tai isä.” (Karhu 2003, 60).

Lapsen puolelle asettuminen ei saa tarkoittaa sitä, etteikö tavoitteena olisi hyvän yhteistyösuhteen rakentaminen lapsen vanhempiin sekä vanhempien kunnioittaminen. Lapsen etua arvioidaan menneisyyden ja nykyisyyden pohjalta, mutta tulevaisuuteen suunnaten. Lapsen etu on lastensuojelussa se keskeisin asia, jonka ympärillä työtä tehdään, josta kaikki aina alkaa ja johon kaikki myös päättyy. Sosiaalityössä lapsen edusta muodostuukin työskentelyn kaikkein haastavin, tunteita herättävin ja vaikein kohta.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät eivät voi säädellä asiakkaidensa määrää tai laatua, vaan heidän on kannettava vastuu kaikista, myös niistä yhteistyöhaluttomista lastensuojelun tarpeessa olevista asiakkaista ja perheistä, jotka eivät itse aina apua haluaisikaan. (Kääriäinen 2003, 12.) Tällä hetkellä pyritään kehittämään myös sitä, kuka asiakkaaksi tulee, kiinnittämällä huomiota alkuvaiheen tilanearviointiin. Alkuvaiheen tilanearviointi tehdään niissä uusissa tilanteissa, joissa sosiaaliviranomaiselle tulee lastensuojeluilmoitus ja sitä ryhdytään perheen kanssa yhdessä selvittämään.

Tilannearvioinnin tarkoituksena on tehostaa työskentelyä ja rajata tarkemmin asiakkuuksia.

2.3 Jälkihuolto

Lastensuojeluasiakkaiden ikäjakauma on 0-18 vuotta. Huostassa olleilla ja/tai sijoitettuna olleilla nuorilla on oikeus ns. jälkihuoltoon, joka jatkuu siihen saakka, kunnes nuori täyttää 21 vuotta. Jälkihuolto on nuorella vapaaehtoinen tukimuoto hänen täytettyään kahdeksantoista. Nuoren niin halutessa kunnan on järjestettävä jälkihuoltopalvelu. Vaikkakin jälkihuoltoon ovat oikeutettuja ne lapset, jotka ovat olleet huostassa, jälkihuolto on käytännössä järjestetty myös niille nuorille, jotka ovat olleet pitkään sijoitettuina avohuollon tukitoimena. Jälkihuollon järjestämisessä on erilaisia toimintatapoja kunnan ja sosiaalitoimistojen välillä. Jälkihuolto on kiinteä osa lastensuojelua. Jälkihuollon sisältö on vuosien saatossa laajentunut ja sen velvoitetaso on noussut (Mikkola & Helminen 1994, 235; Känkänen ja Laaksonen 2006, 44).

Jälkihuollon tarkoituksena on varmistaa, että huostassa olleen lapsen hyväksi tehty työ ei mene hukkaan ja että nuori itsenäistyy pärjääväksi aikuiseksi. Lastensuojelulaki ei yksiselitteisesti kerro mitä jälkihuolto on, vaan jättää työn sosiaaliviranomaisten harkinnan varaan. Käytännössä jälkihuolto tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijä tapaa ja auttaa nuorta erilaisissa nuoruuteen liittyvissä asioissa kuten asunnon hankinnassa, työtai koulutuspaikan etsimisessä. Tarvittaessa nuorta avustetaan myös taloudellisesti. Asunnon järjestäminen ja asunto-olojen parantaminen on erityisen tärkeää juuri jälkihuollossa, jossa nuorella on myös subjektiivinen oikeus asuntoon jälkihuollon aikana (Ks. Julkunen 2001).

Jälkihuoltosopimus tehdään nuoren kanssa silloin, kun nuori itse sitä haluaa. Nuoren ei siis ole pakko ottaa vastaan jälkihuoltoa. Tämä aiheuttaa Hynnisen (2003) mukaan ongelmia käytännön työssä, sillä juuri eniten tukea tarvitsevat putoavat pois tuen piiristä. Toisaalta nuorella on oikeus saada jälkihuolto, vaikkei hän heti tekisikään jälkihuoltosopimusta. Työkokemukseni perusteella suuri osa nuorista haluaa jälkihuoltosopimuksen, ja esimerkiksi viimeisen vuoden aikana olen työssäni tehnyt kaikkien omien asiakkaitteni kanssa jälkihuoltosopimuksen. Sopimus on tehty nuoren toiveesta hänen sen hetkisestä elämäntilanteestaan riippumatta.

Hynninen on (2003) tutkinut lastensuojelun jälkihuoltoa, sen asiakkaita ja työn tavoitteita. Hynnisen mukaan lastensuojelun jälkihuollon kokonaiskuva on hajanainen ja käytännön työ kunnissa on erilaista, eikä jälkihuolto käsitteenä ole täsmällinen. Tutkimus antaa kuvan jälkihuollosta työnä, jossa määritellään erilaisia asioita ja hän kutsuukin sitä määrittelytyöksi. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on Hynnisen mukaan havaita ja määritellä nuorten elämäntilanteista sellaiset seikat, joihin jälkihuollon keinoin on mahdollista puuttua, antaa tukea tai ohjausta. Toisin sanoen jälkihuolto on työtä, jonka sisältö kunkin asiakkaan kohdalla määritellään useita kertoja. (Hynninen, 2003, 75-78.)

Oman työkokemukseni mukaan jälkihuollossa työtä tehdään pitkälti nuoren tarpeista lähtien. Jälkihuolto on muuhun lastensuojelutyöhön verrattuna mielestäni työorientaatioltaan monilta osin erilaista. Pakkopäätösten jäätyä pois suhde nuoreen voi muuttua, ja työskentely voi sen jälkeen olla erilaista. Erilaisuus johtuu monilta osin vapaaehtoisuudesta ja lastensuojelupäätösten poisjäämisestä. Tässä vaiheessa nuoret kokevat saavansa apua elämän eri vaiheisiin ja tällöin motivaatio omien ongelmien käsittelyyn on aikaisempaa parempi. Näkisin, että täysi-ikäisyys ja vapaaehtoisuuteen perustuva työskentely muuttavat eniten työskentelyä sekä työntekijän ja nuoren suhdetta. Koska jälkihuoltoa ei ole tarkkaan määritelty, antaa se työntekijälle mahdollisuuksia työskennellä melko vapaasti nuoren kanssa. Oman työkokemukseni mukaan, ainakin pääkaupunkiseudulla, nuoria pyritään tukemaan jälkihuollon keinoin.

2.4 Muut viranomaispalvelut

Kaikilla haastatelluilla nuorilla oli lastensuojelun lisäksi asiakkuuksia myös muissa auttamispaikoissa. Helsinki ja Turku ovat isoja kaupunkeja. Molemmissa kaupungeissa on ollut erilaisia projekteja ja palveluja, jotka osaltaan tukevat nuoren lastensuojelua tai jälkihuoltoa. Nämä palvelut liittyvät lähinnä nuoren työllistämiseen tai asumiseen ja ne ovat osa kaupungin omia palveluja. Näissä palveluissa asiakkuus on voinut alkaa joko alaikäisenä tai myöhemmin jälkihuollon myötä. Kaupungeissa on eroavaisuuksia sen suhteen, ovatko palvelut kaikille suunnattuja palveluja vai ovatko ne vain lastensuojelun asiakkaille.

Useat nuoret ovat elämänsä aikana olleet asiakkaina esimerkiksi perheneuvolassa, koulukuraattorilla tai nuorisoasemalla. Nuorten asiakkuudet ovat saattaneet alkaa jossain toisessa yksikössä, josta nuori on ohjattu lastensuojeluun tai toisinpäin. Perheneuvolan ja koulun erityistyöntekijöiden lisäksi nuorilla on ollut asiakkuuksia nuorten psykiatrisilla poliklinikoilla, sairaaloissa ja päihdehoitopaikoissa. Asiakkuus lastensuojelussa on ollut pitkäaikaista. Asiakkuudet muualla ovat vaihdelleet nuoren oman motivaation, tilanteen ja tarpeiden mukaisesti.

KOHO-projekti on toiminut Turussa vuodesta 1996 alkaen. Projektin käynnistymiseen vaikutti erityisesti nuorten kokema työttömyys. Alle 25-vuotiaiden nuorten asiakkaiden määrä kasvoi niin toimeentulotuessa kuin Turun työvoimatoimistossakin. Lisäksi pysyviä nuorten auttamisjärjestelmiä lakkautettiin ja niiden resursseja vähennettiin. Monilla viranomaistahoilla virisi keskustelu moniammatillisen ja poikkihallinnollisen yhteistyön tarpeesta nuorten elämänhallinnan tukemisessa. Tästä tilanteesta erilaisten neuvotteluiden ja järjestelyiden kautta sai alkunsa Turun KOHO-projekti. KOHO-projektin tarkoituksena on ollut nuorisotyöttömyyden alentaminen Turussa. (Lehtinen 2000, 9-11.)

Projekti suunnattiin kaikille alle 25-vuotiaille työttömille nuorille. Toimintaa ei kohdennettu millekään erityisjoukolle, vaan tarjottiin kaikille niille, jotka tunsivat tarvitsevansa näitä palveluja. KOHO:n toimintamalli on perustunut luottamuksellisuuteen sekä tiiviiseen kontaktiin nuorten kanssa. Asiakkaat ovat ohjautuneet KOHO:on eri tavoin, lähinnä muiden työntekijöiden ohjaamina tai kavereiden saattelemina.

KOHO:n rinnalle syntyi melko pian uusi Huki-projekti, jonka kohderyhmäksi valittiin peruskoulun suorittaneet tai sen keskeyttäneet nuoret, joiden heikko sosiaalinen selviytyminen oli nähtävissä jo koulunkäynnin aikana. Hukiin valitut nuoret eivät olleet peruskoulun jälkeen jatkaneet opintojaan, vaan jääneet työttömiksi. Pääsääntöisesti he olivat jo lukuisten tuki- ja auttamispalveluiden asiakkaina esim. lastensuojelussa. Tämän projektin tavoitteeksi muodostuikin kohdentaa toimintaa moniongelmaisiin ja erityisesti syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin. KOHO ja Huki ovat toimintansa aikana toimineet tiiviisti yhteistyössä ja KOHO:n vakinaistamisen myötä myös Huki vakinaistettiin ja liitettiin pysyvästi KOHO:n. Aluksi KOHO siis toimi projektina,

jonka jälkeen toiminta vakinaistettiin. Tällä hetkellä KOHO-työllistymispalvelut ovat osa vuoden 2001 alusta aloittaneen TYPY:n eli Turun kaupungin sosiaalitoimen alaisen työllistämispalveluyksikön toimintaa (Linnossuo 2002, 14).

Helsingissä lastensuojelun nuoria on erilaisissa koulutus- ja työasioissa auttanut Helsa-projekti. KOHO:n tavoin Helsa oli aluksi projekti, joka on sittemmin vakinaistettu yhdeksi Helsingin kaupungin sosiaaliviraston palveluista. Helsa työllistää lastensuojelun asiakasnuoria erilaisiin työharjoitteluihin ja kursseille. Helsan kautta on myös mahdollista päästä oppisopimuskoulutukseen. Kaikille nuorille räätälöidään tilanteeseen sopiva reitti. Nuoren kanssa työskentelee työkuraattori, ja työtavat vaihtelevat nuorten tilanteiden mukaisesti. Toiset nuoret tarvitsevat paljon apua ja tukea. Toisille riittää se, että he saavat apua työharjoittelupaikan tai työpaikan löytämisessä. Nuoria Helsaan ohjaavat lastensuojelusosiaalityöntekijät, joiden tekemällä läheteellä työskentely aloitetaan. Helsassa nuoret ovat asiakkaina eripituisia aikoja. Helsaan voi myös hakeutua useampia kertoja. Työllistämispalvelut on tarkoitettu vain lastensuojelussa asiakkaina oleville helsinkiläisille nuorille. Toimintaperiaatteet ovat melko samankaltaiset kuin KOHO:ssa.

Helsan lisäksi monen helsinkiläisen lastensuojelun nuoren elämään liittyy jossain elämän vaiheessa asuminen lastensuojelun tukiasunnoissa. Myös tämä toiminta on Helsingin kaupungin omaa toimintaa. Toisin kuin Helsa, tukiasuntotyöskentely ei ole ollut projektimaista missään toiminnan vaiheessa. Tukiasuntoja on ympäri Helsinkiä. Sosiaalityöntekijä kirjoittaa hakemuksen Lastuun (lastensuojelun tukiasunto), jonka jälkeen työskentely lastensuojelun tukiasuntojen työntekijän, nuoren ja sosiaalityöntekijän kanssa alkaa. Nuorelle etsitään hänen tilanteeseensa sopivin asumisvaihtoehto. Lastulla on käytössä soluasuntoja, tuettua asumista tukiperheen rinnalla sekä omia vuokra-asuntoja. Lastun asuntoon valitaan tällä hetkellä vain sijoitettuihin olleita nuoria.

Nuoren muutto lastensuojelun tukiasuntoon merkitsee yhteistyötä ja työskentelyä tukiasunnon työntekijän ja sosiaalityöntekijän välillä. Nuoren kanssa tehdään suunnitelma työskentelystä, joka toteutetaan yhdessä sosiaalityöntekijän, nuoren ja tukiasunnon työntekijän kanssa. Nuoren tilanteen mukaisesti hän saa tukea ja apua asumisessaan. Nuori voi asua lastensuojelun tukiasunnoissa 21-vuotiaaksi. Jos nuori on

hoitanut asiansa, hänellä on mahdollisuus muuttaa tukiasunnosta suoraan kaupungin vuokra-asuntoon sinä vuonna, kun hän täyttää 21 tai aikaisemminkin. Vaikkakin tukiasunnot ovat tuettua asumista, ovat ne myös ”normaalia” asumista. Jos nuori ei maksa vuokraa tai aiheuttaa toistuvasti häiriötä, hän saa hädän asunnosta, kuten muualtakin. Tällöin myös kaupungin vuokra-asunnon saaminen hankaloituu. Oman työkokemukseni mukaan nuoret ovat pääsääntöisesti käyttäneet lastensuojelun tukiasuntojen asumismahdollisuutta ja olleet siihen tyytyväisiä. Lastussa työskentelee sosiaalityöntekijöitä ja asumisohjaajia. Myös Turussa nuoren on mahdollista saada tukiasunto lastensuojelun kautta.

Sijoitusten myötä nuoret ovat asuneet erityyppisissä laitoksissa tai ammatillisissa perhekodeissa. Osa nuorista on jossain elämänsä vaiheessa ollut sairaalajaksolla nuorisopsykiatrisilla osastolla tai huumeiden käytön vuoksi käyttäneet päihdepalveluja kuten huumekatkoa. Palvelujen erikoistuminen näkyy näiden nuorten elämässä siten, että heillä saattaa olla useitakin laitosjaksoja erilaisissa palveluyksiköissä kuten nuorisopsykiatrisella osastolla tai huumekatkoilla. Toiset nuoret ovat myös joutuneet vaihtamaan sijoituspaikkaa syystä tai toisesta.

Täyttäessään 18 vuotta nuoren on siis mahdollista tehdä jälkihuoltosopimus. Helsingissä lastensuojelu on organisoitu siten, että huostaanoton tehnyt sosiaalityöntekijä jatkaa nuoren kanssa 21-vuotiaaksi saakka siitä toimistosta, josta sijoitus on tehty. Jos lapsi on sijoitettu perheeseen, siirtyy asiakkuus sijoituksen alkuvaiheessa perhehoitotoimistoon. Sijoituspaikan ollessa laitos tai ammatillinen perhekoti, jatkaa työntekijänä ja toimistona sijoittava yksikkö. Nuoren siirtyessä asumaan omilleen toimisto ja ”ideaalitapauksessa” tuttu työntekijä jatkavat nuoren kanssa niin kauan, kuin hän on jälkihuollossa.

2.5 Aikaisempia tutkimuksia nuorten näkökulmasta

Tutkimuksia nuorten lastensuojelukokemuksista on melko vähän. Pösö (1993) on tutkinut poikkeavuuden määrittelyä koulukodeissa tyttöjen ja poikien osalta. Tutkimus on etnografinen työ, jossa tutkimuskysymysten lisäksi on myös paljon kuvausta koulukodeista, niiden toiminnasta ja tehtävistä lastensuojelun kentässä. Tutkimustehtävänä on kuvata sitä, miten ja minkälaisia määrittelyksiä nuorten

poikkeavuudesta lastensuojelun työntekijät koulukodeissa tuottavat ja ovatko määrätykset sukupuolisidonnaisia. Tutkimus on tehty työntekijöiden näkökulmasta. Pösö (1993) on tullut siihen tulokseen, että koulukoti määrittää itsensä edelleen pahantapaisuuden käsittelyinstituutiona.

Stakesin huostanottoprojektissa toteutettiin tarinankeruu kutsumalla sijaisperheissä ja/tai laitoksissa olleita tai edelleen olevia kirjoittamaan kokemuksistaan. Kirjoittajia pyydettiin kirjoittamaan elämänsä tarinaa lastensuojelun kehittämiseksi, avuksi itselle ja muille. Bardyn ym. (2000) mukaan kokemusten jakamista tarvitaan ymmärryksen syventämiseksi lapsuudesta ja lapsen tavoista tuntea, ajatella ja toimia. Lapsen ääni jää usein kuulumattomiin etenkin silloin, kun vanhempien elämää kuormittavat suuret vaikeudet. Kirjoittajia pyydettiin pohtimaan sitä, kuka minä olen, mihin kuulun ja miten elän. Kirja koostuu 26 erilaisesta tarinasta. Kaikki tarinat ovat ainutlaatuisia ja yksilöllisiä, vaikkakin niissä on myös paljon yhteistä ja samankaltaista. Kaikissa tarinoissa kirjoittajat ovat omista näkökulmistaan käyneet läpi kokemuksiaan sijoituksista sekä niistä tilanteista, joista sijoituksiin on päädytty. Tarinoiden kirjoittajat ovat eri-ikäisiä ja erilaisissa tilanteissa omaa tarinaa kirjoittaessaan. Osa on ollut laitoksissa ja osa sijoitettuna perheisiin. Lähes kaikki on sijoitettu melko nuorina ja osalla sekä sijoituksia että kotiutuksia on ollut useita. Kaikkien kirjoittajien kokemuksia leimaavat perheiden moniongelmaisuus, vanhempien alkoholismi, mielenterveysongelmat sekä väkivalta.

Laurila (1999) on tutkinut pitkäaikaisesti sijaiskodissa olleita tyttöjä ja heidän aikuisidentiteettiään, minäkäsitystään sekä sijaisäitirepresentaatiotaan. Laurilan tutkimuksen tavoitteena on ollut kartoittaa sijaiskotihoidon mahdollisuuksia korjaavana kokemuksena. Tutkimuksen tarkoituksena oli kerätä tietoa, joka parantaisi mahdollisuuksia valita sijaiskoti, joka tukee huostanotetun lapsen identiteetin eheytyä ja minäkäsityksen myönteisyyttä. Tutkimusjoukkona oli jälkihuoltoikäisiä olevia tyttöjä. Tutkimustaan varten Laurila haastatteli 51 kaksikymmentävuotiasta tyttöä, ja heitä verrattiin koko ikäluokasta umpimähkällä otoksella koottuun ryhmään. Laurilan väitöskirjan keskeinen tulos on, että sijoitetut tytöt ovat selviytyneet verrattain hyvin. Huomattavaa Laurilan mukaan on se, että kaikilla psyykkisten piirteiden alueilla osa sijoitetuista tytöistä selvisi paremmin kuin hyvin toimivien perheiden tytöt keskimäärin. Sen sijaan sijaiskotityttöjen äitikuva on erilainen suhteessa

vertailuryhmään. Sijoitettujen tyttöjen identiteetin eheys oli kiinteämmin yhteydessä siihen, minkälainen on heidän sijaisäitikuvansa. Laurilan tutkimuksessa omaa tilaa arvioidessaan kaikki sijoitetut tytöt olivat sitä mieltä, että heidän huostaanottonsa oli aiheellinen ja että perhehoito oli laitoshoidon parempi vaihtoehto, vaikkakaan kaikki eivät olleet tyytyväisiä omaan sijaiskotiinsa.

Laurila (2002) on jatkanut sijaiskotilapsien tutkimusta. Hän on tutkinut sijaiskodissa kasvaneiden aikuistuvien poikien ja biologisten vanhempien luona asuvien ikätovereiden käsityksiä identiteettinsä eheydestä sekä käsityksiä omista piirteistään ja vanhempien kasvattajapiirteiden mahdollisia eroja. Laurila on tutkinut, onko sijaiskotipoikien sijaisäiti- ja sijaisäikuvilla yhteyttä heidän minäkäsitykseenä ja identiteettiinsä. Tutkimusryhmään kuului 13 ison kaupungin sijoittamaa poikaa, joiden edellytettiin olleen samassa perheessä vähintään neljä vuotta ikävuosien 12-18 aikana. Vertailuryhmänä toimi ammatti-instituutissa opiskelevia molempien biologisten vanhempien kanssa asuvia poikia. Tutkimuksen mukaan sijaiskotipojat näkivät huostaanottonsa aiheellisiksi ja sijaishoidon pääasiassa myönteisenä. Pitkäaikainen sijaiskotihoito oli poikien kohdalla selviytymistä tukeva suojelukasvatuksen muoto.

Pösö (2004) on edelleen tutkinut koulukodissa asuvien nuorten kokemuksia laitoksista. Tässä tutkimuksessa tarkoituksena oli tarkastella koulukodissa olemisen kokemusta tilana ja elämänvaiheena neljän erilaisen metodin ja aineistollisen elementin kautta. Tutkimus on etnografinen tutkimus, joka muodostuu nuorten haastatteluista, nuorten ottamien valokuvien käsittelystä, asiakirja-aineistoista sekä tutkijan läsnäolosta laitoksissa. Tutkimuksen tarkoituksena on kuulla ja ymmärtää nuorten kokemuksia koulukodista. Tutkimukseen osallistui useita nuoria kahdesta koulukodista. Kokemukset koulukodeista olivat vaihtelevia.

Nuorten kokemuksia lastensuojelusta sivutaan Virokannaksen (2004) tutkimuksessa, jossa käsitellään huumehoidossa olevien alaikäisten nuorten haastattelutilanteessa tuottamaa puhetta elämästään ja päihteiden käytöstään. Tarkemman tarkastelun kohteena on, minkälaisia merkityksiä huumeidenkäyttö nuorten puheessa saa ja minkälaisia identiteettejä haastatteluissa muodostuu niin nuorille kuin kertomuksissa esiintyvillä muilla toimijoilla ja haastattelijalla. Vaikkakin nuoret ovat lastensuojelulaitoksen huumehoidossa, nuorten lastensuojelukokemuksia lähinnä

sivutaan tässä tutkimuksessa siltä osin, mitä nuoret ovat kertoneet viranomaiskohtaamisista. Virokannaksen huomio on se, että hänen tutkimuksessaan viranomaisilla on melko vähän merkitystä nuorille.

Kekoni (2004) on tutkinut elämäkerrallisten haastattelujen avulla entisten koulukotioppilaiden koulukodin jälkeisiä elämänuria sekä kokemuksia koulukodista ja sen merkityksistä omalle elämäkululle. Kekonin tavoitteena on etsiä haastatteluteksteistä erilaisia kertomuksia koulukodista ja siitä, miten koulukotikokemus on vaikuttanut nuoren koulukodin jälkeiseen elämään. Haastatteluaineistoista nousivat esille erilaiset kertomustyypit, jotka Kekonin on nimennyt ”asennekysymykseksi”, ”kaiken pahan aluksi” ja ”leimaksi”. Nuoret, jotka kuuluivat asenneryhmään, kokivat koulukotiajan pääasiassa myönteisenä kokemuksena ja ainakin näin jälkikäteen näkivät sen hyödyn nykyiselle elämälleen. Osalle nuorista koulukoti oli hyvin negatiivinen kokemus, ja tällöin viitataan siihen, millaisia elämään kielteisellä tavalla vaikuttaneita asioita koulukodissa joko opittiin tai jouduttiin kokemaan. Toiset nuoret taas toivat esille, miten koulukodissa oleminen on leimannut heidän elämää sijoituksen jälkeenkin.

Jahnukaisen (2004) tutkimuksen päätehtävänä oli selvittää nuorten aikuisten elämäntulkua koulukotisijoituksen jälkeen. Tutkimus on tehty nuorten näkökulmasta. Tutkimus kuuluu asiakaslähtöisen ja elämäntulkututkimuksen piiriin. Kohderyhmänä olivat vuosina 1996 ja 2000 valtion koulukodeista kotiutuneet oppilaat. Jahnukainen on jakanut nuoret kolmeen ryhmään heidän haastatteluissa esille tuomansa elämäntulkun mukaisesti. Ongelmallisen perhetaustan ja kouluongelmien vuoksi sijoitetut nuoret näyttäisivät hyötyvän koulukotisijoituksesta, kun taas rikoksiin syyllistyneiden rikoskierrettä ei aina kyetty katkaisemaan.

Kitinoja (2005) on tehnyt tutkimuksen koulukodeissa olevista lapsista ja siitä, miten he ovat koulukotiin kulkeneet asiakirja-aineiston valossa. Kellehert etc. (2000) ovat tutkineet irlantilaisten nuorten tilannetta sijoituksen jälkeen. Tutkimusta varten on haastateltu nuoria, sosiaalityöntekijöitä ja tutustuttu heidän asiapapereihinsa. Tässä tutkimuksessa nuoret ovat jääneet lähes heitteille sijoituksen jälkeen ja tutkimuksen tarkoituksena onkin herättää keskustelua lastensuojelun toiminnasta Irlannissa. Nuorten näkökulmasta tehty tutkimus on ensimmäinen Irlannissa.

Näiden tutkimusten lisäksi on tutkittu jonkin verran lastensuojelun jälkihuoltoa, mutta kokonaisuudessaan tutkimuksia nuorten omakohtaisista kokemuksista lastensuojelusta ja muista palveluista on vielä melko vähän. Nuorten näkökulmasta tehdyt tutkimukset on tehty pääasiassa liittyen koulukotimaailmaan.

3 Syrjäytymisestä marginalisaatioon

3.1 Syrjäytymisen käsite

Viime vuosina on käyty paljon keskustelua syrjäytymisestä ja erityisesti nuorten syrjäytymisestä (ks. Järvinen & Jahnukainen 2001). Syrjäytyminen tai sen uhka on yleinen käsite, jonka avulla sosiaalisia ongelmia on viime vuosina hahmoteltu. Syrjäytyminen on ollut sosiaalipolitiikan yksi muodikkaimpia käsitteitä 1980-luvulta alkaen. Itse syrjäytymiskeskustelu on Suomessa alkanut hivenerän jälkijunassa muuhun Eurooppaan verrattuna. Syrjäytymiskeskustelu alkoi Ranskasta, josta se levisi muualle Eurooppaan ja vähitellen myös Suomeen. (Heikkilä 2000, 167.)

Alussa syrjäytymisellä viitattiin lähinnä työhön liittyviin ongelmiin. Työttömyystutkimuksen lisäksi toinen merkittävä päävirta suomalaisessa syrjäytymistutkimuksesta juontaa juurensa köyhyyden tutkimuksesta (Heikkilä 2000, 171-174). Myöhemmässä vaiheessa syrjäytyminen on saanut muitakin merkityksiä. Vaikkakin käsite on laajentunut, viitataan sillä edelleenkin lähinnä työttömiin tai vailla koulutusta oleviin. Syrjäytymisen käsite onkin saanut sisältönsä ensisijaisesti työtä tekevän, keskiluokkaisen ja keski-ikäisen aikuisväestön näkökulmasta (Suutari 2001,154).

Keskusteluun syrjäytymisestä osallistuivat aluksi poliitikot, toimittajat ja intellektuellit. Varsinkin 1970-luvun talouskriisi herätti Euroopan huomaamaan, että taloudellinen hyvinvointi ei ulottunut kaikkiin yhteiskunnan jäseniin. Talouskriisi olikin yksi käännekohta, jonka jälkeen syrjäytyneiksi määriteltiin ne, jotka talouskasvu ohitti. 1980-luvulla syrjäytyminen nähtiin lähinnä siten, että yksilön siteet yhteiskuntaan heikkenivät. Tällöin keskustelu laajeni koskemaan myös nuoria. (Suutari 2002, 12; Young 1999, 6-7.)

Keskustelu syrjäytymisestä on edelleen 1990-luvulla jatkunut ja vilkastunut taloudellisen laman sekä EU:n myötä. 1990-luvulla keskustelu syrjäytymisestä sekä erilaiset syrjäytymisen määrittelyt ovat pitkälti liittyneet erilaisiin EU-hankkeisiin ja projekteihin. Nuoriso- ja erityisnuorisotyön projektit nousivat viime vuosikymmenen muoti-ilmiöksi ennen muuta siksi, että syrjäytymisestä tuli keskeinen huolenaihe eurooppalaisessa rahanjakopolitiikassa. Suomessa toteutettiin 1990-luvulla - ja

edelleenkin sekä EU:n tuella että kansallisen rahoituksen turvin - satoja nuorisoprojekteja, joiden ytimessä oli syrjäytymisen torjuminen ja ehkäiseminen. Projekteilla ja niitä koskevalla tutkimustoiminnalla on ollut keskeinen merkitys siihen, että syrjäytymisen käsite on vakiinnuttanut paikkansa sekä nuorisotutkimuksen kentässä että nuoria koskevassa yhteiskuntapoliittisessa retoriikassa. (Suutari 2002, 12-13.)

Syrjäytyminen määritellään usein ulkopäin. Syrjäytymisen ulottuvuuksina pidetään taloudellista syrjäytymistä, syrjäytymistä työmarkkinoilta ja sosiaalista syrjäytymistä. Toisaalta ilmiötä on tarkasteltu yhteiskunnan, sosiaalisten ryhmien ja yksilön näkökulmasta. Syrjäytymiseen kuuluu sekä objektiivista huono-osaisuutta että yhteisöllisten siteiden katoamista. Syrjäytymiskeskusteluun on lisäksi liitetty, paitsi yhteisöllisten siteiden katkeamista, myös ”vääränlaista” sosiaalisuutta eli lähinnä alakulttuurimaailmaan kuulumista. Ongelma ei olekaan välttämättä yhteisöjen puute, vaan se, mikä on niiden suhde valtakulttuuriin. Yhteistä syrjäytymiskeskustelulle on ollut se, että syrjäytyminen hahmotetaan negatiivisena, ei-toivottuna ilmiönä, jolle on tärkeä tehdä jotakin. (Granfelt 1998, 87; Kyngäs 2001, 21.)

Vaikkakin syrjäytymisestä on puhuttu paljon ja aihetta on myös yhteiskunnallisena ilmiönä tutkimuksellisesti pohdittu, tiedetään edelleen melko vähän yksilötason syrjäytymisprosesseista. Kaikkiaan syrjäytymisessä on kyse laaja-alaisista ja yhteen kietoutuvista huono-osaistumisen mekanismeista elämän eri ulottuvuuksilla. Syrjäytymistä voidaan tarkastella prosessina ja tilana. Syrjäytymisprosessissa on kyse tapahtumaketjuista, joissa on useita erilaisia ja eriaikaisia vaiheita, tekijöitä ja ulottuvuuksia. Syrjäytyneisyyden tilassa sosiaaliset ongelmat ovat kasautuneet ja kroonistuneet, yksilön valintamahdollisuudet ovat kaventuneet ja hänen suhdettaan yhteiskuntaan leimaavat riippuvuus ja kontrollin alla eläminen. (Saarikoski 2000, 56; Kyngäs 2000, 23.)

Erityisesti nuorten asemasta ja mahdollisesta syrjäytymisestä on oltu kiinnostuneita jo pitkään (Ks. Suutari 2001). Ajoittain nuorisoa koskevassa keskustelussa kaikki ongelmiin viittaavat tekijät tupakoinnista koulupinnaukseen on mahdollista kytkeä syrjäytymisen osatekijäksi tai vähintäänkin syrjäytymisen riskiä lisääväksi. Eri ajankohtina syrjäytymiskeskusteluissa on painotettu eri tekijöitä, jotka lisäävät syrjäytymisen riskiä. Riskit ovat keskustelun edetessä myös vaihdelleet. 1990-luvulla

ammattillisen koulutuksen puute nähtiin yhdeksi tekijäksi syrjäytymisen kehityksessä. Sittenkin keskusteluissa syrjäytyneiksi on katsottu köyhät. Tietoyhteiskunnasta syrjäytyneiksi on luettu ne, jotka eivät pysy teknisen kehityksen mukana (Vehviläinen 2001, 33-34).

Kuten lastensuojelun historia osoittaa, jo vuosien ajan lapsista, nuorista ja heidän moraalistaan ja käytöksestään ollaan oltu huolissaan. Milloin on kehitetty koululaitosta lasten siveettömyyden estämiseksi, milloin on katsottu, että nuoret tarvitsevat kasvatuslaitoksia syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Korkeaksi kohonneen nuorisotyöttömyyden epäiltiin vaikuttavan nuorten asenteisiin ja arvoihin sekä vievän nuorilta motivaation koulutukseen tai aktiiviseen työmarkkinoille hakeutumiseen. Nuorisotyöttömyyteen on liitetty keskustelu syrjäytymisestä. Syrjäytymisen käsite on kuitenkin osoittautunut ongelmalliseksi. Nuorten on katsottu syrjäytyvän milloin koulutuksesta, työstä, harrastuksista, ystävistä tai yhteiskunnasta. Loppujen lopuksi on kuitenkin vaikea tietää, millaisilla ehdoilla nuoret syrjäytyvät vai syrjäytyvätkö he? (Saarela 2004, 113.)

Nuorisobarometreilla on tutkittu jo vuosien ajan nuorten omia ajatuksia ja käsityksiä siitä, mitkä asiat ovat heille tärkeitä. Barometrien tulosten mukaan nuorten arvot ja asenteet muuttuvat hitaasti. Nuoret arvostavat koulutusta ja työtä. He eivät koe työttömyyttä todellisenä vaihtoehtona. Barometrien mukaan nuoret ovat melko konservatiivisia ja he ovat omaksuneet vallitsevat yhteiskunnan arvot. Nuorten oman näkemyksen mukaan syrjäytyminen johtuu lähinnä omasta laiskuudesta ja välinpitämättömyydestä. Myös ystävien puutteen nähtiin aiheuttavan syrjäytymistä. Sitä vastoin koulutuksen puutteen ja syrjäytymisen välillä nuoret eivät nähneet merkittävää yhteyttä. (Saarela 2004, 133-134.)

Koljonen ja Römer-Paakkanen (2000) ovat tutkineet ylivelkaisia nuoria ja huomanneet, miten paljon velkaantuminen ja rahattomuus vaikuttavat nuoren elämään ja erityisesti heidän mahdollisuuksiin valita. Vaikka heidän tutkimuksessaan nuoria ei määritetty syrjäytyneiksi, vaikutti ylivelkaisuus nuorten elämään muun muassa siten, että ylivelkaantuminen rajoitti kulutustottumuksia ja sitä kautta nuorten elämää ja heidän tulevaisuuden suunnitelmia. Sosiaalisesti velkaantuminen aiheutti jonkinasteista häpeää ja eristyneisyyttä. Lisäksi haastatteluissa nuoret kertoivat masennuksesta ja

lamaanumisesta, jotka seurasivat velkaantumista. Mielestäni ylivelkaantuneet voitaisiin luokitella syrjäytyneiksi tai ainakin ylivelkaantuminen syrjäytymisen riskiä lisääväksi tekijäksi. Ylivelkaantumisen myötä vapaus valita voi vähentyä. Lisäksi velkaantuminen vaikeuttaa oman elämän aloittamista monessa mielessä.

Nuorten syrjäytymiskehityksen juuret ovat tavallisesti löydettävissä lapsuudesta. Vaikeiden kasvuolojen, kouluvaikeuksien, päihteiden ja rikosten kautta saatetaan edetä moniongelmalliseen aikuisuuteen. Sosiaalisten ongelmien syntyminen on usein tulkittu prosessin kaltaiseksi tapahtumaksi ja voidaankin sanoa, että syrjäytymisprosessi on ihmisen elämänsä pidempi prosessi. Tämän näkemyksen leviäminen on tarkoittanut sitä, että syrjäytymiseen johtavia tekijöitä on pyritty tunnistamaan esimerkiksi vanhempien elämäntavan perusteella. On myös alettu puhua sukupolvesta toiseen jatkuvasta syrjäytymisestä. Tämän keskustelun yhteydessä on myös puhuttu riskilapsista sekä riskiperheistä. (Ks. Kyngäs 2000; Kitinoja 2005, 59; Kelleher etc. 2000, 6-7.)

Syrjäytyminen on Helneen (2002) mukaan sosiaalinen konstruktio. Syrjäytymisen Helne kuvaa negatiivisena sanana ja määrityksenä. Helne on (2002) pohtinut sitä, pitäisikö syrjäytymisen käsitteestä kokonaan luopua, mutta on tullut siihen tulokseen, että syrjäytyminen sanaa ei millään määräyksellä pystyisi kieltämään, varsinkin kun ajatellaan sen saamaa vakiintunutta asemaa eurooppalaisessa keskustelussa aina 1990-luvulta alkaen.

Syrjäytymisen käsite on kaiken kaikkiaan arkipäiväistynyt ja muuttunut samalla epämääräiseksi kirjoittaa Vehviläinen (2001). Syrjäytyminen on usein kytketty työttömyyteen, kouluttautumattomuuteen ja köyhyyteen. Sittenkin syrjäytymisen käsite laajeni koskemaan moniongelmaisuutta ja yleistä huono-osaisuutta. Taskinen (2001) pohtii, soveltuuko tämä aikuismaailmasta lainattu määritelmä yleensäkin lapsiin ja nuoriin. Vastauksena hän päätyy siihen, että sitä voidaan osittain käyttää puhuttaessa lapsista tai nuorista. Taskisen mukaan lasten ja nuorten köyhyys ei välttämättä johda eristyneisyyteen ja kyvyttömyyteen, ei ainakaan hyvinvointiyhteiskunnassa. Sen sijaan erilaisten oppimiseen ja koulusuorituksiin liittyvien taitojen puute voi sulkea nuoren marginaaliin, josta on vaikea päästä eteenpäin.

Forssén, Laine ja Tähtinen (2002, 97-98) ovat tuoneet esille syrjäytymiskäsitteen ongelmallisuutta muun muassa siksi, että ongelmaksi määritetyt tekijät ovat aikaansa sidottuja eli kulttuurisidonnaisia. Jotta voidaan määritellä syrjäytymisen käsite, pitää ensin määritellä, mikä on normaalia, koska syrjäytyminen määritellään suhteessa siihen. Järventien (2000) mukaan syrjäytymisen käsite on epäselvä ja lapsista puhuttaessa se on erityisen epäselvä. Syrjäytymisen näkökulmasta lapsia ei juurikaan ole tutkittu ja Järventie onkin kehittänyt lasten syrjäytymisriskin indikaattoreita. Hän on tehnyt tutkimusta lasten tilanteesta perushoivan ja psykososiaalisen hyvinvoinnin indikaattoreiden avulla. (Järventie 2000, 135-137.) Järventien tulosten mukaan 29 prosenttia tutkituista lapsista luonnehti vakava syrjäytymisen riski, mikä tarkoitti puutteellista päivittäistä huolenpitoa yhdistyneenä depressio oireisiin. (Heikkinen 2000, 175.)

Lasten ja nuorten syrjäytymistä koskevissa kirjoituksissa ja selvityksissä voidaan tunnistaa kaikkia normaaliuteen liittyviä arviointimalleja, joiden pohjalta syrjäytymistä on määritelty. Syrjäytyneiksi nimetäänkin helposti nuori, joka on erilainen kuin muut. Nuori, joka ei noudata kulttuurinsa käyttäytymistapoja, ei vastaa toivottua tai vaadittua sosialisointia ihannetta tai, jonka opilliset suoritukset ovat alle keskiarvon ja jonka persoonallisuus on jollakin lailla poikkeava. Näin eriytymätön käsite ei voi olla kovinkaan käyttökelpoinen. (Taskinen 2001, 6.)

Syrjäytymisessä voidaan erottaa toisistaan syrjäytymisen prosessi ja sen lopputulos eli syrjäytyneisyyden tila. Syrjäytymisen prosessia on kuvattu seuraavasti:

1. Vaikeudet kotona, koulussa tai sosiaalisessa toimintaympäristössä
2. Koulun keskeyttäminen
3. Huono työmarkkina-asema
4. Täydellinen syrjäytyminen
(työn vieroksunta, kriminalisoituminen, toimeentulotukiasiakkuus ym.)

5. Laitostuminen tai eriytyminen
(Taskinen 2001, 8.)

Jahnukainen (2004, 73-74) on tutkinut nuoren elämäntähtäviä koulukotisijoituksen jälkeen. Nuorten haastatteluista on koottu se, miten nuoret sijoituksen jälkeen ovat

pärjänneet. Ryhmittely pohjautuu kahden summamuuttujan muodostamaan ulottuvuuteen. Yhteiskuntaan jäsentymisen summamuuttajat ovat:

1. Koulutus
2. työura
3. toimeentulo
4. perhe ja parisuhde

Riskikäyttäytymisen kasaantumisen summamuuttujan kriteerit ovat:

1. jälkirikollisuus
2. alkoholin ongelma käyttö
3. huumeiden käyttö

Syrjäytymisen käsitettä käytetään edelleen monissa eri yhteyksissä. Lammisen (2000) mukaan syrjäytymisdiskurssit ovat siirtyneet pikku hiljaa poliitikkojen, viranomaisten ja päättäjien käyttöön. Vähitellen syrjäytymispuhe on levinnyt myös kenttätyötä tekevien viranomaisten, kuten nuorisotyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden, puheeseen. Tunnetut ilmaisut jäävätkin elämään omaa elämäänsä esimerkiksi tiedotusvälineissä ja arkipäivän puheessa, vaikka ei olisikaan olemassa sellaista tutkimustietoa, joka itse asiassa oikeuttaisi ilmaisujen käytön. Syrjäytymisen käsitteestä on todettu (mm. Helne 2002) olevan analyyttisesti epäselvä, mutta julkisessa keskustelussa erittäin tehokas ja iskevä. Sosiaalityössä puhe syrjäytymisestä tai sen uhasta on vahvasti läsnä arkipäivässä. Syrjäytymisen kautta voidaan perustella niin päätöksiä kuin asiakkaan elämään puuttumistakin. Sosiaalityöntekijät pyrkivät työskentelyn avulla ehkäisemään syrjäytymistä, vaikka itse syrjäytymisestä tiedämmekin niin vähän.

Marginalisaation ja syrjäytymisen tutkimusperinteessä on kiinnitetty liian vähän huomiota selviytymisen ehtoihin ja tilanteisiin, joissa vaikeuksia on voitettu. Ennemmin on oltu kiinnostuneita marginaalin ilmiöstä ja prosesseista, jotka johtavat vieraantumiseen ja syrjäytymiseen. Hämäräksi on suureksi osaksi jäänyt se, millä tavoin yksilöt ovat löytäneet väyliä ja mahdollisuuksia aikaisempaa parempaan ja mielekkäämpään elämään. (Hyväri 2001, 19.)

3.2 Marginalisaation käsite

Syrjäytymisen käsite soveltuu kaikkein huono-osaisimman joukon elämäntilanteen kuvaamiseen. Sen sijaan kenen tahansa on mahdollista asettua tai hänet voidaan asettaa syrjään joltain elämän alueelta. Järvinen ja Jahnukainen (2001, 138) erottavat syrjäytymisen ja marginalisaation käsitteen toisistaan. Heidän mukaan kaikki syrjässä oleminen ei ole syrjäytymistä, eikä yhteydessä huono-osaisuuteen. Siinä, missä syrjäytyminen määrittyy yksilön elämässä negatiivisena, totaalisenä ja usein myös staattisena elämäntilanteena, saattaa marginaalisuus liittyä ainoastaan jollakin elämänalueella toimimiseen ja se voi olla yksilön valinta. Marginaalisuus voi myös olla väliaikaista. Vaikka syrjäytyminen ja marginaalisuus voidaankin näin erotella, voi marginaalisuus edetä syrjäytymiseen, jos ollaan useiden elämänalueiden ulkopuolella samanaikaisesti. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 142-143.)

Marginalisaation käsitettä voidaan pitää syrjäytymisen synonyymina. Marginalisaatio pitää tällöin sisällään niin ulkopuolisuuden, erilaisuuden kuin toiseudenkin. Marginaalissa elämistä ei pidetä luonteeltaan yhtä negatiivisena ja totaalisenä kuin syrjäytymistä. Marginalisaatio saattaa olla myös ihmisen itsensä valitsema paikka elää yhteiskunnan reunoilla. (Kyngäs 2000, 22.)

Nuoruus jo itsessään voi olla monelle tietynlainen marginaalinen vaihe elämässä. Nuoruus on siirtymävaihe, jonka voidaan katsoa olevan marginaaliasema: ei olla enää lapsia, mutta integroituminen yhteiskuntaan ja aikuisuuteen on monilta osin vielä kesken. Nuoruudesta aikuisuuteen siirrytään tiettyjen instituutioiden välityksellä, joista keskeisimmät ovat työmarkkinoille tulo, kotoa lähteminen sekä perheen perustaminen. Monet viimeaikaiset kulttuuriset muutokset ovat tuoneet nuorten elämään uudenlaisia riskejä, esimerkiksi pätkätöitä, ja lisääntyvää epävarmuutta. Tänä päivänä nuorten voi olla vaikeampaa vastata niihin odotuksiin, joita aikuiselämään usein liitetään. Lisäksi siirtyminen lineaarisesti yhdestä vaiheesta toiseen on vaikeutunut. Voidaankin otaksua yhä useamman nuoren kokevan itsensä ulkopuoliseksi yhdeltä tai useammalta elämänalueelta. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 141; Strandell, Julkunen & Lamminen 2002, 113.)

Jos ajatellaan, että työttömyys, vanhempien luona asuminen ja itsensä etsiminen luokittelevat nuoren marginaalisuuden ryhmään, kuuluvat lähes kaikki nuoret tähän luokkaan jossakin ikävaiheessaan. Tällöin voidaan myös miettiä, kenen näkökulmasta tämä luokittelu tehdään, nuorten vai joidenkin muiden ja mitä luokittelulla haetaan. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 141; Strandell, Julkunen & Lamminen 2002, 113.)

Suutari on päätenyt käyttämään marginaalin käsitettä. Hän on tutkinut palkkatyön marginaalissa elävien nuorten henkilökohtaisia sosiaalisia verkostoja. Tutkimuksessaan Suutari suhtautuu kriittisesti syrjäytymisen käsitteeseen ja siihen, että nuoria helposti luokitellaan ja kategorisoidaan ulkoapäin. Hänen tutkimuksensa tavoitteena onkin haastaa 1990-luvun syrjäytymiskeskusteluun sisäänrakennettu oletus, jonka mukaan kaikkien tulisi integroitua samaan kulttuuriseen arvojärjestelmään tai palkkatyön yhteiskuntaan enempiä kyselemättä. (Suutari 2002, 17-21.)

Marginaalin Suutari (2001) ymmärtää häilyväksi välitulaksi, jossa nuoret elävät yhteiskuntaan ankkuroitumisen ja täydellisen irrallisuuden välillä. Marginaaliasema edellyttää nuorilta jonkinlaista kuulumista yhteiskunnan valtavirtaan, mutta kuuluminen on kuitenkin sekä haurasta että usein myös osittaista. Toisaalta osa nuorista voi hyvin vahvasti kuulua monilta osin yhteiskuntaan ja elää sen ”keskuksessa”. Marginaalin käsite eroaa syrjäytymisen käsitteestä siinä, että se pitää jo lähtökohtaisesti sisällään mahdollisuuden liikkeestä, kohti ankkuroitumisesta ja ulossulkemisesta. Marginaalipuhe syrjäytymisriskin ohella sisältää positiivisia mahdollisuuksia, kun taas syrjäytymiskeskustelusta niitä on vaikea löytää. Elämä marginaalissa voi olla nuorelle heilumista reunalla, mutta yhtä lailla se voi olla sopivan tilaisuuden tai mahdollisuuden odottelua. Ovet ovat näin avoinna kaikkiin suuntiin. Marginaalin käsite antaa tilaa nuoren yksilöllisyydelle ja erilaisuudelle. Vaikka marginaaliin joudutaan yleensä erilaisten menetysten kautta, siellä eläminen ei välttämättä ole pelkkää menetystä. Se voi olla jopa näköalapaikka, josta käsin voi katsella yhteiskuntaa ja omaa elämää vähän eri näkökulmasta. Joskus se voi olla jopa mahdollisuus uusien asioiden havaitsemiseen, vaikkakin marginaaliin olisikin alun perin joutunut menetyksen tai jopa menetyskierteen seurauksena. (Suutari 2001, 158; Granfelt 1998, 82; Granfelt 2003, 11.)

Marginalisaation käsite liikkuu pakon ja valinnan välisellä janalla, eikä siinä ole yksiselitteisesti kysymys vastentahtoisuudesta tai vapaaehtoisuudesta: ihminen osittain

ajautuu, osittain myös tekee omat valinnat, joiden perusteella luokittelua tapahtuu. Marginaali voi olla tilallinen vertauskuva suhteessa keskukseen ja siihen, missä ihminen kokee olevansa tai mihin hänet määritetään muiden toimesta (ks. Helne 2002). Valintoja ihminen tekee eriasteisesti rajautuneissa tilanteissa. Marginalisaatio on hyvin väljä kattokäsite, jonka alle voi sijoittaa termejä, jotka kuvaavat tarkemminkin kulloinkin kyseessä olevan ilmiön luonnetta. (Saarikoski 2000, 57; Granfelt 1998, 82-83.)

Marginalisaatio käsitteen lisäksi 2000-luvulla on Vehviläisen (2001, 112) mukaan jälleen ryhdytty puhumaan elämänhallinnasta. Yleisesti ottaen elämänhallinnassa on kyse siitä, että ihminen hallitsee ja kontrolloi omaa elämäänsä. Elämänhallinnan kadottamiseen liittyy sekä nuorten että aikuisten kohdalla tunne oman vaikutusvallan vähäisyydestä tai sen puuttumisesta.

Nuoret, joilla on lastensuojelun asiakkuus, on monissa yhteyksissä määritelty ulkoapäin syrjäytyneiksi, huono-osaisiksi tai marginaaliryhmään kuuluviksi niin taustansa, perhetilanteensa, elämäntilanteensa sekä esimerkiksi sosiaalitoimiston asiakkuutensa vuoksi. Juhila (2004, 21) puhuu kategorisoinnista ja siitä, miten ihmisiä luokitellaan eri ryhmiin. Kategoriat ovat näkymättömiä, vaikkakin jatkuvasti läsnä, ja kuuluvat meidän jokaisen arkipäivämme. Kategorioita on lukuisia ja niiden sisältö ja muoto muuttuvat ajassa ja paikassa. Kategorioiden kautta ihmisiä luokitellaan myös marginaaliryhmiin tiettyjen kriteereiden mukaan kuten maahanmuuttajat, lainrikkoajat tai sosiaaliviraston asiakkaat.

Lastensuojelun asiakkaina nuoret ovat sosiaaliviranomaisten normaalistavien interventioiden kohteena. Lastensuojelutaustaisia nuoria instituutiot säätelevät ja määrittävät huomattavasti enemmän muihin ikäisiinsä nähden. Usein lastensuojelun asiakkaat nähdään yhtenäisenä joukkona, jolla on samankaltaisia ongelmia ja taustoja. Asiakkuuden perusteella heistä luodaan helposti kuva, johon liitetään negatiivisia määreitä (ks. Pohjola 1994, 55). Kuitenkin asiakkaiden taustat ja elämäntilanteet vaihtelevat paljon, eivätkä lastensuojelun asiakkaat ole yhtenäinen ryhmä. Lisäksi jokaisella nuorella on oma näkemys tilanteestaan ja siitä, miten hän asiakkuutensa kokee. Tärkeää onkin saada nuorten ääni kuuluviin, kuten Strandell ym. (2002) ovat tutkimuksessaan tehneet. He ovat tutkineet lastensuojelunuorten elämäntilannetta ja siinä tapahtuneita muutoksia sekä tulevaisuuden näkymiä nuorten lähtökohdista.

Suhtaudun tutkimuksessani Suutarin (2002) tavoin kriittisesti syrjäytymisen käsitteeseen, koska mielestäni se määrittelee nuorten elämää ulkoapäin. Työkokemukseni kautta uskon, että nuorten elämä on paljon moninaisempaa ja valoisampaa kuin ensi kuulemalta voisi kuvitella. Ihmiset ja ympäristö jaetaan helposti mustavalkoisesti kahtia. Toinen puoli on lähes itsestään selvästi hyvä ja mahdollon paikka pahan olemassaololle ja toinen puoli puolestaan määrittyy joidenkin ominaisuuksiensa kautta pahan luonnolliseksi sijaintipaikaksi. Esimerkiksi ”tavallisesta perheestä oleva, rikkeetön nuori ” ei sovi pahantekijäksi. Tavallisuus ja normalisuus eivät kuulu käsitykseen pahasta, eivätkä ne toimi pahan havaitsemisen kategorioina. Paha tunnistetaan ja sitä suorastaan etsitään epänormaaliudesta ja toiseudesta. (Hurtig & Laitinen 2002, 193.)

4 Tutkimuskysymykset, tutkimuksen paikantaminen ja tutkimusmenetelmät

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkin lastensuojelun asiakkaina olleita nuoria, jotka ovat tai ovat olleet lastensuojelun jälkihuollossa sekä asiakkaina muissa viranomaispaikoissa. Olen kiinnostunut nuorten näkökulmista ja mielipiteistä, siis nuorten kokemukseräisestä tiedosta (ks. Hyväri 2001, Granfelt 1998, Jahnukainen 2004). Nuorten asiakkuuskokemusten lisäksi olen kiinnostunut siitä, mitkä asiat ovat nuorille tärkeitä, minkälainen on heidän arki ja tulevaisuuden ajatukset näistä lähtökohdista käsin. Nuorten vastausten perusteella pyrin saamaan käsityksen siitä, millaisena näyttäytyy lastensuojelunuoren kuva suhteessa hänelle tärkeisiin asioihin ja toisaalta tulevaisuuteensa.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten nuoret konstruoivat lastensuojelun ja muut palvelut?
2. Miten lastensuojelun keskeiset periaatteet lapsen kuulemisesta ja lapsen edusta ovat nuorten mielestä toteutuneet?
3. Miten nuoret kokevat elämäntilanteensa tällä hetkellä suhteessa menneisyyteen sekä toisaalta tulevaisuuteen?

Tutkimuskysymysteni valintaan on vaikuttanut se tieto, jota työni kautta nuorista on kertynyt. Tutkimukseni kautta toivon voivani valottaa niitä asioita, joita oman työni kautta olen jäänyt pohtimaan.

4.2 Tutkimuksen paikantaminen

Strausin ja Corbinin (1998, 10-11) mukaan kvalitatiivisella tutkimuksella tarkoitetaan sellaista tutkimusta, jossa keskitytään pienempiin aineistoihin sekä ihmisen elämäkokemukselliseen tietoon. Tutkimuksessani nuoret ja heidän kokemuksensa ovat tärkeässä asemassa, ja työni lähtökohta on hermeneuttis-fenomenologinen (ks. Granfelt 1998). Pyrin ymmärtämään nuorten kertomuksia heidän lähtökohdistaan siten kun he asioistaan kertovat.

Hermeneuttisuus korostaa pyrkimystä ymmärtämiseen, joka on työni lähtökohta. Hermeneuttisessa tutkimuksessa ilmiötä ei pyritä selittämään, vaan sitä pyritään ymmärtämään informantteina olevien ihmisten todellisuuskäsityksistä lähtien. Hermeneuttisuus tuo tutkimukseen vahvan tulkinnallisuuden ja korostaa tutkijasubjektin vaikutusta tutkimusprosessissa. Fenomenologiassa avainsana on kokemus. Siinä pyritään kohdistamaan huomio tietoisuuden toimintaan. Lähtökohtana fenomenologialle on siis inhimillinen tajunta ja se, miten kohteet ilmenevät tietoisuudelle. Olemme kietoutuneet maailmaan, josta emme voi saada tietoa sinänsä. Saamme sitä vain asioista sellaisina, kuin ne voidaan tavoittaa inhimillisen tietoisuuden kautta. Tieto on aina siis ihmisen tietoa. (Kvale 1996, 52; Nousiainen 2004, 11; Lehtovaara 1995, 76.)

Fenomenologinen tutkija ei usko, että tutkimus tuo esille vain puhtaan asian sinänsä ja että todellisuus on sitä, millaisena tutkimustulokset sen esittävät. Tutkija tutkii asioita aina jonkin kulttuurin, maailmankatsomuksen tai ideologian, tietyn tarkoituksen tai sovelluspyrkimyksen näkökulmasta. Fenomenologisessa ihmistieteellisessä tutkimuksessa, jossa pyritään tutkimuksen keinoin tavoittamaan ihmisen kokemusmaailma ja hänen asioille antamansa merkitykset, pidetään tärkeänä sitä, että tutkittava ilmiö tavoitetaan sellaisena, kuin se tutkittavalle ilmenee. Tämä pyrkimys edellyttää, että tutkittavan elämismaailman todellisuuteen ja todellisuuteen hänen kokemanaan, suhtaudutaan vakavasti ja kunnioituksella. Fenomenologinen tutkija haluaa antaa tilaa tutkittavien omille merkityksille ja heidän omalle äänelleen. On kuitenkin tärkeä muistaa, että vaikka laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämiseen, toisen täydellinen ymmärtäminen on mahdotonta. (Lehtovaara 1995, 80-81; Kiviranta 1995, 92; Nyqvist 1995, 19.)

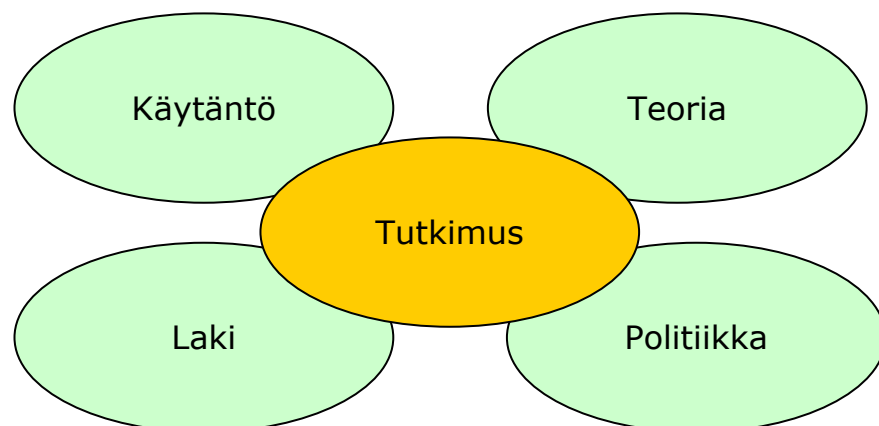
Tutkimuksessani lähdän liikkeelle nuorten tuottamasta tiedosta ja heidän kokemuksistaan niin viranomaispalveluista kuin heidän elämäntilanteestaankin siten, kun nuoret asioistaan kertovat. Tietoa nuorilta haen teemahaastattelun avulla. Yritän päästä mahdollisimman syvälle nuorten kokemuksiin ja sitä kautta päästä kohti yleisempään, teoreettisesti kiinnostavaan tietoon.

Uskon, että nuorten käsitykset ja näkemykset saattavat olla monilta osin hyvinkin erilaisia kuin mitä voisi kuvitella tai olettaa. Tärkeää onkin, että heidän tietonsa saadaan näkyviin, jotta sosiaalityötä voitaisiin kehittää sellaiseen suuntaan, että sillä

voidaan tavoittaa nuoria asiakkaita paremmin sekä huomioida paremmin niitä asioita, joita nuoret tuovat esille. Lisäksi sosiaalityön kannalta on tärkeää ymmärtää niitä kokemuksia, joita nuorille muodostuu tästä hyvinkin viimesijaisesta sosiaalityön palvelusta. Työssäni olen usein huomannut, että asiakkaina olevien nuorten näkemykset heidän elämästään, työstä ja toimeentulosta ovat monestikin hyvin erilaisia kuin mitä yleisessä keskustelussa on totuttu. (Sinkkonen 2001, 165-167; Aitken 2001, 8-12.)

Smithin (2001, 344) mukaan olisi tärkeää, että sosiaalityöntekijät tekisivät työstään ”käytännöllistä tutkimusta” (practise research). Smithin mukaan sosiaalityöntekijöillä on paljon työn kautta tullutta tietoa, joka olisi hyvä jakaa yleisemminkin. Sosiaalityö itsessään perustuu tiedustelulle, hypoteeseille, oletuksille, vastauksille ja arvioinnille, joita kaikkia tutkimuksessa myös tarvitaan. Smiths (2001, 343) tuo esille, miten sosiaalityöntekijöillä on oman työnsä kautta edellytykset tutkimuksen teolle. Myös Nousiaisen (2004, 46) mielestä sosiaalityöntekijän työssä kerätyt vuorovaikutus- ja haastattelutaidot auttavat tutkimushaastattelussa ja toisaalta sosiaalityössä kertynyt kokemus on avuksi ihmisten kohtaamisessa.

Sosiaalityössä tutkimuksen, teorian ja käytännön välinen side ei aina ole ollut vahva ja Smiths (2001, 344), kuten myös Fook (2001, 1), rohkaisevat käytännön työntekijöitä tutkimaan työtään ja tuomaan käytännöstä nousevaa tietoa laajemmin esille. Smiths (2001) on myös pohtinut käytännön, tutkimuksen ja teorian välistä yhteyttä ja tuonut esille niiden keskinäisen merkityksen. Tutkimuksella on oleellinen vaikutus teorioihin, joita käytetään taas käytännön työssä. (Smith 2001, 344.)

Kuvio 1. Tutkimuksen suhde ympärillä oleviin tekijöihin
(Smith 2001, 344.)

Tutkimus on hyvä keino työntekijöille tuoda esille asiakkaidensa tilanteita ja kehittää omaa työtään. Omassa tutkimuksessani työkokemukseni sosiaalityöntekijänä ja erityisesti se kokemus, jota on kertynyt nuorten kanssa työskentelystä, on vaikuttanut tutkimuskysymyksiini sekä koko aiheeni valintaan. Lisäksi analyysivaiheessa peilaan nuorten vastauksia siihen tietoon, jota itselleni on kertynyt muilta asiakkailta. Tutkimukseni avulla pyrin tuomaan esille nuorten asiakkaitten ajatuksia ja mielipiteitä, joiden avulla käytännön työtä voitaisiin kehittää.

Tutkimusaihe on noussut käytännön työstä ja siitä puolesta, jota itse työssä on vaikea selvittää eli miten asiakkaat kokevat sosiaalityön. Tämä kysymys on mielestäni erittäin tärkeä sosiaalityön käytäntöjen kehittämistä ajatellen. Valitsin tutkimukseeni informanteiksi nuoria asiakkaita, mutta uskon, että heidän ajatuksissaan on paljon myös yleisempää ylipäänsä asiakkuuteen liittyviä tekijöitä.

4.3 Elämänkulututkimus

Elämänkulututkimuksen kautta voidaan avata ikkunoita ihmisten arkimaailman prosesseihin. Metodisesti elämänkulututkimus voidaan jäsentää erityisesimerkkinä tapaustutkimuksesta, jolloin tarkastelun kohteena on yhden tai useamman yksilön elämän rakentuminen. Elämänkulututkimus tarjoaa mahdollisuuden saada kattavampi ja kokonaisempi kuva asiakkaasta. Siihen liittyy myös historiallinen näkökulma eli tutkittavan elämänvaiheiden ja siihen sisältyvien mahdollisuuksien ja rajoitusten kartoittaminen. Toisaalta tähän historialliseen näkökulmaan kytkeytyy myös paikallinen yhteiskunnallis-taloudellinen ja sosiaalinen muutos, joka raamittaa yksilön elämänhistoriaa. Elämänkulututkimuksen eräs vahva mutta myös vaikea piirre on yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutuksellisuuden samanaikainen käsittely. (Pohjola 1994, 20.; Pohjola 1993, 273.)

Elämänkulun tutkimuksessa ei ole uniikkia metodia. Pohjolan (1994) mukaan on selkeämpi puhua analyttisestä näkökulmasta tutkimuskohteeseen. Näkökulmaan sisältyy mahdollisuus metodiseen luovuuteen. Pohjolaa mukaillen ymmärrän elämänkulututkimuksen tapana suuntautua tutkimuskohteeseen ja sen analyttiseen hahmottamiseen. Tämä antaa sopivan väljän kehyksen tutkimusteemaani koskevalle ajattelulle. Ymmärrän elämänkulun ennen kaikkea ajassa tapahtuvaksi

kokemukselliseksi prosessiksi, jossa yksilölliset elämäntapahtumat ja tilanteet kietoutuvat kokonaisuudeksi paikallisissa kulttuurisissa puitteissa. Pohjolan tapaan, olen tähän tutkimukseen valinnut elämänkulkukäsitteen, koska se tuottaa ajatuksen elämän kulkemisesta prosessina ilman rajoittavia viittauksia aikaan (esim. elämänhistoria), aineiston tuottamistapaan (elämäkerta) tai elämänyymmärtämisen tapaan (esim. elämäntarina). Elämänkulun tutkimisen kohteena ovat ihmisen subjektiivinen kokemus ja toiminta. (Pohjola 1994, 20-21.)

Elämänkulututkimus voidaan kiteyttää elämäkertojen, sosiaalisen rakenteen ja historian yhdistyneeksi tutkimukseksi. Useat tutkijat ovatkin esittäneet elämänkulututkimuksen olevan merkittävä tutkimustapa, kun halutaan saada tietoa ihmisten omista kokemuksista heidän subjektiivisten tulkintojen pohjalta. Tutkimuksessani nuorten kokemukset pohjautuvat elettyyn elämään. Koska nuoret ovat olleet lastensuojelun asiakkaita, on heidän elämänsä edennyt sekä henkilökohtaisella tasolla että asiakkuuksien myötä prosessimaisesti. Mielestäni tutkimukseeni soveltuu elämänkulun käsite, koska se kokoaa nuorten elämää ja asiakkuuksia. (Pohjola 1994; Jahnukainen 2004, 12; Kyngäs 2000, 15-18.)

Tutkimuksessani käyn nuorten kanssa läpi heidän elämänkulkuaan sekä sitä, miten ja milloin lastensuojelu on tullut osaksi heidän elämäänsä. Lastensuojelun syiden ja asiakkuuksien käsittelyn myötä sivutaan nuorten elämän aikaisempia vaiheita. Lisäksi haastatteluissa käydään läpi nuorten tulevaisuuden suunnitelmia ja haaveita. Näin haastatteluissa suunnataan niin menneisyyteen kuin myös tulevaisuuteen tämän hetkisen elämäntilanteen kautta.

4.3.1 Teemahaastattelu

Haastattelua voidaan luonnehtia keskusteluksi, jolla on muoto ja tarkoitus. Se voidaan nähdä myös tilanteena, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja etenee tutkijan ehdoilla. Tutkija pyrkii haastattelussa vuorovaikutuksen avulla selvittämään niitä asioita, joista hän on kiinnostunut. Haastattelussa tutkija kuuntelee, mitä haastateltavat kertovat elämästään, kokemuksistaan ja mielipiteistään. Tutkijan tarkoituksena on ymmärtää haastattelujen myötä maailmaa haastateltavan näkökulmasta käsin. Haastattelun tarkoituksena on selvittää informanttien kokemuksia ja yhdistää ne teoreettisiin

selityksiin. Kvalitatiivinen tutkimushaastattelu on tiedon ja kokemuksen rakentamista. (Kvale 1996, 1-2.; May 2001, 142.)

Vaikkakin tutkimuksellisessa haastattelussa tilanne etenee haastattelijan johdolla, on tärkeätä, että haastateltava ei vain vastaa esitettyihin kysymyksiin, vaan ottaa osaa dialogiin tuomalla esille omia näkemyksiään. Ei ole itsestään selvää, että haastateltavat avautuvat kertomaan omista kokemuksistaan tuntemattomalle tutkijalle. Tärkeätä on haastattelijan sensitiivisyys itse haastattelutilanteessa eli se, että haastattelija osaa esittää oikeanlaisia kysymyksiä oikealla hetkellä. Haastattelu helpottuu, jos tutkimuksen aihepiiri on tutkijalle tuttu. (Kvale 1996, 11.)

Hirsijärvi ja Hurme (2000) nimeävät muun muassa seuraavanlaiset seikat haastattelun eduiksi:

- Halutaan korostaa sitä, että ihminen on nähtävä tutkimustilanteessa subjektina. Hänelle on annettava mahdollisuus tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. Ihminen on tutkimuksessa merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli.
- Tutkimuksessa on kyseessä vähän kartoitettu tai tuntematon alue.
- Halutaan sijoittaa haastateltavan puhe laajempaan kontekstiin.
- Halutaan selventää tai syventää vastauksia tai tutkia vaikeita tai hankalia/arkoja aiheita.

Toisaalta monet seikat, joita pidetään haastattelun hyvinä puolina, sisältävät myös ongelmia. Pösön (2004, 29) mukaan haastattelu on menetelmänä yhtä aikaa sekä vahva että ongelmallinen. Haastattelun vahvuus on tilan antamisessa eli siinä, että haastateltavalla on avoin tilaisuus kertoa oma versio ja näkemys tutkijaa kiinnostavista asioista. Ongelmallisuus johtuu tavallisesti siitä, että tutkija viime kädessä valitsee kysymykset, tulkitsee vastaukset ja yleensä myös hallitsee haastattelutilannetta. Tutkimuksessani olen pyrkinyt antamaan nuorille sanakorttien avulla mahdollisuuden itse osallistua siihen, mitä he haluavat kertoa.

Itse haastattelutilanne on järjestetty ja sillä tavalla keinotekoinen. Tutkijan tulee suhtautua varauksellisesti siihen, kuinka aitoja haastatteluversiot ovat. Haastattelussa on

kuitenkin myös monia demokraattisia aineksia: se antaa mahdollisuuden ja velvoittaa tutkijaa kuuntelemaan haastateltavaa ja voi myös rikkoa tutkijan ja tutkittavan asetelmia. (Virokannas 2003, 18-31; Pösö 2004, 29-30.)

Erilaisia haastattelutyyppjä on useita. Strukturoidussa haastattelussa kysymysten muoto ja järjestys ovat kaikille samat. Tällöin ajatellaan, että kysymyksillä on sama merkitys kaikille. Puolistrukturoitu haastattelu poikkeaa edellisestä siinä, että kysymykset ovat kaikille samat, mutta valmiita vastausvaihtoehtoja ei käytetä. Teemahaastattelussa taas haastattelun aihepiirit eli teema-alueet ovat etukäteen määrättyjä, mutta kysymykset eivät ole tarkassa järjestyksessä eikä vastausvaihtoehtoja esitetä. Toisaalta jaottelu voidaan tehdä keskustelun tarkoituksen mukaisesti siten, että puhutaan arkikeskustelusta, ammattilaisen haastattelusta tai filosofisesta keskustelusta. (Kvale 1996, 19-20; May 2001, 121-125.)

Käytän keskustelunomaista teemahaastattelua. Teemahaastattelu on menetelmä, jossa keskustelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin ja haastattelujen aihepiirit ovat tutkijalla tiedossa. Teemahaastattelussa haastateltavan annetaan puhua vapaasti ja tutkija huolehtii siitä, että häntä kiinnostavat ja tutkimuksen kannalta oleelliset teema-alueet tulevat kartoitetuksi. Tutkijan vaikutus pyritään haastattelun aikana minimoimaan. Päällysahon (2000) mukaan on kuitenkin selvää, että haastattelutilanne on aina vuorovaikutusta, jossa haastattelijan persoona vaikuttaa haastattelun kulkuun. Itse hahmotan neutraalisuuden siten, että haastattelija antaa haastateltavan vastata kysymyksiin omalla tavallaan ja tuoda esille omia ajatuksiaan siten, ettei tutkija puutu tähän. Teemahaastattelun etuna on, että se on avoin haastateltavien omille kommenteille ja se mahdollistaa erilaisten tunteiden ja kokemusten esittämisen. (Huotari 1999, 49.)

Granfelt (1998) on tuonut esille empatian tärkeyden tutkimustyössä. Tällä Granfelt tarkoittaa sitä, että empaattinen asennoituminen merkitsee halua olla avoin toisen ihmisen kerronnalle, pyrkimystä kuvitella, mitä hän ajattelee, toivoo ja tuntee. Tutkijan on yritettävä irrottautua omista hypoteeseistaan, suostuttava vastaanottajaksi, jonka ennakkokäsityksiä toisen ihmisen kertomus voi horjuttaa perusteellisestikin. Tutkija voi oppia ymmärtämään tutkimiaan ilmiöitä, jos ne ihmiset, joiden elämässä kyseiset ilmiöt todellistuvat, kertovat tutkijalle ja hän itse kykenee tarkkaavaisesti ja eläytyen kuuntelemaan kertomuksia. Empaattisen suuntautumisen myötä musta-valkoiset

dikotomiat kyseenalaistuvat: kertomukset ja tarinat ovat usein ristiriitaisia kuten kokemukset ja ihmisetkin. Näin löytyy tilaa uusille ja keskenään ristiriitaisille tulkinnoille. Ristiriitoja ei tulekaan selittää pois, vaan ne ovat mahdollisuuksia kertomusten jatkamiselle ja siten myös ymmärryksen syvenemiselle. Empatian lisäksi vuorovaikutus on tärkeä tekijä haastattelussa. (Kvale 1996, 117-118.)

Teemahaastattelun etu on ennen kaikkea siinä, että haastatellut voivat itse aktiivisesti tuottaa puhetta heitä kiinnostavista aiheista. Tällöin käsittelyyn voi nousta sellaisiakin haastateltaville tärkeitä aiheita, jotka eivät haastattelijan laatimassa teemarungossa ole välttämättä olleet esillä. Teemahaastattelussa haastateltavilla on siten myös mahdollista osallistua tutkimuksen kulkuun. Alasuutari puhuu kvalitatiivisesta haastattelusta, jossa kysymykset ovat vapaamuotoisia, eikä niitä ole laadittu ennen haastattelutilannetta. Haastattelijalla on kuitenkin muistilista aiheista, joita haastattelun aikana tulee käsitellä. Haastattelu koostuu suurelta osiltaan haastateltavan vastauksiin liittyvistä selventävistä lisäkysymyksistä. (Alasuutari 2001, 149.)

Teemat tutkimuksessani ovat:

1. nuorten tausta
  2. lastensuojelun/KOHO:n ja muiden palvelujen asiakkuus
  3. KORTIT
  4. nykyinen elämäntilanne
- (ks. Liite 2)

Teemat ovat melko väljiä, jotta en niiden kautta ohjaile tai suuntaa nuorten ajatuksia. Toisaalta olen myös kirjannut melko paljon lisäkysymyksiä siltä varalle, että nuoren on vaikea oma-aloitteisesti kertoa asioistaan. Tällöin haastattelu etenee pitkälti kysymys- ja vastauslinjalla.

Haastatteluissa pyrin pitämään mielen avoimena siten, että analyysissä lähdän liikkeelle aineistoista ja siitä, mitä nuoret ovat tuoneet esille. Tärkeää on, miten asioista kyselee ja miten aiheen ottaa esille, koska nuoren tapa puhua voi olla erilainen kuin vanhemman tai työntekijän/haastattelijan. On myös tärkeä muistaa, että termeillä ja sanoilla voi olla erilaiset tarkoitukset nuoren ja haastattelijan ajatuksissa.

4.3.2 Sanakortit

Haastattelun tukena olen käyttänyt sanakortteja (ks. liite 1.) Olen kirjoittanut pahvikorteille erilaisia sanoja kuten äiti, isä, poikaystävä, vapaus, päihteet ja niin edelleen. Sanojen lisäksi pakassa on muutamia tyhjiä kortteja, joihin nuori voi lisätä haluamansa sanan. Tarkoituksena on, että nuoret valitsevat sellaiset kortit, joissa on heille tärkeitä sanoja sekä toisaalta sellaiset kortit, joilla ei ole heille mitään merkitystä haastatteluhetkellä. Mikäli sanoista ei löydy itselle sopivia, voi nuori lisätä tyhjille korteille haluamiaan aiheita. Nuorelle annan ohjeen valita itselleen noin viisi tärkeätä korttia sekä viisi sellaista, jotka ovat merkityksettömiä.

Sanakortteja en tässä muodossa ole käyttänyt sosiaalityöntekijänä työskennellessäni. Ajatus korteista ja niiden käyttö tutkimuksen lisänä syntyi ja kehittyi niistä käytössä olevista menetelmistä, joita käytetään paljon lastensuojelussa. Työssäni olen huomannut, että tämänkaltaiset kortit ja muut. apuvälineet helpottavat keskustelua asiakkaan kanssa ja toisaalta ne tuovat keskusteluun erilaisia aiheita kuin muuten. Kortit ovat tässä tutkimuksessa toisaalta apuvälineenä, toisaalta ne ovat nuorelle puhumisen väylä, jota hyvin vähän itse ohjailen. Vaikkakin sanat ovat valitsemiani, voi nuori täydentää niitä tai jättää valitsematta.

Nuorten kohdalla kortit ovat mielestäni toimineet hyvin. Niiden nuorten kanssa, jotka ovat olleet hiljaisempia, kortit ovat saaneet heidät avautumaan enemmän ja ne nuoret, jotka ovat puhuneet paljon, ovat taas kiteyttäneet ajatuksiansa korttien avulla. Mielestäni korttien avulla haastattelut ovat monilta osiltaan syventyneet. Nuoret ovat olleet kiinnostuneita korteistaan. He ovat selailleet kortteja, lisäilleet niihin itselle tärkeitä sanoja ja avanneet keskustelua siitä, mitä milläkin sanalla tarkoittavat. Nuoren valittua kortit kävimme keskustelua korteista ja niiden merkityksistä. Nuoret ovat myös käyttäneet kortteja luovasti muodostaen esimerkiksi erilaisia tarinoita niiden avulla. Teemahaastattelun ohessa kortit ovat tuoneet oman lisänsä ja toisentyyppisen tavan käydä nuoren tilannetta läpi. Kortit ovat myös mielestäni antaneet nuorelle mahdollisuuden itse osallistua haastatteluun omaehtoisesti sekä vaikuttaa haastattelun kulkuun enemmän kuin jo olisimme käyneet läpi vain teemoja.

4.4 Aineiston analyysi

Tutkimukseni on aineisto- ja asiakaslähtöinen tutkimus nuorten kokemuksista. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa aineistosta etsitään ne teemat, jotka ovat tutkimuksen kannalta tärkeitä (Ojanen 2004, 22). Tutkimustani varten olen äänittänyt kaikki haastattelut ja litteroinut ne sanatarkasti. Nauhat olen purkanut itse. Litterointi on tapahtunut siten, että olen kirjoittanut haastattelut sanatarkasti nauhojen mukaan, jättäen joihinkin verran täytesanoja pois. Olen muuttanut pieniä yksityiskohtia nuorten puheesta ja poistanut tai vaihtanut esimerkiksi nimiä tunnistettavuuden vuoksi. Vaikka olen pääasiassa kirjoittanut auki vain puheen, olen merkinnyt tekstiin poikkeukselliset hiljaisuudet, epäselvät kohdat ja naurahdukset.

Haastattelujen käsittely alkoi jo jollakin tasolla heti haastattelutilanteessa. Haastattelun aikana saatoin tarkentaa joitakin vastauksia, tehdä pieniä yhteenvetoja nuoren vastauksesta ja kysyä, olenko ymmärtänyt oikein nuoren puheen. Haastattelun jälkeen kirjasin itselleni muistiin tunnelmia haastattelusta, ja yleensä tapaamisen jälkeen haastattelu jäi pyörimään mieleeni. Haastattelut herättivät myös ajatuksia, jotka jäivät mieleeni heti ensi hetkestä alkaen. Huomasin myös, että haastattelujen jälkeen vertailin nuoria ja heidän tarinoitaan jo ennen kuin olin purkanut haastattelut.

Haastattelun kuluessa saatoin jo ymmärtää joitain asioita, kuten esimerkiksi nuoren vaikeutta vastata kysymyksiini. Näin kävi erään nuoren kanssa puhuessamme hänen koulunkäynnistään. Nuoren vastauksissa oli tiettyä varauksellisuutta ja hänen kertomuksessaan ”aukkoja”. Haastattelun loppumetreillä kysyin nuorelta, onko hänellä rikoksia, johon nuori vastasi myöntävästi. Ymmärsin, miksi osaan kysymyksistä oli vaikea vastata. Joutuihan nuori kysymysten hetkellä arvioimaan sitä, mitä itsestään kertoisi. Siinä tilanteessa oli helpompi vastata elämästään epämääräisesti ja hiljaa kuin kertoa, että on ollut ”istumassa”. Sattumalta esittämäni kysymys selkeytti monta asiaa nuoren haastattelusta. Samalla tämä oli hyvä muistus siitä, miten kysymyksiin voi olla hyvin vaikea vastata, vaikka kysymys tuntuisi hyvin tavanomaiselta.

Haastattelujen litteroinnin jälkeen luin kirjoitetut tekstit läpi. Luettuani aineiston läpi muutaman kerran, huomasin aineistosta esille nousevan selkeästi eri teemoja. Teemat seuraavat melko tarkasti haastattelurunkoa. Tekstien alkuluvun jälkeen aloin käydä

haastatteluja läpi teemoittain. Luin tekstit niin, että merkitsin eri värisin kynin eri teemat nuorten haastatteluihin. Tämän jälkeen kävin teemoja läpi siten, että tein itselleni taulukon nuorista ja jokaiselle nuorelle tein oman ”lokeron”, johon keräsin kunkin nuoren tuottamaa tietoa eri teemoista. Käydessäni läpi nuorten taustoja huomasin, että esimerkiksi koulu nousi yhdeksi yhteiseksi keskeiseksi teemaksi nuoren puheessa ja sitä kautta nostin sen tutkimukseeni. Kaiken kaikkiaan haastattelut etenevät melko pitkälle haastattelurungon mukaisesti. Toiset aiheet jäivät vähemmälle ja toiset nousivat selkeästi nuorten puheissa enemmän esille. Näitä teemoja olen korostanut.

Analysointi on edennyt lukukerrasta toiseen ja sitä kautta olen muodostanut ne teemat, joista tässä tutkimuksessa kirjoitan. Analysointiin vaikuttavat aina tutkijan valinnat, koska haastatteluissa käsitellään monia aiheita eikä kaikkia voida tutkimuksessa käsitellä. Olen pyrkinyt herkistymään nuorten puheelle ja sille, että nostan oleelliset teemat heidän kertomuksistaan esille. Toinen tutkija erilaisella taustalla voisi nostaa aineistosta erilaisia asioita.

Koska tutkimukseni on aineistolähtöinen, haastattelujen analyysissa on tärkeätä kuunnella nuorten puhetta ja heidän kokemuksiaan ja ajatuksiaan. Empaattisena tai eläytyvänä lukemisena kutsutut analyysit (Granfelt 1998, 19-31) mahdollistavat sellaisen esittämisen tavan, jossa analyysi ei perustu tekstuaalisen aineiston horisontaaliseen käsittelyyn. Sen sijaan analyysi perustuu tutkijan tutkimusaiheen ja nuoren vuorovaikutuksessa syntyneisiin ja prosessin aikana täydentyviin havaintoihin. Analyysimalli on tällöin enemmän spiraalinen. (Pösö 2004, 34-35.)

Koska olen purkanut ja lukenut haastatteluja sitä mukaan, kun olen niitä tehnyt, olen myös haastattelujen edetessä saattanut toiselta nuorelta kysyä mielipidettä edellisen nuoren esittämään asiaan. Näin haastattelut ovat tietyllä tavalla eläneet vuorovaikutuksessa keskenään. Olen ottanut vaikutteita tältä osin Grounded- teoriasta analyysini (ks. Kääriäinen 1994). Haastattelujen lukemisen rinnalla olen tutustunut erilaisiin tutkimuksiin etsien niistä uusia näkökulmia, joita omassa työssäni voisin hyödyntää.

Ymmärtävässä ja aineistolähtöisessä tutkimuksessa aiheen esiymmärrys on tärkeätä tutkimukselle (esim. Nyqvist 2001). Tutkimukseni aihealue on itselleni melko tuttu

työkokemukseni ja nykyisen työni kautta. Analyysia tehdessäni olen paitsi käynyt läpi näiden nuorten tarinoita, myös muistellut toisten nuorten tilanteita, joiden kanssa olen työskennellyt. Koska teen aineistolähtöistä tutkimusta, käytän tutkimuksessani melko paljon nuorten omaa puhetta. Näin se pääsee todellisemmin ja suuremmin esille.

Teemojen lisäksi olen kirjoittanut kolme kuvitteellista tarinaa aineistosta lähtien. Aineistosta löytyi melko selkeästi kolmentyyppisiä nuorten tarinoita. Tarinoita varten olen tyypitellyt nuorten tarinat sen mukaan, miten nuori suhtautui sijoitukseen. Olen käyttänyt tyypittelyä toisena analyysitapana. Nuoren suhtautuminen sijoitukseensa peilasi sijoituksen syihin. Tarinat, jotka näistä aineksista kokosin, ovat kokonaisuudessaan kuvitteellisia. Ne ovat kirjoitettu näiden nuorten haastattelujen tuottaman tiedon perusteella yhdistelemällä nuorten kertomuksia. Salomonsson (1996) on nimennyt tällaisen tavan kirjoittaa hypernarratiivin käsitteellä. Hypernarratiivi on fiktiivinen, mutta todellisuuskuvana mahdollinen. Se pohjautuu tutkimusaineistoon, mutta siitä on tehty kertomus tutkijan toimesta. (Salomonsson 1996, 70-71; Kitinoja 2005, 247.)

5 Nuorten kokemukset

5.1 Mistä kaikki alkoi?

Olen haastatellut kymmenen nuorta kahdelta paikkakunnalta, Turusta ja Helsingistä. Kaikki haastatteluun osallistuneet nuoret ovat olleet vuosia asiakkaina lastensuojelussa sijoituksien ja/tai huostaanottojen myötä. Nuoret ovat asuneet erilaisissa lastensuojelulaitoksissa, nuorisokodeissa tai ammatillisissa perhekodeissa. Huostassa nuorista on ollut seitsemän, kaksi nuorta on ollut sijoitettuna avohuollon tukitoimena. Yksi nuorista sai lastensuojelun kautta asumisharjoitteluasunnon (ks. liitet 4-5). Yhteistä nuorille oli se, että haastattelun aikana he olivat lastensuojelun jälkihuollon asiakkaina tai asiakkuus oli juuri loppunut tai loppumassa. Jälkihuolto päättyi kaikkien kohdalla sovitusti.

Nuoren valitsi haastatteluun hänen oma työntekijänsä joko sosiaalitoimistosta tai erityispalveluyksiköstä. Aluksi tarkoituksena oli, että haastattelen erityispalvelupisteiden asiakkaita yhdeltä paikkakunnalta. Tarkoitukseni oli, että heillä olisi ollut jälkihuolto ja tämän lisäksi asiakkuus tässä erityisyksikössä. Pian kuitenkin huomasin, että näin en tavoita tarpeeksi nuoria. Lisäksi haastattelut olisi ollut hankala järjestää, koska asun nuorten kanssa eri paikkakunnalla. Mietinnän jälkeen päädyin haastattelemaan nuoria, joilla on jälkihuolto sekä asiakkuus jossain toisessa yksikössä. Päätöksen jälkeen hain tutkimusluvan yhdestä Helsingin sosiaalitoimistoista. Turusta tutkimusluvan olin jo hakenut aikaisemmin. Mielestäni tutkimuskysymysteni kannalta oleellista ei ollut se, mistä nuoret ovat, vaan se, että heillä on jälkihuolto ja muita viranomaiskontakteja.

Kummallakin tutkimuspaikkakunnalla olen aluksi kertonut tutkimuksestani niiden yksiköiden työntekijöille, joista olen toivonut löytäväni nuoria. Olen kertonut tutkimuksestani joko koko yksikölle tai muutamalle työntekijälle, jotka ovat levittäneet tietoa muille. Paitsi että kerroin tutkimuksestani, laadin myös lyhyen kirjeen nuorille (Liite 3). Tämän informaation myötä työntekijät ovat valinneet ne nuoret, joille he ovat kertoneet tutkimusideastani. Tämän jälkeen työntekijät kysyivät nuoria tutkimukseen. Kun nuori kiinnostui asiasta, hän antoi yhteystiedot työntekijälleen, joka toimitti ne minulle. Yhteystietojen perusteella soitin nuorelle, esittelin vielä tutkimustani ja kysyin häntä haastatteluun.

Turusta sain useamman nuoren yhteystiedot ja tavoitin heistä lähes kaikki. Nuorista yksi kieltäytyi heti ja toinen kieltäytyi muutaman päivän mietinnän jälkeen. Yhtä nuorista en koskaan tavoittanut. Turussa sain osan kanssa sovittua haastattelut ensi yrittämällä. Muutaman nuoren kanssa lukkoon lyödyt ajat eivät sopineet, ja lopulta he jäivät pois tutkimuksesta.

Helsingissä kaikki nuoret, joiden yhteystiedot sain, suostuivat ja halusivat osallistua tutkimukseen. Yhden nuoren kanssa haastattelu päätettiin yhdessä perua hänen raskauteen liittyvien ongelmien vuoksi. Olen työskennellyt muutaman haastatteluun osallistuneen nuoren sosiaalityöntekijänä. Näiltä nuorilta luonnollisesti itse kysyin heidän halukkuutta osallistumiseen. Mietin pitkään sitä, kysynkö näitä nuoria haastatteluun ja päädyin heidän valintaan. Se, että otin heidät haastatteluun vaikutti se, että he ovat täysi-ikäisiä ja jälkihuollossa. Nuorten sosiaalityöntekijänä olin työskennellyt n. neljä vuotta ja tunnen kaikki nuoret melko hyvin. Tämän tuntemuksen perusteella uskalsin pyytää heitä haastatteluun, koska tiesin, että he olisivat uskaltaneet kieltäytyä haastattelusta ja suostuttuaan kertoa omista asioistaan. Tuttuja nuoria haastatteleamalla sain syvyyttä haastatteluihin, koska olen ollut mukana heidän prosesseissaan. Koska työni on ammatillinen lisensiaattitutkielma juuri näiden nuorten kautta olen saanut arvokasta tietoa sosiaalityöntekijän ammatillisuutta ajatellen. Haastattelut tein vuoden 2004 aikana.

Haastattelujen sopiminen sujui toisaalta hyvin, toisaalta vaati useita yhteydenottoja ja uusien aikojen sopimisia. Omat työkiireet sekä nuorten vaihtelevat tilanteet ovat vaikuttaneet siihen, että joitakin haastatteluja on jouduttu muuttamaan ja perumaan joitakin kertoja. Kukaan nuorista ei jättänyt tulematta tapaamiseen, vaan esteen ilmaantuessa kaikki ovat ilmoittaneet siitä. Haastattelut olen sopinut puhelimitse ja toisia olen muistuttanut tekstiviestein tapaamisesta. Kaikille nuorille annoin yhteistietoni. Mielestäni yhteydenotto nuoriin oli järkevintä tehdä puhelimella ja henkilökohtaisesti (ks. myös Jahnukainen 2004). Tällöin sain nuoren itse kiinni ja puhelun aikana saimme jo jonkinlaisen kontaktin toisiimme.

Haastattelupaikkoina olivat sosiaalitoimisto, erityispalveluyksikkö sekä nuoren koti. Kaikki haastattelut on äänitetty nuorten suostumuksella. Vain yksi nuori empi äänitystä. Nuorille olen kertonut käyttäväni haastattelutietoja opinnäytetyössäni ja että nuorten

tunnistettavuustiedot muutetaan niin, etteivät he esiinny tutkimuksessa omilla nimillään. Kerroin myös muuttavani joitakin yksityiskohtia tunnistettavuuden minimoimiseksi. Toiset nuoret olivat yllättyneitä tästä, ja uskon, että useimmat olisivat suostuneet haastatteluun omilla tiedoillakin. Osa nuorista jopa toivoi sitä.

Nuorille olen kertonut tekeväni tutkimusta heidän kokemuksistaan ja käsityksistään eri viranomaispalveluista. Toiset nuoret ovat kyselleet enemmän siitä, miksi tutkimusta teen ja mikä minusta tutkimuksen jälkeen tulee. Näihin kysymyksiin olen vastannut sen mukaan, mitä kysyjä on halunnut tietää (ks. Vironkannas 2004). Osa nuorista on tiennyt, että työskentelen lastensuojelussa sosiaalityöntekijänä. Toiset olen kohdannut tutkijana. Haastattelun aikana en huomannut, että sillä olisi ollut eroa, tietääkö haastateltava ammatistani vai ei. Uskon, että työkokemuksestani on ollut itselleni hyötyä, koska sen myötä termit ovat tuttuja. Minulle syntyi tunne siitä, että ne nuoret, jotka tiesivät ammattini, toisaalta myös luottivat enemmän siihen, että ymmärrän asioita työkokemukseni kautta. Myös Nousiainen (2004, 46) on tuonut esille omassa tutkimuksessaan tämän seikan.

Valitsin haastatteluun nuoria, jotka ovat jälkihuollossa. Halusin, että heillä on etäisyyttä lastensuojeluun ja sijoitusprosesseihin. Toivoin, että nuoret ovat voineet käsitellä asioitaan, eikä haastattelu tapahdu juuri siinä vaiheessa, kun lastensuojelu alkaa tai kun esimerkiksi huostaanotto prosessi on kesken. Jälkihuolto rajasi nuoria iän suhteen (18-21-vuotiaita). Nuorilla on jossain mielessä samankaltaisia kokemuksia lastensuojelusta. Olen huomannut, että usein tätä nuorempien kanssa voi olla vielä vaikeata keskustella heidän asioistaan. Murrosiän myllerryksessä on paljon muitakin asioita ajateltavana kuin tutkijan tai sosiaalityöntekijän kysymykset. Halusin antaa nuorille mahdollisuuden purkaa niitä tuntemuksia, joita vuosien mittaan oli saattanut syntyä. Siihen mielestäni jälkihuolto vaiheena on sopiva. Käytännön syistä oli myös helpompaa, että nuoret ovat täysi-ikäisiä. He ovat voineet itse päättää haastatteluun osallistumisestaan.

Sinkkonen (2004) on tuonut esille, miten murrosikäisten poikien (miksei myös tyttöjen) haastatteluissa on omat ongelmansa, joista yksi on ikäkauteen kuuluva varautuneisuus omien asioidensa ja tuntemustensa suhteen. Kun haastateltavat ovat lisäksi lastensuojelun nuoria, joiden elämä on monilta osin ollut kovaa, tämä varautuneisuus on vielä entistäkin suurempaa. Itsensä ilmaiseminen kielellisesti saattaa olla näille nuorille

tavallista vaikeampaa (Sinkkonen 2004, 124). Olen huomannut tämänkaltaisia ongelmia nuorten kanssa työskennellessäni ja näitä mahdollisia ikään liittyviä haasteita halusin tutkimuksessani minimoida.

Kun haastattelin täysi-ikäisiä nuoria, uskon että se helpotti haastatteluja ja sitä, että suurin osa nuorista kertoi avoimesti ja värikkäästi asioistaan ja ajatuksistaan. Mielestäni tähän vaikutti se, että nuoret ovat saaneet asioihinsa etäisyyttä. Ikä on tuonut aikuisuutta ja kypsyyttä käsitellä menneitä. Täysi-ikäisyys on voinut olla joidenkin nuorten ”suoja”, ovathan he jo lastensuojelupäätösten ulottumattomissa. Toisaalta nuoret saattavat nähdä asiat jälkikäteen toisin kuin lastensuojelun alkuvuosina. Tätä on tärkeää miettiä tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Olen tullut siihen tulokseen, että vaikka aika on saattanut kullata muistoja, ovat muistot kuitenkin nuorten subjektiivisia kokemuksia ja voin luottaa heidän kertomuksiin. Olen kiinnostunut nuorten kokemuksista, ja toki he kertovat niistä nykyisen elämäntilanteensa valossa. Nuoret ovat haastattelujen kautta saaneet tilaisuuden antaa palautetta työskentelyjaksosta, jossa he ovat olleet tarinan päähenkilöinä. Käsitykseni mukaan nuoret hyötyivät haastatteluista saadessaan kertoa menneiden vuosien tapahtumista nyt, kun he ovat jo ohittaneet kaikkein akuuteimmat vaiheet.

5.1.1 Nuorten tausta

Haastatteluhetkellä yksi nuorista asui nuorisokodin itsenäistymisasunnossa, neljä asui lastensuojelun tukiasunnossa ja viisi kaupungin vuokra-asunnossa. Yksi nuorista oli avoliitossa ja muut nuorista asuivat yksin. Nuorista kolme seurusteli. Haastattelujen aikaan nuorista kaksi opiskeli lukiossa, kaksi oli kurssilla tai työharjoittelussa. Töissä oli kolme ja työttömänä oli kolme nuorta. Nuoret ovat 18 - 22-vuotiaita nuoria naisia ja miehiä.(Liite 4-5)

Nuorista yhden toinen huoltaja oli kuollut. Muiden nuorten vanhemmat olivat eronneet. Tilanne näyttäytyy samankaltaisena Kitinojan (2005) tutkimuksessa. Avioeron kokeneiden lasten osuus on olennaisesti suurempi kuin väestöstä keskimäärin (Kitinoja 2005, 137). Vanhempien eron myötä nuoret jäivät pääsääntöisesti äidin luokse asumaan, poikkeuksiakin toki oli. Usein miten nuorilla oli sisarusia ja sisarpuolia. Lähes kaikille sisarukset olivat tärkeitä ja monelle myös läheisiä. Muista sukulaisista nuoret kertoivat

vaihtelevasti. Toisilla nuorista oli hyvin selkeä kuva sukunsa vaiheista ja tiiviit yhteydet sukulaisiin. Osalla nuorista taas oli hyvin epämääräinen kuva omasta suvustaan eikä heillä ollut juuri yhteyttä sukulaisiinsa.

K: Onko sulla isovanhempia?

V: Äidin puolelta on kummatkin elossa, isän puolelta ei.

K: Pidätsä niihin yhteyttä?

V: En kauheesti.

K: Onko sulla tätejä tai setiä?

V: On joo, mutta en tunne.

K: Onko sulla kummitätejä tai sellaisia?

V: En tunne.

K: Et sulla on lähinnä sisarukset, ketkä on sulle tärkeitä ja keneen pitää yhteyttä?

V: Joo. (H10)

K: Asuuko sun isovanhemmat missä?

V: Toiset asuu Hämeenlinnassa ja toiset täällä. Isän äiti on vanhainkodissa ja sit isän isä asuu tossa aika lähellä, et kyl me silloin tällöin nähään mut enemmän läheisiä noi on siellä Hämeenlinnassa.

K: Pidätsä muuten sukulaisiin yhteyttä?

V: No, yksi serkku asuu Helsingissä ja silloin tällöin tavataan. Sit niitä asuu vähän joka puolella ulkomailla. (H2)

Nuorten vanhempien erot ajoittuvat eri aikoihin. Osan vanhemmat olivat eronneet nuoren ollessa alle 4-vuotiaita, muutamien vanhempien ero ajoittui koulun aloitukseen ja viimeisimmät erot tulivat nuorten ollessa yläasteella. Kaikilla ei ollut suhteita vanhempiinsa, lähinnä isät olivat joidenkin nuorten elämästä jääneet. Toisaalta iän karttuessa toiset nuoret olivat löytäneet kadoksissa olleen huoltajan. Lastensuojeluasiakkuuden alkaessa kenenkään nuoren vanhemmat eivät asuneet yhdessä. Isä- tai äitipuolista nuoret eivät paljoakaan kertoneet.

K: Oliko sen sun äidin kanssa sit niin et se on ollut välillä totaalisti pois?

V: Joo, se oli kuusi vuotta et sitä en nähty ollenkaan.

K: Ottiko se sit yhteyttä?

V: Ei kun mun sisko sit oikeestaan löysi sen sitten. (H10)

K: Oliko sun vanhemmat eronneet?

V: Joo, ne eros ihan silloin kun kun mä olin vaipoissa. En muista isää.

K: Sä asuit sit sun äidin kanssa?

V. Joo ja isoveljen.

K: Ootsä pitänyt sun isään mitään yhteyttä?

V. En, en oo minkäänlaista, ei se ole ollut semmonen päällimmäinen asia tässä elämässä. (H1)

Vaikka nuorilla oli sisaruksia ja perheissä useampia lapsia, vain kahden nuoren kohdalla sijoitukset koskivat myös sisaruksia. Toisen kohdalla koko sisarusparvi sijoitettiin lasten ollessa pieniä ja toisen nuoren kohdalla sisaruksen sijoitus tapahtui myöhemmin täysin omana prosessinaan. Haastattelujen myötä ei käynyt ilmi se, onko nuorten vanhemmilla ollut lastensuojelun asiakkuutta.

Nuoret pitivät yhteyttä vanhempiinsa vaihtelevasti. Osa nuorista piti säännöllisesti yhteyttä sekä äitiin että isään, toiset pitivät yhteyttä toiseen vanhempaan, yleensä äitiin. Toisten nuorten välit vanhempiin olivat menneet kokonaan poikki. Toiset saivat itselleen uuden tärkeän aikuisen huoltajan uuden liiton kautta. Vaikka en tarkemmin kysynyt vanhempien sosiaaliekonomisesta asemasta tai siitä, mitä vanhemmat tekevät, nousi se osassa haastatteluissa esille. Nuorten vanhempien tilanteet vaihtelivat toisistaan sen suhteen olivatko vanhemmat töissä, työttöminä tai eläkkeellä.

Nuoret olivat pääasiassa syntyneet ja kasvaneet syntymäpaikkakunnalla, Turussa tai Helsingissä. Muuttoja kotipaikkakunnalla tai paikkakunnalta toiselle oli jonkin verran, mutta yllätyin siitä, että perheet olivat kaiken kaikkiaan muuttaneet niin vähän nuorten elämän aikana.

5.1.2 Koulutus

Kaikki nuoret ovat suorittaneet peruskoulun loppuun ja heillä on peruskoulun päästötodistus. Peruskoulun osalta nuorten koulunkäynti on vaihdellut. Toiset ovat käyneet peruskoulua ilman ongelmia. Osalla nuorista on ollut oppimisvaikeuksia, joiden vuoksi he ovat opiskelleet erityisryhmissä. Yksi nuori kertoi käyneensä koulua ”tarkkailuluokassa”. Sijoituksen myötä muutama nuori on suorittanut peruskoulun loppuun laitoksen yhteydessä olevassa koulussa.

Nuorten osalta lastensuojelun puuttuminen elämään ja sijoitukset näyttävät onnistuneen siltä osin, että kaikki ovat suorittaneet peruskoulun. Vaikka kaikilla nuorilla ei ole ollut kouluongelmia, on haastateltavissa nuorissa myös niitä, joiden sijoituksen yhtenä syynä on ollut koulun liittyvät vaikeudet. Työkokemukseni mukaan erittäin usein nuorten sijoituksen syihin liittyvät ongelmat koulussa. Pösön (2004) tutkimuksessa osa nuorista oli tyytyväisiä koulukotisijoitukseen, koska he saivat siellä suoritettua koulun loppuun (ks. Jahnukainen 2004). Myös haastattelemiä nuoret olivat tyytyväisiä siihen, että peruskoulu on käyty loppuun, vaikka koulu sai myös kritiikkiä.

Peruskoulun jälkeen nuorten elämänpolut eroavat toisistaan ja nuorilla on omat reitit siihen, mitä he tällä hetkellä tekevät. Kaksi nuorista opiskelee viimeisiä vuosiaan lukiossa haastattelun aikana. Molemmat, niin Sanna kuin Markokin, suunnittelevat jatkavansa opintoja lukion jälkeen, koska he näkevät opiskelun välttämättömäksi työnsaannille ja tulevaisuudelleen. Nämä nuoret ovat myös miettineet opiskelua ulkomailla.

Nona ja Jani jatkoivat peruskoulun jälkeen opintojaan ammattikouluissa ja kävivät nämä opinnot lähes loppuun. Tähän mennessä molemmilta puuttuu kuitenkin ammattikoulutodistus. Jani kertoi, että todistus jäi kiinni yhdestä perusaineesta. Nona taas kertoi, että häneltä puuttuu vielä muutamia kursseja, jotta voisi valmistua. Nona kertoi, että vaikka koulu on mennyt kohtalaisesti, niin työssäkäynti on mennyt koulun edelle. Raha on ollut koulua suurempi houkutin. Molemmat ovat tällä hetkellä töissä ja heille on vuosien mittaan kertynyt työkokemusta erilaisista pätkätöistä. Erityisesti Nonan kohdalla opintojen loppuun saattaminen ja jatko-opinnot kuuluvat hänen tulevaisuuden suunnitelmiinsa. Opiskeluja ovat hankaloittaneet raha-asiat. Tutkimukseeni osallistuneet nuoret suhtautuivat pääasiassa myönteisesti jatko-opintoihin. Haastattelemistani nuorista vain yksi oli ehtinyt saada ammattitutkinnon. Tämä ei sinänsä ole ihme, kun otetaan huomioon nuorten ikä ja se, että kaksi nuorista opiskelee lukiossa.

Vaikka nuoret pääsääntöisesti suhtautuivat myönteisesti opiskelujen jatkamiseen, saattoi suunnitelmia vaikeuttaa se, että peruskoulu oli käyty erityisryhmässä. Mari toi esille, miten vaikeaa on jatkaa opintojaan, jos on käynyt peruskoulun erityisopetuksessa.

K: Miten sulla sit meni ne koulut, sä kävit peruskoulun loppuun?

V: Mä kävin yksitoista vuotta peruskoulua, kaksi kertaa jäin luokalle.

K: Nyt sulla on kuitenkin peruskoulun päästötodistus?

V: On.

K: Miten sitten peruskoulun jälkeen, sä et mennyt heti mihinkään?

V: En mennyt, ensin kesällä olin töissä, sit tota, mä yritin aloittaa siellä ammattikoulussa sitä niiku kolmen vuoden koulutusta, se oli semmonen joku, mut en mä siellä ollut kuin kolme päivää. Sit mä aloin lukionkin mut siellä mä olin yhden tunnin.

K: Milloin se oli?

V: Se oli viime syksynä, mä ajattelin, et en mä jaksa olla himassa ja möllöttää ja odottaa et kaikki muut pääsee aina koulusta. Mut sit kuitekin, kun mä olen ollut viidennestä saakka pienryhmässä ja me ollaan tehty alemman luokan tehtäviä, niin mä olin ihan sormet ristissä kun ne lykkäs mulle ruotsin tehtävät käteen. Mulle kielet on ollut aina tosi huonoja.

K: Onko se nyt kun ajattelee ollut hankalaa kun on ollut esyllä?

V: No, ei se sillai, mut mua niiku harmittaa kun tuolla koulussa niin me tehtiin jotain alemman luokkien tehtäviä ysilläkin ja me sanottiin. Kaikki meidän luokkalaiset sanoivat maikalle, et mitä jos joku meistä menee lukioon tai johonkin, ja meille lykätään jotain ihme tehtäviä käteen siellä ja me ollaan ihan suu auki.

K: Et siinä mielessä on hankalampi jatkaa opintoja?

V: On. (H6)

Mielestäni tässä katkelmassa tulee hyvin esille se, miten nuoren voi olla vaikea löytää paikkaansa peruskoulun jälkeen, jos hän on opiskellut pitkään erityisryhmässä tai on suorittanut peruskoulun loppuun muiden erilaisten järjestelyjen avulla. Pohjolan (1994) tutkimuksessa nousi esille samankaltaisia teemoja. Osa nuorista koki koulun, erityisesti yläasteen, negatiivisesti. Pohjolan (1994) mukaan nuorilla poissaolot koulusta olivat yleisiä. Siinä kulminoituivat koulun kiinnostamattomuus, toimimaton suhde opettajiin, kavereiden yhdenmukaisuuden paine sekä nuoruuden ikävaiheen levottomuus. Yläasteella törmäävät yhteen siirtyminen koulujärjestelmästä toiseen, nuoruusiän kiihkeä muutos ja koulun traditionaalisuus. Tässä vaiheessa nuoret ovat odotusasemissa elämänsä suhteen ja jos näihin odotuksiin ei vastata, se voi purkautua kouluvastaisuutena. Pohjolan tutkimuksessa tuli myös esille nuorten omaan ajatteluun omaksuttu huonoudentunne koulumaailmasta, jonka pohjalta nuori alkoi tehdä jatkosuunnitelmia. Koulu näyttäisi tuottavan osaltaan epäonnistujaksi oppimista, jolla voi olla kauaskantoiset vaikutukset nuoren elämässä. Samankaltaisia asioita ovat nuoret tuoneet esille tässä tutkimuksessa.

Pohjola tuo esille (1994), miten koululta pitäisi edellyttää uudistumista, joustavuutta ja eriytymistä. Tähän on helppo yhtyä. Peruskoulun jälkeen nuoret ovat osin hyvin yksin selvittämässä erilaisia mahdollisuuksia opiskeluun tai työelämään. Jos nuori on vielä käynyt peruskoulun loppuun erilaisten järjestelyjen turvin, on peruskoulun jälkeen vaikea löytää paikkaansa.

Myös muilla nuorilla on ollut peruskoulun jälkeen samankaltaisia koulukokeiluja kuin mistä Mari kertoi haastattelussaan. Ammattikoulussa on käyty kääntymässä, mutta opiskelut ovat jääneet syystä tai toisesta. Uskon, että niiden nuorten kohdalla, jotka ovat opiskelleet peruskoulun erilaisten räätälöityjen ohjelmien avulla, voi käydä kuten Marille. Samankaltaisia ongelmia uskon olevan myös niillä, jotka ovat suorittaneet peruskoulun ”rimaa hipoen”. On vaikea aloittaa opiskelua ammattikoulussa tai muussa oppilaitoksessa, jos pohja on erilainen kuin muilla nuorilla tai koulu ei aina ole mennyt kovin hyvin. Yksi nuorista toi tämän esille haastattelussaan.

”Kun olisi käynyt koulua kuin normaali koululainen, niin olisi ollut erilainen pohja.” (H3)

Haastatelluista nuorista ne, jotka eivät jatkaneet opintoja peruskoulun jälkeen, ovat olleet lähinnä työharjoitteluissa ja pätkätoissa. Työ- ja harjoittelupaikkoja on löytynyt erilaisten työllistämisyksiköiden kautta. Haastattelun aikana kolme nuorista oli työttömänä. Muut olivat koulussa, töissä tai työharjoitteluissa. Nuorten reitit peruskoulun jälkeen näyttäisivät seuraavan ns. keskivertonuorten reittejä. (Esim. Saarela 2004.)

Nuorilla oli selkeitä suunnitelmia sen suhteen, hakeutuvatko he töihin tai koulutukseen. Haastattelun aikana kolme nuorista oli työttömänä. Näistä Mikko haaveili opiskelujen aloittamisesta ja Kati halusi lähinnä pitää lomaa, ennen kuin jatkaa opintojaan. Vain yhdellä nuorella näytti olevan ongelmia tulevaisuuden suunnitelmien suhteen. Hänen oli myös vaikea kiinnittyä työhön, eikä sopivaa koulupaikkaa ollut vielä löytynyt. Nuorista kolme suhtautui melko kielteisesti jatko-opintoihin, mutta toisaalta hekin miettivät kouluttautumista oppisopimuskoulutuksen avulla. Kokonaisuudessaan nuoret suhtautuivat hyvin koulutus- tai työmyönteisesti tulevaisuuteen.

”Kyl niiku opiskelu on sillai, et se on välttämätön pakko. Jotta pääsee myöhemmin töihin” (H7)

5.2 Kokemukset lastensuojelusta

5.2.1 Asiakkuuden alku ja syyt

Haastatteluissa kävimme läpi, miten, milloin ja miksi lastensuojeluasiakkuus on alkanut. Olen usein pohtinut, miten nuoret ymmärtävät asiakkuutensa ja tietävätkö he siihen liittyvät syyt. Lastensuojelua on usein kritisoitu siitä, että lapsia ei huomioida tapaamisissa tai että työntekijät työskentelevät pääasiassa vanhempien kanssa (ks. Pohjola 1999, 112-113, Hurtig 2003). Heino (1997) on tutkinut lastensuojeluasiakkuuden alkamista työntekijöiden näkökulmista ja tuonut esille, miten asiakkuuden määrittäminen on monitasoinen prosessi, johon vaikuttavat monet tekijät. Heinin tutkimuksessa työntekijät eivät aina tavanneet esimerkiksi nuorta, vaikka asiakkuus aloitettiin. Tämä tuntuu itsestäni vieraalta toimintatavalta. Nykyisin (ainakin pääkaupunki seudulla) kiinnitetään entistä enemmän huomiota siihen, että asiakkaille kerrotaan, milloin ja miksi heidän asiakkuutensa aloitetaan. Lasten ja nuorten tapaamiset ovat oleellinen osa prosessia.

Asiakkaaksi tullaan eri reittejä aina lastensuojeluilmoituksista vanhempien tai nuoren omaan yhteydenottoon. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä nuoren kanssa työskentelevä taho kuten opettaja tai vaikkapa naapuri. Kun lastensuojeluilmoitus tai yhteydenottopyyntö on esitetty, sosiaalityöntekijä ryhtyy selvittämään tilannetta ja arvioi mahdollisen lastensuojelutarpeen. Toisin kuin tämän tutkimuksen nuorilla, kaikki yhteydenotot eivät johda asiakkuuteen. Asiakkuuden alkamisen jälkeen työskentelyprosessit ovat vaihtelevia niin pituudeltaan kuin myös työtavoiltaan. (Heino 1997, Hurtig 2003). Pääasiassa asiakkuus on prosessi, jonka aikana käydään läpi ja arvioidaan lapsen ja perheen tilannetta sekä ongelmia. Ongelmia pyritään ratkomaan avoimuuden tukitoimin, ja jos niistä ei saa tarvittavaa apua, siirrytään puhumaan sijaishuollosta ja huostaanotosta.

Haastattelemi nuoret tiesivät pääasiassa, milloin, miten ja miksi heidän asiakkuutensa on alkanut. He osasivat eritellä sekä syitä että alkamisajankohtaa. Nuorten kokemusten mukaan lastensuojeluasiakkuuden alku tai syyt eivät näyttäisi olevan mitenkään epäselviä tai mystisiä asioita. Se, että näillä nuorilla on ollut melko intensiiviset asiakkuudet, saattaa selittää nuorten tietoa tilanteestaan. Nuoria on tavattu paljon ja selkeästi näyttäisi siltä, että he ovat olleet pääosassa heidän asiakasprosessissaan.

Mielenkiintoista olisikin verrata avohuollon asiakkaiden käsityksiä samasta aiheesta, löytyisikö niistä eroavaisuuksia sen suhteen, miten asiakkuus mielletään tai ovatko asiakkuuden alku ja syyt tiedossa.

Yksi nuori poikkesi muista siinä, että hän ei tiennyt asiakkuutensa syitä. Hän ei muistanut, miten kaikki on alkanut tai miksi, vaikkakin hän oli huostassa ja asui vuosia lastenkodissa. Tämän nuoren kohdalla jäin pohtimaan hänen tietämättömyyttään suhteessa muiden tietoon. Haastattelussa hän oli kaiken kaikkiaan lyhytsanainen ja monet elämänjaksot olivat hämärän peitossa. Yksi syy asioiden ”tietämättömyyteen” voi olla se, että menneisyyden muisteleminen on liian vaikeaa tai siihen voi liittyä käsittelemättömiä, hankalia asioita. Saattaa myös olla, että hänen kanssaan kukaan ei ole koskaan käynyt syitä tarkemmin läpi, jolloin asiat voivat jäädä tuntemattomiksi. Toisaalta vaikka syyt olisivatkin selvillä, mutta nuori on niistä eri mieltä, voi siitä seurata, että on helpompi vaieta. Syyt voivat olla sen kaltaisia, ettei nuori yleensäkään halunnut puhua niistä. Haastattelun aikana nuori antoi vihjeitä sinnepäin erilaisten lyhyiden toteamusten myötä. Käydessämme läpi nuorelle tärkeitä asioita hän sivuutti tyttöystäväkortin toteamalla:

”Olishan se kiva, mut moni ajattelis, et mä oon kauhea ihminen, jos mä kertoisin elämäntarinani tarkemmin. Oonko mä ihminen ollenkaan...(epäselvä kohta)”. (H3)

Asiakkuuden syiksi nuoret kertoivat muun muassa:

- häätö
- erilaiset ongelmat ja ristiriidat vanhempiensa kanssa
- vanhempien väkivaltaisuus ja päihteiden käyttö
- riidat kotona

Lisäksi asiakkuus saattoi liittyä nuoren omaan käytökseen, jolloin syitä olivat:

- ongelmat koulussa, lintsaus
- päihteiden käyttö
- rikokset

K: Alkoks se asiakkuus mistä syystä?

V. No, mä kävin ite pyytämässä asuntoa, kun mä en siinä vaiheessa tullut toimen äidin kanssa.(H8)

K. Tiedätsä miten se (asiakkuus) on alkanut?

V. Mä en käynyt koulua. (H5)

K: Muistatsä mitä varten asiakkuus alkoi?

V. Joo, kämppä meni alta, äitillä oli rahat tosi lopussa, taisi olla aika paljon velkaa, taitaa olla vieläkin, en ole kysynyt, ei ole mun asia.

K: Niin, teiltä meni teidän asunto?

V. Joo, asunto meni alta, kun ei oltu vuokria maksettu. Se on kyl jännä, et mä pääsin edes peruskoulusta, mulla meni koulu ihan läskiksi. Ei pystynyt keskittymään enää mihinkään kun perheessä oli asiat sekaisin. Muhun se vaikutti aika paljon-(varmasti)-musta tuli väkivaltainen ja sit asiat alko mennä huonoon suuntaa. (H1)

Nuoret tiesivät sekä ne syyt, jotka johtuivat perheen tilanteesta, että omasta käytöksestään johtuneet tekijät. Syitä saattoi toki löytyä sekä perheestä että omasta käytöksestä. Näiden nuorten asiakkuuksien syyt ovat hyvin tavanomaisia ja yleisiä asiakkuuteen johtaneita syitä. (ks. Bardy 2001)

Pohjola (1999, 112) on pohtinut, kuka lastensuojelussa on asiakas: lapsi, vanhemmat, koko perhe vai ehkä lapsen toimintaympäristöön kuuluva taho. Hän tuo myös esille, miten lastensuojelun perhekeskeinen työtapa saattaa ohittaa lapsen edun, jos keskitytään liikaa vanhempien tilanteeseen ja toiveisiin. Tämä uhka lastensuojelussa toki aina on olemassa, mutta kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet nuoret mielsivät ja puhuivat itsestään asiakkaina. Näiden nuorten kanssa on työskennelty tiiviisti ja he ovat olleet itsenäisesti työn keskiössä. Myös ne, joiden asiakkuus oli alkanut lapsuusvuosina, kokivat, että heidän kanssaan on työskennelty. Vanhemmat ovat olleet mukana siten, kun se on sopinut lapsen etuun tai tilanne on sitä vaatinut. Nuorille on varattu omia aikoja ja toisaalta osa nuorista on hakenut apua itselleen ilman vanhempia. Vasta ensitapaamisten jälkeen on otettu yhteyttä huoltajiin.

Nuorten tietoisuutta asiakkuksiensa syistä voi selittää se, että he ovat olleet sijaishuollossa. Niin huostaanottopäätösten kuin sijaishuoltoon liittyvien päätösten yhteydessä heidän asioitaan on käyty useasti läpi. Nuorista osa on itse hakenut apua tai laittanut oman prosessinsa liikkeelle esimerkiksi koulukuraattorin avustuksella.

K: Tuntuuko se niiku raskaalta, et sä tavallaan laitoit itse sen prosessin alulle silloin yläasteella?

V: No, siinä oli sit taas se hyvä puoli, et oli se kuraattori ja se niiku madalsi sitä kynnystä niiku tehä itte asialle jotain ja sit sai tavallaan niinku kaverin siihen tueksi, et joku tavallaan niinku hoiti hommat.

K: Kävitsä itse puhumassa kuraattorille vai ottiko se suhun yhteyttä?

V: Mä, no, ekaks se oli, se oli sillai tota, et yks mun opettaja, mistä mulle on jäänyt hyvät muistot, vaikka se oli koulun tiukimpia opettajia, niin se oli ottanut ekaks yhteyttä kuraattoriin, koska se ajatteli, et kaikki ei ole ihan kohallaan.(H7)

Tällöin on luonnollista, että he muistavat prosessin kulun. Toiset nuoret ovat olleet pitkään lastensuojelussa asiakkaana perheen kokonaistilanteen vuoksi. Siinäkin tapauksessa, että nuoren perhe oli ollut asiakkaana jo pidempään, nuori erotti sen vaiheen, kun hän mielsi itsensä asiakkaaksi. Ikä sinänsä ei näytä ratkaisevan sitä, mitä nuori muistaa asiakkuuden alusta. Toisaalta asiakkuuden alku ja sijoituksen syyt saattavat sekoittaa toisiinsa. Osan kohdalla asiakkuuden alun syyt ovat myös sijoitukseen johtaneita tekijöitä. Sosiaalityön kannalta oleellista on se, että nuoret ovat tietoisia asioistaan.

K: Mitä sä muistat siitä sun lastensuojeluasiakkuuden alkamisesta?

V: Siis niiku millä tavalla, siis siitä kun se alko vai kun mä aloin itte tekee kaikkee tyhmää?

K: Muistatsä sitä, et milloin se on ihan alkanut?

V: Een, koska se on alkanut joskus silloin niiku, mä oon periaatteessa ollut koko ikäni ollut lastensuojelun kanssa tekemisissä.

K: Tiedäksä niitä alkuvuosien syitä tai niiku miksi teidän perhe on ollut asiakkaana?

V: Varmaan jotain rahallisia juttuja ja äidin noi ongelmat.

K: Oliko se sun mielestä, että sun asiakkuus alko kun tuli noita sun omia juttuja?

V: Kyl se niiku, silloin mä rupesin olemaan sossujen kanssa tekemisissä.(H6)

Vaikka nuoren perhe oli hänen kertomuksensa mukaan ollut asiakkaana jo pitkään, halusi nuori erottaa oman tilanteensa ja sen myötä syntyneen asiakkuuden omaksi asiaksi. Näyttää siltä, että lapsuusvuosina työskentelyssä keskitytään vanhempien kanssa asiointiin (myös Kitinoja 2005). Lapsen kasvaessa hänestä tulee varsinaisesti asiakas, jos lastensuojelua vielä tällöin tarvitaan.

Sekä lapset että nuoret mieltävät elämänsä melko paljon omista lähtökohdistaan käsin. Näkisin, että nämä nuoret ovat tietoisia omista asiakkuuksistaan, koska asiakkuuden alku ja syyt liittyvät heidän elämäänsä ja heille tärkeisiin asioihin. Sillä ei sinänsä

näyttäisi olevan merkitystä, onko nuori itse nostanut esille perheeseen liittyvät ongelmat, vai onko sosiaalityöntekijä puuttunut nuoren käytökseen, kunhan työskentelyn keskiössä on nuori ja hänen elämäänsä liittyvät vaikeudet. Vaikkakin nuori on saattanut aluksi vastustaa työntekijöiden tapaamisia, näin jälkikäteen nuoret näkevät heidän tarpeellisuutensa kuten myös sen, että asiasta on ollut heille apua.

K: Miten sitten nyt kun lastensuojelu on ollut tässä jo pidenpään, niin mitä sä ajattelet siitä?

V: En mä tiedä, onhan siitä niinku, onhan siitä niiku mullekin ollut iso apu, niin puolin sekä toisin, et kyl se aluksi otti päähän aina silloin kun ei kiinnostanut mikään mut nyt taas. (H6)

Voitaisiinkin olettaa, että sosiaalityö tai mikä tahansa auttamistyö pysyy etäisenä ja ehkä merkityksettömänä siihen saakka kunnes asiakas löytää työskentelystä kosketuspintaa itselleen tärkeisiin asioihin. Tässä luonnollisesti piilee lastensuojelun ongelmallisuus. Asioiden selvittely ja työskentely joudutaan toisinaan aloittamaan vastoin lapsen tai vanhempien tahtoa. Lastensuojelun alkuvaiheessa ollaan usein siinä tilanteessa, ettei asiakas halua apua, koska hänellä näkemyksensä mukaan ei ole ongelmia. Tällöin asioiden selvittely ja mahdollinen asiakkuus joudutaan aloittamaan hankalista asetelmista.

Nuorten kokemusten perusteella lastensuojeluasiakkuus on kuitenkin kannattanut, koska pitkällä aikavälillä nuoresta on tullut oman tilanteensa päähenkilö. Tällöin lastensuojelun rooli on muuttunut viimesijaisesta, vastentahtoisesta palvelusta auttamistyöksi, jossa työskennellään yhteisten päämäärien hyväksi. Työskentelyssä on siirrytty ”pöydän” eri puolilta samalle puolelle. Tämän jälkeen työskentelyn hyödyn ja itselleen saatavan avun voi nähdä toisin kuin ennen. Uskon, että tämä siirtyminen on vaikuttanut siihen, että nuoret ovat entistä tietoisempia siitä, miksi ja milloin asiakkuus on alkanut. Syiden tiedostaminen ja ymmärtäminen ovat avainasemassa siihen, että ongelmia voidaan alkaa työstää.

5.2.2 Kotoa laitokseen

”No, siks vaan, kun oli sen verran riitaisaa kotona ja myös se kun mä en päässyt isän luokse asumaan, se oli vähän hankalaa kotona asua” (H2)

Haastateltavien nuorten puheessa lastensuojelun alku ja sijoitus sekoittuvat toisiinsa. Tämä on luonnollista, koska sijoitukseen ovat vaikuttaneet lastensuojelun alkusyyt ja toisaalta muutaman kohdalla asiakkuuden alku on merkinnyt sijoitusta. Kaksi nuorista on itse ottanut yhteyttä lastensuojeluun ja pyytänyt apua. Tilanne on siinä vaiheessa ollut niin vakava, että ensitapaamiset ovat johtaneet sijoitukseen. Toisten käytös ja oma oirehdinta on ollut sen kaltaista, että niiden vuoksi sosiaalityöntekijä on ryhtynyt valmistelemaan sijoitusta ja huostaanottoa. Näiden lisäksi on myös nuoria, joiden kohdalla on yhteistyössä päädytty laitosvaihtoehtoon, koska kotona ei erilaisten syiden vuoksi ole voinut asua ja muut tukimuodot eivät ole auttaneet.

K: Tiedätsä miten sun vanhemmat suhtautui?

V: Ihan hyvin suhtautui, et ne ite halus et me jäädään.

K: Et se meni sillei yhteisymmärryksessä?

V: Joo.(H10)

Sijaishuollossa nuoret ovat asuneet muutamasta vuodesta useampiin vuosiin. Näistä nuorista kukaan ei palannut laitoksesta kotiin alaikäisenä. Kenenkään kohdalla huostaanottoa ei ole purettu. Nuoret ovat olleet lastenkodissa, ammatillisessa perhekodissa tai nuorisokodeissa. Nuorille on etsitty hänen tilanteeseensa sopivin paikka.

K: Onko sulla käsitystä, et mikä on hyvä paikka Helsingissä?

V: No, se missä mä olin on varmaan paras(H10)

Syyt sijoitukselle ovat olleet erilaiset ristiriidat kotona, vanhempien päihteiden käyttö ja/tai väkivalta, nuoren ongelmat koulussa, rikokset sekä päihteiden käyttö (ks. Heino 1999, 20, Kelleher etc. 2000, 2). Nuorilla oli hyvä käsitys sijoitustensa syistä. Haastattelujen perusteella voi sanoa, että nuorten kanssa on käyty huostaanoton ja sijoituksen syitä läpi. Nuoret ovat myös osallistuneet päätösten tekoon, joko kuuntelemalla tai itse sitä pyytämällä.

Sillä ei näyttänyt olevan merkitystä nuorten tiedon kannalta, oliko huostaanotto vastoin nuoren tahtoa tai halusiko hän sitä itse. Ne, jotka oli sijoitettu oman käyttäytymisen vuoksi, osasivat melko hyvin kertoa elämästään ennen sijoitusta samoin kuin nuoret, jotka ottivat itse yhteyttä. Nuorten kertomusten mukaan sijoitus ei ollut nuorelle yllätys,

vaan näyttäisi siltä, että nuoret osasivat sitä odottaa tai itse sitä toivoivat (vrt. Jahnukainen 2004, 23). Mielenkiintoista on, että nuorista kaksi toivoi sijoitusta vastoin vanhempiaan. Pääasiassa taas silloin, kun nuori sijoitettiin hänen käytökseensä liittyvien ongelmien vuoksi, vanhemmat olivat sijoituksen kannalla.

K: Sehän oli avohuollon sijoitus?

V: Joo, ei se ollut mikään väkisin, et se se ollut mikään huostaanotto.

K: Ja kaikki suostu?

V: Niin (H2)

K: Ja sit sut huostaanotettiin?

V: Joo, mut huostaanotettiin.

K: Ja sun äiti vastusti?

V: Joo, se vastusti, mut se ei vastustanut sitä sen takia et se saisi mut kotiin vaan nimenomaan sen takia vaan, et jos en olisi ollut huostaanotettu vaan on vaan avohuollon sijoituksella, niin vanhemmat sit määrää kaikki noin, et jos, et mäkin halusin käydä maalla isovanhemmilla, niin senkin tiesi, et jos se olisi niin että äiti saisi päättää, niin enhän mä saisi mennä sinne. Et, ei se olisi mua mitenkään halunnut takasin vaan sitä vaan, et se olisi saanut päätösvaltaa. Sen valitukset eivät sitten koskaan menneet läpi.(H9)

Nuoret on sijoitettu pääasiassa 14-16-vuotiaina. Yksi nuori sijoitettiin ala-asteikäisenä ja toinen noin nelivuotiaana. Tässä tutkimuksessa sijoitukset keskittyvät selkeästi murrosikäen kuten pääkaupunkiseudulla muutenkin (Ks. Myllärniemi 2005).

1990-luvun alkupuolen kehitystrendejä arvioitaessa oletettiin, että haavoittuvien elinolojen kasaantuminen sekä samanaikainen julkisten palvelujen väheneminen tuottavat paineita yksityisen sosiaalisen tukiverkoston toimivuudelle. Heikoimmassa asemassa oletettiin olevan niiden lasten, jotka eivät saa tukea omilta verkostoiltaan. Oletettiin myös, että avun tarve kohdistuu uudelleen julkisiin palveluihin – viiveellä. Oletukset näyttävät 1990-luvun lopulla saaneen vahvistusta. (Heino 1999, 15.) Näistä nuorista iso osa on sijoitettu 1990-luvun lopulla, ja ainakin muutama nuori on jostain syystä tippunut lastensuojelun piiristä ensimmäisen ilmoituksen jälkeen.

Lastensuojelusijoitus on aina viimesijainen toimenpide, ja sitä ennen perheelle tarjotaan avohuollon tukitoimia. Pääasiassa ongelmat pyritään ratkaisemaan muilla kuin sijoituksen keinoilla. Ongelmia pyritään ratkomaan niin, että perhe pysyisi yhdessä.

Aina ei kuitenkaan ole lapsen edun mukaista asua kotona. Haastatteluissa en käynyt läpi avohuollon tukitoimia, mutta osa nuorista kertoi niistä tarinan edetessä. Neljän nuoren perhe oli avohuollon asiakkaana ennen sijoitusta. Kaikissa näissä tapauksissa sijoitus tapahtui murrosiässä nuoren käytökseen liittyvien tekijöiden vuoksi (Ks. myös Myllärniemi 2005). Vaikka perheitä oli autettu jo pidempään, se ei estänyt sijoitusta.

Kolme nuorta oli ollut jossain tekemisissä viranomaisten kanssa lapsuudessaan, mutta varsinaisesti avohuollon tukitoimia ei ollut käytetty vuosiin. Muutaman nuoren kohdalla avohuollon tukitoimet eivät enää ratkaisseet ongelmia vaan sijoitus jäi ainoaksi mahdollisuudeksi auttaa nuorta. Kolmen nuoren kohdalla ei ole tietoa avohuollon työskentelystä. Voisi olettaa, että näissä tapauksissa, jos työskentelyä on ollut, se on keskittynyt vanhempien tukemiseen lapsen iän vuoksi.

K: Se alko sitten siitä, se perhekeskuksen avotyöskentely?

V: Joo.

K: Ja te kävitte siellä vuoden verran, silloin 19xx sä olit uudestaan siellä?

V: En kun, mä olen ollut kaksi kertaa siellä perhekeskuksessa. Silloin ekan kerran mä olin siellä niiku, olik se neljännellä luokalla, silloin mä olin koulunkäynnin takia ja sit toisen kerran, sit kun äiti rupes epäilee kaikkee ja sit meillä meni äidin kanssa tosi huonosti ja sit ei mennyt hirveen kauan kun mä jouduin sinne nuorten vastaanottopaikkaan.(H6)

Vaikka nuoret tiesivät pääasiassa sijoitusten syyt ja vaikka niihin liittyi vanhempien ongelmia, nuoret puhuivat vanhempiensa asioista hyvin hienovaraisesti. Nuoret eivät pääsääntöisesti lähteneet pohtimaan sitä, miten kotitilanne on saattanut vaikuttaa esimerkiksi nuoren päihteiden käyttöön. Nuoret eivät myöskään syyllistäneet vanhempia, vaikka tilanteet kotona olivat olleet varsin hankalia ja varmasti vaikeita lapsen näkökulmasta katsottuna. Toisaalta nuoret eivät myöskään selitelleet omia ongelmiaan vanhempiensa ongelmista käsin.

Vaikka nuoret puhuivat hienovaraisesti vanhempiensa ongelmista, useamman nuoren kertomuksen edetessä he alkoivat vähitellen kertoa äitiensä alkoholinkäytöstä tai alkoholiongelmaista. Nuoret puhuivat asiasta eri tavoin, jotkut nuoret mainitsivat asian, toiset puhuivat äidin juomisesta ja siihen liittyvistä ongelmista vuolaammin. Kaikkiaan kuusi nuorta otti jossain vaiheessa jollain tapaa puheeksi äidin alkoholinkäytön. Nuorten kertomuksista saattoi myös aistia muunlaisia ongelmia, mutta ne jäivät sivuun.

Tarinoissa isät olivat melko näkymättömiä. Tämä ei toki ole yllätys, koska suurin osa nuorista oli asunut isoimman osa elämästään äidin kanssa.

K: Onko sun äidillä ollut jotain päihdeongelmia tai?

V: On sillä, mut siis eihän sitä kukaan oo koskaan tutkinut tai mitään, ei ole se myöntänyt, kun ei sillä itsellä ole mitään vikaa, mut sillei, jos mä saisin tehdä analyysin niin se varmaan olisi joku multipersoonallinen ihminen, sillä on kaksi ihan eri persoonaa sillä ihmisellä ja aika skitsofreenisiä oireita ja kauheesti tietenkin alkoholiongelma, kyllä sillä sitä alkoholia aina meni. (H9)

”Et mun äiti ei pystynyt huolehtimaan musta, ei kykene, koska hän ei, hyvä että pystyy pitämään huolta itsestään, miten hän sitten pystyy pitämään huolta sitten niin ku musta.” (H1)

”No, joo, se on alkoholisti.” (H8)

Kuuden nuoren elämään oli kuulunut vanhempien päihteiden käyttöä. Äidin juomisesta ei ole aina helppo puhua, ja toisille se oli edelleen vaikea aihe. Kotoa muuton jälkeen välit vanhempiin pääasiassa paranivat. Nuorten äitien alkoholin käyttö jäi mietityttämään ja erityisesti jäin pohtimaan, miten se on vaikuttanut nuorten elämään ja heidän sijoitusprosesseihinsa. Nuorten kanssa asiaa en ottanut puheeksi, mutta voisi olettaa, että vaikka äitien juominen ei ole suoraan ollut sijoituksen syy, on se saattanut vaikuttaa siihen, että nuoret ovat teini-iässä syystä tai toisesta lähteneet kotoa. Naisten alkoholinkäyttö on jo 1960-luvulta lähtien noussut yhdeksi selkeäksi syyksi niin huostaanotoissa kuin myös asiakkuuden muotoutumisessa, eikä naisten juominen ole tämän jälkeen osittanut vähenemisen merkkejä. (Saurama 2002, 167; Myllärniemi 2005, 35.)

Sijoitusprosessit etenivät yksilöllisesti. Neljä nuorta sijoitettiin suoraan kotoa nuorisokotiin, jossa nuori oli koko sijoitusajan. Nuorisokodin sisällä osa nuorista siirtyi laitoksen itsenäistymisasuntoon ennen muuttoa omaan asuntoon. Osa nuorista sijoitettiin odottamaan varsinaista pidempiaikaista paikkaa kaupungin vastaanottoyksikköön. Osalla nuorista oli lyhyellä ajalla monta sijoituspaikkaa, ennen kuin nuori pääsi odottamaansa laitokseen.

K: Sijotettiinko sut suoraan sinne laitokseen?

V. Ei, mä olin kaksi viikkoa huumeatkolla, sit hesperiassa ja vastaanottoyksikössä

K. Niin, sulla oli lyhyellä aikaa monta paikka?

V. Oli vähän turhan monta, joku vuoden sisällä paikat vain vaihtu.(H5)

Erityisesti suurissa kaupungeissa on tyypillistä se, että lapsi tai nuori sijoitetaan ensin vastaanottoyksikköön, josta käsin pitkäaikaista laitospaikkaa odotellaan. Odotusajat vastaanottoyksiköissä vaihtelevat. Haastattelujen perusteella ei tullut esille, kuinka kauan nämä nuoret paikkaa odottivat.

K: Minkä ikänen sä olit kun teidät sijoitettiin?

V. Ekan kerran...kolme tai kaksivuotiaina

K: Muistatsä siitä mitään?

V. En

K: Tiedäksä missä se oli?

V: Se oli se vastaanottokoti.

K: Sieltä te sit vielä menitte kotiin?

V: Niin, joo ja sit sieltä..., ei menty kotiin, kun me mentiin suoraan sinne toiseen lastenkotiin.

Mä täytin neljä vuotta.(H10)

Nuoret olivat samassa sijoituspaikassa pääsääntöisesti koko sijoituksen ajan. Sijoituksen aikana muutama nuori oli lyhyen jakson intensiivihoidossa ja palasi sieltä omaan laitoksen. Toisilla nuorilla oli myös sairaalakäyntejä sijoituksen aikana.

”Et muthan on viety monta kertaa (lastenkodista) sairaalaan ja muthan on elvytetty monta kertaa.”(H4)

Pääasiassa laitokset löytyivät omalta paikkakunnalta, ja vain yksi nuorista asui toisella paikkakunnalla. Nuorten sijoitukset ovat pääasiassa kestäneet muutamia vuosia, ja lähes kaikki olivat laitoksessa täysi-ikäisyyteen asti.

5.2.3 Kohti itsenäistä elämää

Täysi-ikäisinä kaikki nuoret tekivät jälkihuoltosopimuksen. Laitoksesta nuoret pääasiassa muuttivat lastensuojelun tukiasuntoon ja sitä kautta edelleen kaupungin vuokra-asuntoon. Tässä siirtymävaiheessa nuorilla saattoi olla erilaisia ongelmia ja tässä vaiheessa muutama nuori asui väliaikaisesti esimerkiksi huoltajan luona.

K: Muutitsä sitten silloin kun sä täytit 18 vuotta?

V: Mä muutin sit, oiskohan se ollut viikoa vajaa kun mä täytin kahdeksantoista vuotta.

K. Halusitsä itse sitä muutoa?

V. E mä oikeestaan ajatellutkaan sitä, kun sit lastenkodin johtaja tuli ja sano, et se asunto on.

K: Sit sä muutit tukiasuntoon?

V: Joo.

K: Asutsä siellä vielä?

V: En, mä muutin sieltä pois. Sit mä muutin isän luokse, sen jälkeen asusin siellä varmaan vuoden, sit mä lähdin lätkimään sieltä.

K: Mihin sä sit menit?

V. ... huokaus.. Mä muutin tonne tavallaan asuntolatyypiseen paikkaan, jossa samassa huoneessa oli mun kanssa kolme tyyppiä, sit mä kävin hakemassa asuntoa niiku lastenkodin sosiaalityöntekijän kanssa ja löysin kaupungin asunnon.(H3)

Haastatteluhetkellä kaikilla nuorilla oli asunto. Sijaishuollon jälkeen osa nuorista oli lyhyen aikaa asunnottomina. Laitoksesta lähtöön liittyi muutaman kohdalla päihteiden käyttöä ja asioiden hoitamattomuutta.

K: Miten sitten, näin ainakin itsestä tuntuu, et se oli vähän hankalaa kun sä täytit 18-vuotta, sä olit siinä ilman asuntoa?

V: Joo, mä olin silloin aika paljon äidillä, sit taas kun meilläkään ei ollut mitkään niin hyvät välit niinku, sit se oli kauheen vaikeeta yrittää hillitä vaikka olisi halunnut räjähtää sille. Sitä piti vaan olla sille, et sehän aika kiristelisit mua sillei. Sit mä kyl asuin mun kaverillakin tosi pitkään.

K: Mitä siinä sit sun mielestä oikeen tapahtu, sulla oli aineiden käyttöä?

V: En mä oikeen tiedä, et se oli vaan semmonen, et mä vaan halusin kokeilla. Sit mä kokeilin essoja ja sit siitä tuli kaikki muukin kokeiluhalu ja sit amfetamiini mulle jäi päälle.

K: Oliko siinä mitään, et kun on ollut laitoksessa ja täyttää 18-vuotta, et se on jotenkin isompi asia?

V. Ei se nyt sillei, en mä aatellut sitä koskaan sillei, et kun mä täytän kahdeksantoista ja sit mä pystyn tekemään ihan mitä tahansa. Et silloin niiku, kun mä kamaa vedin, niin mä aattelin vaan et mä täytän kahdeksantoista ja pääsen pakkaan kamat laitoksesta. Mut silloin se kama pisti mun pään sekasin. Kyl mä niiku mun omahoitajan kanssa sit juteltiin et oli vähän huono tapa poistua.(H6)

Tilanteet kohenivat kuitenkin nopeasti. Kokonaisuudessaan nuorten kertoman perusteella voidaan todeta, että he hoitavat hyvin arkiasiat. Nuoret toivat esille, miten he

pärjäävät taloudellisesti ja raha-asiat ovat hallinnassa pääsääntöisesti. Kaikille asunto oli tärkeä ja asia, josta haluttiin pitää kiinni. Uskon, että näille nuorille oma asunto on ehkä jopa tärkeämpi asia kuin niille, jotka muuttavat vähitellen vanhempien luota itsenäisen elämän alkuun. Kaikkien kohdalla jälkihuolto näyttäisi tukeneen nuorten itsenäisen elämän alkua ja nuoret toivat myös esille tyytyväisyytensä jälkihuoltoon. Toisin kuin esimerkiksi Jahnukaisen (2004) tutkimuksessa, nämä nuoret ovat saaneet tukea ja apua jälkihuoltotyöntekijöiltä ja jälkihuolto näyttää toimineen kaikkien kohdalla hyvin.

5.2.4 Lastensuojelun haasteet

Forssén (1993) on tuonut esille, miten lastensuojelu on muihin palveluihin nähden hankalassa asemassa. Se kohtaa asiakkaat yleensä siinä vaiheessa, kun muut instanssit ovat todenneet auttamisen tuloksettomiksi. Näissä tilanteissa vanhemmat eivät useinkaan halua apua itselleen eivätkä lapsilleen. Monesti ongelmana on, etteivät vanhemmat itse joko huomaa tai halua myöntää ongelmiaan tai elämän hankaluuksia. Avun pyytäminen viranomaisilta voi syystä tai toisesta olla hankalaa. Erityisen hankalaa se voi olla edelleenkin lastensuojelusta. Nämä seikat näkyvät monilta osin lastensuojelun arkityössä. Perhe kieltäytyy avusta, vaikka lastensuojeluilmoitukset puhuvat toista kieltä perheen tilanteesta.

Lastensuojelun viimesijaisuus näyttäytyy työssä myös siten, että muut viranomaiset ”heittävät” asiakkaita lastensuojeluun, kun muut keinot eivät auta. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä pyydetään paikalle niin kouluun, sairaalaan kuin nuorisopsykiatriselle poliklinikalle neuvotteluun, jos aikaisemmat toimet eivät ole auttaneet. Yhteistyötahot odottavat ja usein myös vaativat lastensuojelulta jotain, jota ei useinkaan ole olemassa tai kriteerejä toimenpiteisiin ei löydy. (myös Neuvonen 2002, 21.)

Nuorten kertomuksista voidaan hyvin havaita, miten hankalaa ongelmiin on puuttua, jos vanhemmat eivät halua ottaa apua vastaan tai he kieltävät asian. Silloin, kun perheet kieltävät ongelmat, tuo se lastensuojelulle monia haasteita. Mielestäni tilanne on hankala erityisesti silloin, kun lapset ovat pieniä ja perhe ”sulkee oven” viranomaisilta. Jos vanhemmat eivät ota apua vastaan, auttaminen on hankalaa, usein jopa mahdotonta. Tällöin myös ns. näyttöä on usein niin vähän, että vastentahtoisia toimia on mahdotonta aloittaa. Lisänsä tilanteeseen tuo myös ne perheet, joissa asiat ulkoisesti ovat kunnossa ja perheen ulkokuoressa ei näy säröjä. (Matinlompola 2002, 28; Laitinen 2002, 82.)

Haastattelemani nuoret ovat kohdanneet tämänkaltaisia ongelmia lapsen näkökulmasta katsoen.

Erytisesti nuoret toivat esille sen, miten ”pienenä” heillä itsellään ei ollut mahdollista pyytää tai hakea apua, jos vanhemmat sitä vastustivat eivätkä nähneet ongelmia. Näyttäisi siltä, että lastensuojelun on helpompi puuttua ja työskennellä oirehtivien, näkyvien nuorten kanssa tai niiden nuorten, jotka itse pyytävät apua. Silloin, kun perheen vaikeudet johtuvat vanhempien ongelmista, jotka jäävät perheen sisälle, sekä auttaminen että tilanteeseen puuttuminen on hankalaa, jopa mahdotonta.

”Mut, mä oon sullei pienenä, kun äiti anto mulle selkään ja puki mut aina sullei ettei se näy, mut siellä luokassa oli tosi kuuma ja sit kun mä nostin hihan niin opettaja näki sen jäljet. Sit mut vietiin sairaalaan. Et kyl se heti siinä kävi selville, et äiti on väkivaltainen, ja ky se sen sit myönsikin. Sit me käytiin pari kertaa jossain perhe...

Perheneuvolassa?

Joo, mut äiti vaan sano, et mä käyttäydyn nyt jo niin paljon paremmin ja meillä menee tosi hyvin. Sen jälkeen kukaan ei koskaan ottanut yhteyttä.” (H9).

”Musta mulla olisi ollut jo ihan silloin kun me oltiin nuoria, ollut tarvetta siihen et meidän perheen elämää olis tuettu, mut kun äiti ei sitä halunnut eikä, ei se halunnut mitään paljon muutakaan, kaikki mikä olis ollut hyvää, niin mun mielestä äiti on niinku torjunut.” (H1)

Kolme nuorta toi esille, miten heidän kohdallaan asiat jäivät ensimmäisten lastensuojeluilmoitusten jälkeen, koska he itse olivat liian nuoria (ala-asteella) tuomaan asioitaan esille ja vanhemmat eivät halunneet ottaa apua vastaan eivätkä toisaalta myöntäneet ongelmiansa olemassaoloa. Nuorten kertomien asioiden perusteella heidän tilanteensa tuntuivat jo silloin sen kaltaisilta, että perheiden elämään olisi pitänyt ehdottomasti lastensuojelusta sekä puuttua että aloittaa asiakkuus ja myös seurata tilannetta. Nuorista yksi asui yhden vuoden sukulaisperheessä, josta hän palasi kotiin vanhempien toimesta. Toisen nuoren kohdalla puhuttiin vakavasta lapsen kohdistuneesta pahoinpitelystä. Kolmas nuori itse toivoi nyt jälkikäteen, että heidän perhettään olisi autettu jo kauan sitten. Jostain syystä asiakkuudet kuitenkin loppuivat tai eivät kunnolla alkaneetkaan, ja lapset jäivät omilleen vanhempiensa luokse.

Jälkikäteen on vaikea sanoa, mitä tuolloin on tapahtunut. Yksi syy voi olla se, että lapset on huomioitu perhekokonaisuudessa ja he eivät ole olleet työskentelyn keskiössä eikä heitä ole tavattu yksin. Nuorten kokemukset sijoittuvat 1990-luvun puolenvälin tienoille, ja tällöin sosiaalityössä oli vallalla hyvin perhekeskeinen työskentelytapa (ks. sivu 15). Tällöin voidaankin kysyä, kenen etua lastensuojelussa on ajettu, vanhempien vai lasten (ks. Pohjolainen 1999). Nuoret ovat nostaneet hyvin esille sen, kuinka lastensuojelussa ollaan usein vaikeassa tilanteessa. Vaikka lapsi on yksiselitteisesti asiakas, hänen kauttaan asiakkuuteen tulevat hänen vanhemmat, jotka ääritilanteissa voivat estää lapsen avun saannin.

”Yläasteella musta tuntu, tai siis, yläasteella mä olin tarpeeksi vanha, et mä sain itse vaikuttaa omiin asioihini, sit mä hain oma-aloitteisesti apua.”(H7)

Vaikka ne nuoret, joiden asiakkuus jäi ”tauolle”, toivat toisaalta esille sen, että heidän tilannettaan olisi pitänyt selvittää tarkemmin ensimmäisten yhteydenottojen aikaan, osasivat he myöhemmin itse hakea apua joko ottamalla yhteyttä sosiaalitoimistoon tai johonkin aikuiseen kuten kuraattoriin, jonka ajattelivat voivan auttaa. Sosiaalityöntekijän roolista nuorten omat yhteydenotot tuntuivat erityisen ikäviltä, koska nuoret ovat vuosia eläneet hankalissa tilanteissa ja vain heidän oma aktiivisuutensa on kääntänyt kehityksen suunnan. Lasten tilanne oli ollut ainakin hetkellisesti sosiaaliviranomaisten tai jonkun viranomaisen tiedossa, mutta perheen tilanteeseen ei puututtu. Iän myötä nuoret saivat rohkeutta ja toisaalta myös tietoa siitä, mikä on oikein ja väärin, ja seuraavassa katkelmassa nuori kuvaakin hyvin sekä niitä tunteita että tilannetta, mistä muutos alkoi ja miten nuori nyt itse lähti hakemaan itselleen apua.

V: Nyt sit kun mä lähdin viistoistavuotiaana, niin mä lähdin ihan omasta tahdosta. Mä olin kesätöissä semmosessa ravintolassa ja tota meillä oli inventaario ja enhän mä silloin, enhän mä nuorena tiennyt edes, mitä se tarkoittaa, enkä mä varsinkaan ajatellut, et siinä kestää kauheen kauan. Mulla oli sitten äidin toinen kännykkä mukana kun se haki mut yleensä pois töistä ja näin. Sit sinä päivänä oli just se inventaario ja piti siivota ja mä olin yksin ollut siinä, kun normaalisti oli kaksi ja mä olin yksin siinä ja tietenkä menee enemmän aikaa ja mä en sit muistanut laittaa puhelinta päälle ennen kuin vasta sitten kun olin valmis ja mä soitin et nyt mä oon valmis ja äiti suuttu siitä kauheesti et kun mä soitin niin myöhään ja rupes huutaa, et mitä mä oon siellä tekemässä, sit se vaan sano, et tuut samantien kotiin ja sit saat selkään. Se ei kuullostanut hirveen houkuttevalta vaihtoehdolta. Sit siellä sattuu oleen jus silloin töissä yks

toinen nuori, jonka täti on sosiaalityöntekijä, sit mä rupesin itkeen sen puhelun jälkeen ja se tietty kysy, et mikä on ja mitä on tapahtunut, sit mä kerroin, vaikka aika leväperäisesti, koska se oli tarkkaan taottu päähän et ei saa puhua asioista ja näin ja mä puhuin kuitenkin ja sit se kaveri sano mulle, et ei toi oo ihan normaalia, et eihän sun todellakaan tarvi mennä kotiin ja näin ja lopulta menin mun siskon luokse joka on mua vähän vanhempi. Sit me mentiin mun siskon kanssa sosiaalityöntekijöiden kanssa.

K: Miten se siitä sitten meni?

V: Sen mä muistan, et se sosiaalityöntekijä oli kauhean inhottava, et se ei niiku millään uskonut, no, okei, mä olin viistoista, mut kuitenkin, mun sisko oli mukana kertomassa ihan samat asiat, se oli kuitenkin täysi-ikäinen, tota, noin, se oli vähän inhottava kokemus siinä mielessä, kun mä pelkäsin, et kun mä olin jo kerran jäänyt kiinni siitä, et mä näytin jollekin et mä olin saanut selkään, saati sitten et meen puhumaan, mähän pelkäsin ihan hulluna, et mä joudun takasin kotiin ja siitähän mä saan kaks kertaa enemmän selkään. (H 9)

Vaikkakin nuoret olivat jääneet yksin ongelmien kanssa, heillä oli selkeä kuva ja ymmärrys siitä, että heidän tilanteeseensa oli ollut hankala puuttua, koska vanhemmat eivät olleet halunneet apua. Tässä mielessä nuoret olivat lojaaleja paitsi vanhemmilleen myös sosiaalityöntekijöille.

”Et, esimerkiksi toi huostanotto olisi voinut periaatteessa tapahtua jo aikaisemmin, et siitä olisi ollut hirveesti apua, mut sit toisaalta, mä ymmärrän sen, et se on tosi vaikeeta sillai, tai no, mä ymmärrän kuin vaikeeta työtä se on varsinkin kun vanhemmat on vielä siinä vastahankasia” (H7)

5.3 Työntekijäverkosto

Kaikilla nuorilla on kokemuksia monenlaisista ja useista auttajatahoista. Lastensuojelu on pitkälle yhteistyötä eri toimijoiden kanssa, ja yhteistoiminta on viime vuosina entisestään lisääntynyt. Merkittävää on, että työskentely on sekä sisällöllisesti että muodoiltaan muuttunut. Lastensuojelulaki ohjaa ja velvoittaa kaikkia osapuolia keskinäiseen yhteistyöhön. Velvoite koskee yleisesti lasten kasvuolojen kehittämistä, palvelujen yhteistoimintaa ja tapauskohtaista yhteistyötä. Verkostoitumisen ja yhteistyön laajenemisen myötä lastensuojelu on avautunut moneen suuntaan. (Heino 1999, 24; Myllärniemi 2005.)

Näiden nuorten kohdalla näkyy hyvin sosiaalityössä voimistunut moniammatillinen ja verkostoitunut työote. Verkostoitumisella tässä tutkimuksessa tarkoitan sitä ammatillisten verkkoa, joka lastensuojelunurilla on luonnostaan tai rakennettuna. Nuorilla on lastensuojelun sosiaalityöntekijän lisäksi erilaisia hoitokontakteja eri yksiköissä, joissa heidän asioitaan hoidetaan. Suurimmalla osalla nuorista on elämänsä aikana ollut useita työntekijöitä eri paikoissa. Nuorella on voinut olla yhtä aikaa tai eri aikoina eri asiakkuuksia. Kaikilla nuorilla on ollut prosessin aikana ainakin kontakti sosiaalityöntekijään, laitoksen työntekijöihin sekä erityispalveluyksikköön..

”Mä menin ekana sinne sosiaalitoimistoon ja sit sieltä ehdotettiin työllistämisyksikköön tuloa. Sit mä sain sen asunnon ja siinä oli ne tukihenkilöt” (H8)

K: Eli sulla on ollut, tietenkin omahoitaja, sit oli ne pysäytysjaksot, sit työllistämisyksikössä sä oot käynyt?

V: Joo

K: Ja psyk.polilla sä oot käynyt?

V: Joo. Mä kävin eka siellä alueen perheneuvolassa.

K: Sulla oli se terapia?

V: Joo

K: Niin sä menit vasta nyt sinne psyk.polille?

V: Eikun mä kävin siinä ohella kun se loppu se terapia, niin sit siinä niiku välissä.(H10)

Tämän lisäksi nuoret ovat olleet asiakkaana esimerkiksi. perheneuvolassa, nuorisopsykiatrisella poliklinikalla, huumehoidoissa, työllistämisyksikössä ja tukiasunnossa.

”Sit mä olin hesperiassa amfetamiinin takia ja sithän ne laitoksesta yritti, kun mä pääsin hessusta pois niin nehän oli siltä varannut mulle paikan sieltä katkolta, sit silloin mä sanoin, et mä en sinne mee, et ei oo mitään järkeä, kun mä täytän parin viikon päästä 18-vuotta.” (H6)

Osa nuorista on käynyt terapiassa, ja osa on aloittamassa terapiaa aikuisiällä. Heino (1999, 20) tuo esille, miten tärkeitä on, että nuori tai lapsi saisi oikeanlaista apua usein vaikeisiin ongelmiinsa ja lähtötilanteisiinsa. Heino peräänkuuluttaa nuorelle sellaista verkostoa, joka toimisi joustavasti lapsen tilanteen ja tarpeen mukaisesti. Mielestäni haastatteluun osallistuneille nuorille on kyetty räätälöimään polkuja heidän tilanteistaan käsin, ja välillä se on tarkoittanut useita auttajatahoja. Nämä nuoret näyttävät saaneen

tarvittavan avun ja heille on löydetty tarpeenmukaisia palveluja. Nuorten kohdalla näkyvät myös isojen kaupunkien toimintatavat, joissa palveluja on sekä eriytetty että räätälöity. Erityisyksiköitä ovat lähinnä erilaiset työ- ja koulupaikkoihin keskittyneet yksiköt sekä asumiseen liittyvät yksiköt.

K: Onko sulla mitää sellaisia palveluja, mitä sä olisit halunnut?

V. No, mun mielestä mä olen kyllä saanut kaikki ne mitä mä olen tarvinnut. (H7)

K: Ootsä saanut riittävästi sellaisia palveluita tai tukitoimia kun sä oot toivonut?

V. Oon, joo.

K: Ei ole ollut mitää sellaisia aukkoja?

V: Ei (H10)

Nuorilla on ollut eri kontakteja sekä ennen sijoitusta että myös sijoituksen aikana ja edelleen jälkihuollossa. Haastattelussa kaikki nuoret olivat yhtä mieltä siitä, että he ovat saaneet tarvitsemiaan palveluita eivätkä ole jääneet kaipaamaan mitään muuta. Näiden nuorten kokemusten mukaan he ovat saaneet tarvitsemiaan hoitokontakteja ja ainakaan nuoret itse eivät tuoneet esille, että heidän kohdallaan jostain hoitajaksosta olisi kieltäydytty esimerkiksi talouteen vedoten. Nuorten käyttämät palvelut ovat niin moninaisia, että uskon nuorten saaneen tarvitsemansa palvelut.

Nuoret ovat löytäneet verkostostaan itselleen tärkeitä työntekijöitä. Tärkeä viranomainen on voinut olla omahoitaja, terapeutti, lastensuojelun sosiaalityöntekijä tai työllistämisyksikön työntekijä. Nuorten puheessa sillä ei näyttäisi olevan merkitystä, missä työntekijä on työskennellyt, vaan sillä, kenen kanssa on muodostunut hyvä suhde. Toisin kuin itse ajattelin, myös lastensuojelun sosiaalityöntekijä voi olla nuoren elämässä merkittävänä työntekijänä. Vaikka lastensuojelun asiakkuuteen on saattanut liittyä vastantahtoisia päätöksiä, ei se ole muodostunut esteeksi hyvän asiakassuhteen muodostumiselle.

K: Miten sä ajattelet, kun sulla on ollut erilaisia työntekijöitä tässä matkan varrella niin minkälainen on hyvä työntekijä?

V: Sellanen johon voi luottaa.

K: Onko sulla ketään joka olisi jäänyt mieleen hyvässä tai pahassa?

V: Kyllä mä Miian kanssa tulini toimeen (ls. Sos.tt).

K: Ootsä ajatellut, et miksi sen kanssa tuli toimeen?

V: Se vaan hoisi kaikki asiat ja sille pysty puhumaan.(H5)

V: Jaa, ainakin Henna (erityisyksikkön sos.tt) on aika hyvä mun mielestä, ei tuputa kuiteskaan mitään, saa ite sit rauhassa mieltä ja päättää, ehdottaa kuitenkin. Se on just hyvä tässä työllistämisyksikössä kun on aina sama työntekijä koko ajan ja ei tarvitse koko ajan selittää alusta. (H8)

Nuorten kohdalla lastensuojelun sosiaalityöntekijä pitää nähdäkseni pääasiassa nuoren verkostoa koossa. Pääasiassa sosiaalityöntekijä on ohjannut nuorta eri yksiköihin ja yleensä hän tietää nuorten auttajatahoista. Muilta osin muut tahot tietävät toisistaan sen, mikä on tarpeellista nuoren näkökulmasta. Sosiaalityöntekijän lisäksi omahoitaja on hyvin selvillä, missä ja kenen luona nuori asioi. Sosiaalityöntekijä ja omahoitaja myös yleensä yhteistyössä etsivät nuorelle auttajatahoja, silloin kun niitä tarvitaan.

Nuorista itsestään ja heidän tilanteistaan riippuu paljon se, keitä heidän elämässään on. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä ja luonnollisesti laitos ja sen henkilökunta ovat väistämättä osa nuoren elämää, mutta muilta osin nuori itse määrittää, missä hän asioi. Toisilla nuorilla onkin ollut paljon työntekijöitä ja toisilla vain muutama. Lähes kaikilla nuorilla on ollut asiakkuus työhön ja asumiseen liittyvissä yksiköissä. Erilaiset terapiat ja päihdehoidot riippuvat pitkälle nuoren omasta motivaatiosta erityisesti nyt täysi-ikäisinä.

5.4 Mistä on hyvät työntekijät tehty?

Minkälainen on sitten hyvä työntekijä tässä viranomaisverkostossa, jossa nuoret ovat sukkuloineet. Ehdottomasta tärkeimmäksi asiaksi nousivat luotettavuus ja työntekijän tuttuus. Lähes yhdestä suusta nuoret toivat esille, miten he toivoisivat pitkäaikaisia työntekijöitä.

”Mä pelkään vaihtoja, sillei, et jos tulee joku uusi mua ärsyttää aina alottaa kaikki alusta ja rupes aina pelottaa aina kertoo sille, et miten se reagoi, kun toinen on reagoinut aina niin hyvin tai sillei niinku. Ja sit sillä yhdellä sossulla oli aina sellanen ärsyttävä asenne kaikkeen.” (H6)

Tämä toki tuntuu luonnolliselta, koska lastensuojelussa työskennellään pitkien prosessien sekä vaikeiden ja vaatien kysymysten äärellä. Tällöin asioiden uudelleen

esille nostaminen on raskas urakka. Nuoret ovat myös melko omillaan viranomaisverkostoissa, ja nuoren kannalta olisi tärkeätä, että hänellä olisi ainakin yksi työntekijä, joka tuntee tilanteen ja osaa ohjata ja auttaa nuorta. Samanlaisia näkemyksiä työntekijöitä kohtaan on esitetty muissakin tutkimuksissa (ks. Sinclair etc. 2004, 115-117.)

”Kerrankin se sosiaalityöntekijä vaihtui ihan sillei, et mä en edes tiennyt. Et meillä oli siellä nuorisokodissa tapaaminen, johon sosku tuli ja sit se oilikin ihan uusi tota ja se ei ollut edes lukenut mitään mun papereita, et se ei yhtään tiennyt, hyvä kun tiesi mun nimen, et ei mitään kouluista eikä mistään. Et mikä olis mun mielestä vähintään et tietäis et kuinka vanha sä oot, et ei nyt aloiteta siitä kuinka vanha sä oot, et mikä on mun mielestä tosi inhottavaa. Sit kun se ihminen vielä tuli ja päätti, et sä et oo vielä valmis muutamaaan nuorisokodista pois. Et ihminen tulee vaan ja ei oo ikinä nähnyt eikä mitään, ihminen tulee vaan ja päättää toisen ihmisen elämästä, tolle noi.”(H9)

Tässä lainauksessa tulee mielestäni esille monta asiaa siitä, mitä nuoret työntekijältä toivovat. Nuoret odottavat työntekijältä perehtyneisyyttä ja sensitiivisyyttä. Muissakin haastatteluisa tuli esille se, että nuoret ovat hyvin herkkiä sen suhteen, miten heitä kohdellaan. Hyvänä työntekijä nuoret pitivät sellaista, joka kuuntelee ja on aktiivisesti läsnä. Nuoret olivat tarkkoja sen suhteen, onko työntekijä tilanteessa aidosti mukana. Jos nuori kokee, että työntekijä ei kuuntele tai ei ole läsnä, on työskentelyä vaikea jatkaa. Useimmiten nuoret ovat eläneet sellaisissa olosuhteissa, jotka ovat kehittäneet heidän kykyään lukea ihmisiä ja tilanteita, vaistota asioita. Nuoret, jotka ovat tottuneet elämään epävarmoissa kiintymyssuhteissa, ovat herkkiä ja tarkkanäköisiä (Jahnukainen 2004, 30). Brooks ja Goldstein (2001) ovat tehneet oppaan koskien lasten kasvattamista ”joustavaksi” (resilient). Kirjassaan he nostavat esille erilaisia ohjeita lasten kasvattamisesta ja yhtenä teemana vanhemmille on ”tehokas kommunikointi”, joka pitää sisällään tavan kuunnella, oppia ja vaikuttaa. Tutkimuksen nuoret hakevat työntekijöiltä näitä samoja tekijöitä, joista Brooks etc. puhuvat.

Luottamus nousi yhdeksi keskeiseksi teemaksi kerta toisensa jälkeen. Jotta omista asioista voi puhua ja asioitaan hoitaa, työntekijään pitää voida luottaa. Nuorten puheessa luottamus rakentuu erilaisista tekijöistä. Luottamus alkaa kohtaamisesta, jonka jälkeen suhdetta aletaan rakentamaan kunnes se on sellainen, että sitä pidetään luottamuksellisena.

K: Miten sitten se psyk.polin työntekijä, onko siinä sellaisia piirteitä jotka ovat hyviä tai huonoja?

V. No, se on sillai, et mä pystyn puhumaan ja muuta vastaavaa. Ei siinä säily se luotettavuus, niin ja se, et niiku näkee se kuuntelee. Et kyl nuori sen hirveen nopeasti haistaa jos työntekijä ei kuuntele. Kyl se paistaa läpi.

K: Et tärkeätä olisi pysyvyys ja luotettavuus?

V: Niin.(H7)

”Et osaa lukea ihmistä jollain tavalla, et miten sitä sanois, ei pidä ihmistä niikun esineenä, et kun sitä näkee ekan kerran niin kyl siitä niiku melkein huomaa, et millä asententeella on liikkeellä. Varsinkin silloin nuorena mulla oli vielä enemmän sellanen silmä, et mä uskon, et nuorille ja mitä lapsempi on sitä parempi silmä on, et huomaa ihmisistä, jos ne näyttelee, lapsi tuntee kuitenkin enemmän tunteella, sydämmellä. Sit semmonen, et voitetaan se luottamus ennen kuin ruvetaan tekemään yhtään mitään.” (H1)

Nuoret myös kuvailivat työntekijöitä muun muassa kivaksi, asialliseksi ja sellaiseksi, joka hoitaa asiat. Tärkeintä on työntekijän asenne ja suhtautuminen. (Jahnukainen 2004, 69.) Luottamuksen nuoret toivat esille myös niin, että nuorelle on tärkeätä, kun työntekijä luottaa häneen.

Hyvän työntekijän kriteereiksi nousivat työntekijät, joiden kanssa ”kemat toimivat” Niin sanottujen kemioiden toimimisesta kirjoittaa myös Jahnukainen (2004). Uskon, että sekä nuorten että lasten kanssa työskenneltäessä ns. ”kemiolla” on merkittävämpi asema kuin aikuisten kanssa asioidessa. Nuorten kanssa työskentelyssä työntekijälle haasteeksi nousee se, miten tasapainoilla henkilökohtaisen ja ammatillisuuden välillä. Miten työskennellä persoonallisesti itsestään antaen ja säilyttää silti oma ammatillisuus? Niin oman työkokemukseni kuin myös nuorten vastausten perusteella uskon, että nuoret vaativat persoonallisempaa työtettä, kuin yleensä esimerkiksi sosiaalityössä on totuttu. (ks. Pohjola 1999, 111; Juhila 2004, 24.)

Kritiikkiä nuoret toivat vähän suoraan esille. Pääasiassa kritiikki nousi sitä kautta, että toivottiin pitkiä asiakassuhteita ja tuttuja työntekijöitä. Usein kuitenkin sosiaalitoimistossa työntekijät vaihtuvat (Ojala 2004, 60). Kritiikkiä työntekijät saivat silloin, kun nuori oli kokenut, että häntä ei kuunnella tai jos nuorelle oli tullut tunne siitä, että häntä ei uskota tai suhtautuminen oli ”nuivaa” (Ks. em.). Mielestäni nuoret

ovat hyvin sensitiivisiä työntekijöiden suhteen, ja nuorten kanssa työskentely vaatii työntekijältä jatkuvaa läsnäoloa ja nuoren kunnioittamista.

Sillä, missä työntekijä työskentelee, ei näyttänyt olevan merkitystä. Myös lastensuojelun sosiaalityöntekijät saattoivat olla nuorelle tärkeä viranomainen, vaikkakin asiakkuuden taustalla saattoi olla myös vastentahtoisia päätöksiä. Jos nuori koki, että päätös oli ollut hänen etunsa mukainen, saattoi se jopa lujittaa luottamusta omaan työntekijäänsä. Monissa tutkimuksissa (esim. Ojanen 2004) lastensuojelun asiakkuus nähdään valtaosaltaan negatiivisena asiana. Kuitenkin tutkimuksessani vain yksi nuori toi esille, miten asiakkuus lastensuojelussa oli huono asia. Muut nuoret ovat yhtä mieltä sekä asiakkuuden tarpeellisuudesta että myös siitä, että lastensuojelun kautta he ovat saaneet apua itselleen. Onko niin, että nuoret jotka ovat olleet itse asiakkaita, kokevat asiakkuuden myönteisempänä kuin heidän vanhempansa?

Virokannas on tutkinut (2004) huumehoitoyksikön nuorten asiakkaiden kertomuksia viranomaiskohtaamisista. Tutkimuksen nuoret ovat ala-ikäisiä ja suurin osa heistä on lastensuojelussa asiakkaana. Virokannaksen tutkimuksessa nuoret viittasivat eri viranomaisiin usein puhumalla anonyymisti ”niistä”. Myös tietyistä viranomaisryhmistä, kuten sosiaalityöntekijöistä tai lääkäreistä, puhuttaessa personoidun henkilöihahmon saavia viranomaisia oli melko vähän. Myös Viittalan (2001, 229) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät eivät nousseet lapsen elämään. Tutkimukseni eroaa huomattavasti näistä tutkimuksista. Tutkimuksessani nuoret puhuvat hyvinkin tuttavallisesti työntekijöistä ja suurin osaa puhuu ainakin yhdestä työntekijästä nimellä ja pääasiassa myös etunimellä. Mielestäni nuoret suhtautuvat yllättävän myönteisesti ammattiauttajiin. Yksi syy tälle voikin olla se, että nuoret ovat löytäneet itselleen tärkeitä työntekijöitä, joiden myötä he ovat kokeneet saaneensa arvostusta ja tunteen siitä, että heitä halutaan auttaa. Muutamat nuoret pitivät edelleen yhteyttä työntekijöihin, joiden asiakkaina he eivät enää olleet.

”Meillä on ollut aina hyvät kemiat ja me ollaan nykyään ystäviä. Meillä ei koskaan oikeastaan ole ollut semmosta tyypillistä nuori-ohjaaja asetelmaa, ollaan ystäviä ja semmosta mun mielestä sosiaalityö on parhaimmillaan.”(H1)

Nuoret toivat esille, miten vuorovaikutuksen syntyminen on prosessi. Nuorten mielestä työntekijät voisivat enemmän tehdä työtä sen eteen, että hyvä asiakassuhde pääsee

syntymään. Esimerkiksi taloudellinen avustaminen voisi olla keino, jolla ensin näytetään, miten perhettä voidaan konkreettisesti tukea. Kun asiakas on huomannut saaneensa apua, on työskentely jatkossa helpompaa nuorten mielestä.

”Mä voisin ihan hyvin ladella perheitä tältä alueelta, jotka ovat olleet ihan ratkeamispisteessä mut sit kun sossusta on sit ihan pikkasen tullut raha-apua ja vanhemmat ovat huomanneet et jeesataan ihan oikeesti niin kyllä se sit on muuttunut parempaan.” (H1)

Kokonaisuudessaan nuorten tarinoista voi tehdä sen johtopäätöksen, että nuoret tarvitsevat pitkäaikaisia, kärsivällisiä työntekijöitä, joihin voi luottaa. Kun nuoret nyt jälkikäteen miettivät lastensuojelua ja sen toimivuutta, käy ilmi, miten nuorten kokemukset ovat muuttuneet prosessin aikana. Vaikka alussa lastensuojelua on kritisoitu, nyt jälkikäteen nuori on huomannut, että on tarvinnut sitä elämässään. Muihin viranomaisiin ei kohdistu niin selkeästi ajatusten kaksijakoisuutta suhteessa apuun ja kontrolliin.

Lastensuojelusosiaalityöntekijällä pitää olla pitkäjänteisyyttä ja kokonaisuuden hahmottamiskykyä. Näiden tekijöiden avulla työntekijä näkee asiakkaansa tilanteen kokonaisuutena, joka jatkuu pitkälle tulevaisuuteen. Vastentahtoinen päätös voi pitkällä aikavälillä olla ainoa ratkaisu, jopa tilanteen pelastus. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän täytyy hyväksyä tämän työn kaksijakoisuus ja kaksiteräisyys. Aika ajoin voidakseen auttaa pitää toimia vastoin asiakkaiden sen hetkistä tahtoa. Tulkintani mukaan nuoret loppujen lopuksi pitkällä aikavälillä arvostavat työntekijöitä siitä, että heidän elämänsä on puututtu. Valitettavan monelle nuorelle viranomaisen saattaa olla viimekädessä se aikuinen, joka toimii johdonmukaisesti eikä jätä, vaikka nuori saattaa tehdä kaikkensa sen eteen.

”Mä olen kyllä hirveen tyytyväinen jälkihuoltotyöntekijään. Ne on aivan ihania, et se jaksaa hymyillä vaikka mä huusin sille pää punaisena, ne vaan jaksaa yrittää.” (H4)

5.5 Osallisuus ja lapsen etu

Osallisuus on yksi keskeinen osa lastensuojelua, joka on myös saanut paljon kritiikkiä osakseen. Kritiikkiä on esitetty siitä, että lapsia tai nuoria ei kuulla tarpeeksi tai että lapset eivät saa osallistua omien asiointensa käsittelyyn. Kun puhutaan kuulemisesta,

puhutaan yleensä lapsen asemasta työprosessista, eli juuri lasten kuulemisesta ja lapsen mielipiteen huomioon ottamisesta. (Sinko 2005, 16.)

Tutkimuksessani kaksi nuorta toi esille, miten heitä ei ole kuultu ja he eivät ole saaneet osallistua riittävästi omien asioidensa käsittelyyn. Yksi nuori toi esille, miten häntä ei kuunneltu tarpeeksi laitoksessa ja palaverissa ei kysytty mielipiteitä. Muut nuoret ovat sitä vastoin tuoneet hyvin selvästi esille sen, että heitä on sekä kuultu että he ovat saaneet vaikuttaa omiin asioihinsa.

K: Ootsä sun mielestä saanut osallistua sun asioihin?

V: Oon mä aika hyvin, mä oon ollut ihan tyytyväinen.

K: Susta tuntuu, et missä sun asioista on päätetty, sua on kuultu?

V: On ja se on sanottu mulle suoraan, et näin me tehään, et käykö ja sitä mä oon sanonut et käy, ja siitä on sit tullut päätös. Sit semmosia positiivisia kokemuksia on ollut, et jos mä hankin jotain mun harrastuksiin, niin niissä on aina tuettu, ja oltu sellaisia järkeviä, et jos mulla on ollut omaa rahaa ylimääräistä, niin mä oon maksanut vaikka puolet ja niistä on jäänyt sellaisia hyviä muistoja. (H1)

Nuorten mielestä heidän asioissaan on myös edetty tehtyjen sopimusten mukaisesti. Tuntuu, että työntekijöiden ja nuorten kesken on syntynyt luottamusta, yhteistä historiaa sekä nuorille tunne siitä, että he ovat saaneet sanoa sanottavansa. Lasten ja nuorten kanssa työskentelyn keskiössä onkin, miten ja mitä lapsi ja aikuinen toisilleen kertovat ja miten he toisiaan kuuntelevat.

Kun kyselin nuorilta, miten lastensuojelu ja muut viranomaiskontaktit ovat nuoren tilanteeseen vaikuttaneet, olivat nuoret lähes yksimielisiä siitä, että he ovat saaneet tukea niin lastensuojelusta kuin myös muista viranomaispalveluista. Nyt jälkikäteen, nuoret kokivat pääsääntöisesti, että sijoitus oli välttämätön ja heidän näkökulmastaan oikea vaihtoehto. Nuorten mielestä sijoitus oli tarpeellinen joko sen takia, ettei kotona voinut asua tai koska oma käytös oli niin rajua, että siihen piti puuttua sijoituksen keinoin. Niiden nuorten kohdalla, jotka itse pyysivät sijoitusta, onkin melko selvää, että he ovat tyytyväisiä samaansa apuun. Myös vastoin nuoren omaa tahtoa tapahtuneet sijoituksen näyttäytyvät nyt oikealta ratkaisulta. Toiset nuoret näkivät sijoituksen tarpeellisuuden jo sijoituksen aikana. Toiset ovat huomanneet sen myöhemmin jo asuessaan omillaan.

Lapsen sijoituksella turvataan lapsen turvalliset kasvuolot ja kasvatus, oli kyseessä sitten huostaanotto tai avohuollon sijoitus. Sosiaalilautakunnalla on ehdoton velvollisuus ryhtyä lapsen sijoitukseen silloin, kun laissa säädetyt kriteerit täyttyvät. Huostaanoton kriteereistä ei kuitenkaan vallitse yhdenmukainen käsitys. Niiden määrittäminen edellyttää aina tapaus- ja kontekstisidonnaista tulkintaa ja on riippuvainen toimintaympäristöstä. Huostaanoton ratkaisevana kriteerinä on lapsen etu kaikessa siihen liittyvässä monitulkinnaisuudessaan. Lastensuojelua koskevat normit ja kriteerit saavat sisältönsä aina tapauskohtaisen tulkinnan kautta. Lapsen etua arvioitaessa tulisi ottaa huomioon sekä kokonaistilanteet että kyseisen lapsen tilanteen ominaispiirteet. Lapsen edun korostaminen lainsäädännössä, kansainvälisissä sopimuksissa ja yhteiskunnallisissa keskusteluissa ei ole poistanut kysymystä siitä, mitä kulloinkin lapsen edulla tarkoitetaan ja kenen näkökulmasta asiaa tarkastellaan. (Myllärniemi 2005, 55-56.)

Näyttäisi siltä, että lastensuojelun keskeinen periaate lapsen edusta olisi toisaalta toteutunut näiden nuorten kohdalla. Toisaalta pohdittumaan jäi se, olisiko jotain voinut tehdä toisin. Nuorten puheesta voi selkeästi nostaa esille lastensuojelun viimesijaisuuden. Apu oli heille välttämätöntä ja auttoi heitä elämässä eteenpäin. Kuitenkin nuoret saivat apua niin ”viime tipassa”, että sen suhteen lapsen etu ei toteutunut. Nuorten kohdalla ei enää muuta olisi voinut tehdä. Onko sitten lapsen etu sitä, että joudutaan odottamaan siihen asti, että tilanne on niin paha, että huostaanotto on ainoa ratkaisu?

Yksi nuorista ei kokenut, että sijoitus olisi häntä auttanut, ja hänen kohdallaan on vaikea sanoa oliko sijoitus lapsen etu missään vaiheessa. Toisaalta nuori ei myöskään osannut sanoa, miten tilanne olisi muuten voinut edetä.

K: Miten sä luulet, et noi kaikki asiakkuudet ovat vaikuttaneet tähän hetkeen?

V: Varmaan ihan hyvin koska, en mä tiedä, en oikeen osaa sanoa, ihan hyvin ne on menneet, et en mä tiedä, et miten olis mennyt ilman niitä. (H2)

Sosiaalityöntekijänä omaa työtä vahvistavat nuorten myönteiset kokemukset heidän elämäänsä puuttumisesta. Surullista on se, että osa nuorista sai apua niin myöhään tilanteeseensa ja asiakkuuden alku jäi nuoren omalle vastuulle. Kun lastensuojelu saa kuitenkin monissa yhteyksissä kritiikkiä osakseen, tuntuvat nuorten kokemukset sitä

vastaan hyvin positiivisilta. Onko heidän kohdallaan ollut niin, että elämäntilanteet ovat olleet nuorilla syystä tai toisesta niin kaaottisia, että sijoitus kaikessa viimesijaisuudessaan on tuonut siihen helpotusta. Jos näin on, on lastensuojelu ja muut viranomaiset sen suhteen epäonnistuneet, että lapsille ei ole kyetty tarjoamaan apua tarpeeksi varhain. Yhden nuoren vastaus puhuu tämän suuntaisesti.

V: Et kyl mä muistan silloin kun mä olin ehkä noin kymmenen, niin kyl meillä kävi sosiaalityöntekijä, mut sen jälkeen ei käynyt.

K: Et sulle sä toivot, et siihen teidän perhetilanteeseen olisi puututtu jo aikaisemmin?

V: No, ois ihan varmasti. (H1)

Uskon, että entistä lapsilähtöisemmällä työotteella voidaan lapsia auttaa entistä paremmin lapsen lähtökohdista käsin. Se ei kuitenkaan tarkoita, että vanhemmat pitäisi sivuuttaa, vaan toki ideaalitalanne on se, että ongelmia pystyttäisiin käsittelemään yhdessä niin, että vanhemmat kantaisivat itse vastuun lapsistaan.

5.6 Missä mä olisin, jos mua ei olisi sijoitettu?

”Et en mä halua edes kuvitella, et mitä mä nyt tekisin, jos mä olisin kotiin jäänyt” (H8)

Lastensuojelun asiakkaista vain pieni osa sijoitetaan asiakasprosessin aikana. Huostaanotto ja sijoitus ovat isoja asioita ihmisen elämässä ja yksi yhteiskunnan kovimmista interventioista, joita perheen elämään voidaan tehdä. Jotta sijoitukseen ryhdytään, täytyy sen taustalla olla isoja ongelmia, joko liittyen nuoren ja lapsen omaan käytökseen, kotitalanteeseen tai molempiin. Lasten sijoittamista kritisoidaan usein ja eri näkökulmista. Välillä sosiaalityötä kritisoidaan siitä, että sijoitus tehdään liian myöhään, ja välillä taas liian aikaisesta puuttumisesta. Usein kuulee väitteitä, että perheitä ei pyritäkään auttamaan muuten kuin sijoituksen keinoin, ja ajoittain tulee tunne siitä, että sosiaalityöntekijät omaksi ilokseen ja vanhempien kiusaksi toimittavat lapsia lastenkotiin.

”Kyl se tuntus tosi pahalta, et mä vihasin, mä pistin välit poikki äitiin ja haistatin työntekijöille, mut kyl näin jälkikäteen ajatellen, mä olen hirveen kiitollinen siitä, et mun elämään puututtiin niinkin rajusti, mitä silloin puututtiin, koska jollei sitä olisi tehty, mä en istuis tosa, et mä olisin ollut kuolleena jo monta vuotta, ei ollut muuta vaihtoehtoa.” (H4)

Virven vastaus tuntuu rajulta mutta myös realistiselta. Vaikka erityisesti vastentahtoiset sijoitukset ovat rankkoja paitsi nuorelle ja perheelle, ovat ne sitä myös sosiaalityöntekijälle. Työntekijänä miettii oikeutta puuttua nuoren ja koko perheen elämään, mutta useinkaan asioiden jättäminen entiselleen ei ole mahdollista. Toisinaan asiat ovat päässeet liian pitkälle. Nuoren vauhti on niin kova, ettei se pysähdy ilman radikaalia pysäytystä, erityisesti jos nuoren elämään liittyvät päihteiden käyttö ja rikokset. Virve ei ollut ainoa, joka toi esille sen, että tilanne ei olisi enää voinut jatkua entisellään ja sijoitus oli ainoa vaihtoehto saada elämään muutos. Vaikka nuoret itse vastustivat tällöin sijoitusta, vuosien jälkeen tilanne on muuttunut, ja nyt nuoret itse näkevät sen hyödyn, mitä sijoituksesta heille on ollut. Jahnukainen (2004) on tuonut samanlaisia nuorten kokemuksia koulukotisijoituksista. Koulukotikokemusten yleissävy on valtaosalta myönteistä.

K. Mitä sä nyt ajattelet ajattelet tästä kaikesta?

V. En mä tiedä, onhan sitä niiku mullekin ollut iso apua niin puolin sekä toisin, et kyl se aluks otti päähän aina silloin kun kiinnostanut mikään, mut nyt taas kun ajattelee sillei, et jos sitä (sijoitusta) ei olis ollut niin missä mä olisin tai minkälainen mä olisin.

K. Entä sit silloin kun sut sijoitettiin, sä olit enemmän kuin vastaan, niin onko se sellainen et vaikuttako se tai painaako se vielä sua?

V. No ei, ja siis kyl mä niiku, silloin kun mä intensiivihoidon jouduin, et kun sä et oikeesti pääse mihinkään, niin silloinhan mä raivosin vitusti, kyl mä sanoin sit sen jälkeen, et mä laskin ekaks päiviä, et jes, kohta pääsee pois ja sit kun oli se vika viikko menossa niin kyl mä sanoin työntekijöille, et kyl mä niiku huomaan jo täällä sisällä et mä oon oikeesti rauhoittunut, kyl mä niitä kiittelin ja kävin myöhemmin kiittelemässä. (H6)

K: Miten sä ajattelet et lastensuojelu ja työllistämisyksikkö on vaikuttanut sun elämään?

V: On ne paljonkin vaikuttaneet ja nimenomaan myönteiseen suuntaan. Et en mä halua edes kuvitella, et mitä mä nyt tekisin, jos mä olisin jäänyt kotiin.

K: Se oli sit ihan oikea arvio sulta, kun sä lähit?

V: Niin oli. (H8)

Nuoret, jotka itse pyysivät apua, toivat esille, miten sijoitus oli ainoa vaihtoehto, ei oman käytöksen vaan kotitilanteen vuoksi. Tilanne kotona oli muuttunut kestäättömäksi monilta osin, ja vain lähtemällä, nuori saattoi suojata itseään. Vaikka lastensuojelussa avohuollon tukitoimia on paljon ja niiden avulla pyritään ensisijaisesti tukemaan lapsia, nuoria ja koko perhettä, eivät ne aina ole riittäviä. On tilanteita, joissa

sijoitus lastensuojelulaitokseen voi olla ainoa ja myös oikea vaihtoehto, joka auttaa nuorta saamaan elämänsä kuntoon.

Näissä haastatteluissa vain yksi nuori toi esille, että hän ei koe, että sijoituksesta olisi ollut hänelle hyötyä. Toisaalta hän ei myöskään osannut kertoa, mitä olisi toivonut, että hänen tilanteessaan olisi voitu tehdä.

K: Tuleeko sulle nyt mieleen jotain sellaista, mitä olisi voitu tehdä toisin?

V: Jaa-a, ittehän mä olen elämäni tehnyt.

K: Auttoiko laitoksessa oleminen sun tilannetta?

V: Ei se auttanut ollenkaan.

K: Tuntuuko, että sulla meni jotenkin huonommin?

V: Voihan se olla.

K: Jos sä olisit saanut päättää, niin olisiko se ollut parempi, jos sä olisit saanut asua äidin luona?

V. Jaa-a... (pitkä hiljaisuus) paha sana.(H3)

Pääasiassa nuorten kaverit tiesivät asiakkuuksista, ja uusille ystäville nuoret kertoivat tilanteessa sen mukaan, kuinka hyvä kaveri oli. Kaikille menneistä tapahtumista ei haluttu kertoa, lähinnä sen vuoksi, että nuoret kokivat, etteivät jaksaa kaikille kertoa elämästään. Hyville kavereille kerrottiin ja useimman nuoren vanhat kaverit tiesivätkin sijoituksista. Kukaan nuorista ei tuonut esille, että häpeäisi asiakkuutta lastensuojelussa.

”Mä oon varmaan ainut, joka raahaa melkein kaikki kaverit kenelle oon kertonut että mä oon niitä, jotka tuo kaikki, ketkä on vaan halukkaista, kyl se niillekin on tietysti sellanen kokemus, et ne näkee, et minkälainen paikka se oikeesti on, kun joillakin saatta viel olla sellanen muinainen mielikuva” (H7)

K: Onko sun kavereita käynyt lastenkodissa?

V: On, joo kaikki.

K: Onks ne sit jotenkin hämmästyneitä?

V: joo, nekin haluaa (H10)

Useimmat nuorista olivat kääntäneet vaikeudet eduksi ja näkivät ongelmat voimavaroina, jotka ovat muokanneet nuoresta sellaisen, joka hän tällä hetkellä on.

”No se on vähän enemmänkin sellanen juttu, et tota, sitä on tavallaan jotain mitä sit taas toisilla ei taas, mä en oo tavallaan hävinnyt mitään.(H7)

Osa nuorista myös määritteli lastensuojelun omista lähtökohdista käsin.

K. Miten sitten, jos sä itse määrittelisit et mikä on lastensuojelua, mitä se sana merkitsee?

V: Pidetään asioista huolta silloin kun jos vanhemmat ei niinku tee. (H2)

Nuorten kokemusten perusteella näkisin, että lapsen etu on näissä tilanteissa toteutunut. Toki toivoisi, että monen nuoren kohdalla asioita olisi voinut muuttaa jo aikaisemmin.

Sijaishuolto on aina viimesijainen tukimuoto, jota ennen on pyritty perheitä auttamaan avohuollon tukitoimin. Osa nuorista on ollut jo pitkään lastensuojelun avohuollossa ja niin perhettä kuin nuorta on pyritty auttamaan avohuollon keinoin, mutta ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Muutama nuori pyysi itselleen apua, ja heidän kohdallaan ei enää siinä vaiheessa voinut kuvitella muuta, kuin sijoitusta. Tämän tutkimuksen valossa näyttää siltä, että laitoksia tarvitaan. Kaikkien kohdalla avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä muuttamaan kehityksen suuntaa tai pysäyttämään tilannetta.

6 Kolme tarinaa: pahantapaisista turvattomiin, syrjäytyneistä selviytyjiin

Tutkimuksen yhtenä analyysitapana olen käyttänyt tyypittelyä. Tyypitellyssä aineisto esitetään yleensä yhdistettyjen tyyppien, eräänlaisten mallien avulla. Tyypittely edellyttää jonkinlaisen tarinajoukon jäsentämistä, toisin sanoen teemoittelua. Analyysiä voi jatkaa pidemmälle rakentamalla vastauksista yleisempiä tyyppejä. Tarinoista voi rakentaa asianomaisessa tilanteessa tyypillisen tilanteen kulun tai henkilökuvauksen. (Kitinoja 2005, 247.) Aineistoa läpi käydessäni huomasin, että nuorten haastatteluista erottui ja muodostui kolme erilaista tarinaa ja tyyppiä sen mukaan, miten nuori suhtautui sijoitukseen. Nuoren suhtautuminen peilasi sijoituksen syihin niin että sijoituksen syyt seurasivat suhtautumistapaa ja muodostivat yhtenäiset kokemukset.

Näiden kolmen ryhmän perusteella kokosin kolme tarinaa. Tarinat olen kirjoittanut siten, että olen yhdistellyt kunkin tyyppisen nuoren tarinoita yhteen. Tarinat ovat kuvitteellisia, pohjautuen näiden nuorten tuottamaan tietoon ja omaan työkokemukseen siitä, miten tämän tyyppiset tarinat pääasiassa etenevät. Tarinoiden avulla, olen halunnut elävöittää kuvaa nuorista sekä niistä prosesseista, joilla nuorten elämään on sekä puututtu että autettu. (Ks. Matinlompolo 2002, 19.)

Salomonsson (1996, 70-71) on käyttänyt hypernarratiivin käsitettä tarkoittaen tällä sitä, että hän on koonnut tiettyjen todellisten tapahtumien ympärille tarinan sekoittaen totta ja tarua. Olen käyttänyt tätä tekniikkaa siten, että olen koonnut nuorten haastatteluista kertomuksia ja koonnut niistä kolme tarinaa, joissa nuorten tuottama puhe sekoittuu omaan kerrontaani. Salomonsson on koonnut tarinat erilaisista lausunnoista, kun taas tässä tutkimuksessa, tarinat on koottu nuorten haastatteluista.

6.1. Milla

Milla on yhdeksäntoistavuotias nuori, joka asuu kaupungin vuokra-asunnossa. Milla seurustelee ja harrastaa tanssia. Milla käy työvoimatoimiston kurssilla ja hän haaveilee oppisopimuskoulutuksesta. Millan toiveena on jonain päivänä työskennellä nuorten kanssa ja käyttää omia kokemuksiaan siinä työssä hyväkseen.

Milla on ollut jo vuosia lastensuojelun asiakkaana. Millan vanhemmat erosivat Millan ollessa viisivuotias. Eron myötä Milla jäi äidille pikkusiskon kanssa. Millan mukaan se ”vaan meni niin”. Millan muistin mukaan asiasta ei sen enempää puhuttu, ja toisaalta niin pienenä ei asioita osannut sen enempää ajatella. Eron jälkeen isä jäi asumaan lähelle ja Milla kävi siskonsa kanssa usein hänen luonaan. Muutama vuosi eron jälkeen isä meni uusiin naimisiin, ja vähitellen isän tapaamiset harvenivat. Millan käsityksen mukaan vanhempien ero oli riitaisa. Äiti ei ole halunnut kertoa perheen yhteisistä vuosista. Sekä isällä että äidillä on ollut ainakin jonkin verran ongelmia alkoholin kanssa. Ajoittaisesta juomisestaan huolimatta isä on käynyt töissä. Millan äiti on viime vuodet ollut työttömänä. Vanhempien eron jälkeen elämä kotona äidin ja pikkusiskon kanssa oli ihan ok. Ajoittain äidin juominen oli säännöllisempää, ja tällöin tytöt saattoivat mennä naapurin tädin tai isovanhempiensa luokse, jossa saattoi olla muutamankin päivän äidin ollessa omilla teillä. Millan kertoi, että pääasiassa äiti kuitenkin piti heistä hyvää huolta. Isästään Milla ei paljon halua puhua.

Milla muistelee, että heidän perheensä on aina ollut lastensuojelun asiakkaana. Aluksi asiakkuus oli äidin ongelmien vuoksi, myöhemmin Millan oma käytös huolestutti sosiaaliviranomaiset. Äidin ongelmat Milla kuittaa lyhyesti ja keskittyy enemmän omien asioidensa kertomiseen.

Milla kertoi, että hän on aina ollut hyvin sosiaalinen ja vilkas. Kotipihalta on löytynyt kavereita, ja kaverit ovat olleet tärkeitä. Pikkutyöstä alkaen Milla on halunnut olla kaikessa mukana, ja ehkä siitä johtuvat myös nuoruuden ongelmat. Koulusta Milla on pitänyt, mutta syystä tai toisesta se ei ole sujunut kovin hyvin. Yläasteella alkoivat poissaolot koulusta. Aluksi Milla oli poissa silloin tällöin, mutta kuin huomaamatta poissaoloja kertyi yhä enemmän. Seiskan jälkeisenä kesänä myös alkoholi alkoi maistua ja tuli mukaan kuvioihin entistä enemmän. Aikaisemmin juominen oli ollut satunnaista kokeilua. Kaveripiiriin oli tullut ysiluokkalainen poika ja hänen kauttaan tuli uusia kavereita, jotka olivat ”koviksen maineessa”. Heidän menonsa ja tekemisensä kiehtoivat Millaa. Kaverit alkoivat yhä enemmän viedä Millan aikaa. Seiskan keväällä Milla jäi kiinni näpistyksestä, jonka vuoksi Milla tapaisi ensimmäisen kerran sosiaaliryöntekijät omien asioidensa vuoksi. Tästä Millan mukaan alkoi hänen oma lastensuojeluasiakkuus. Kesän aikana myös äiti huolestui tilanteesta. Äiti alkoi epäillä vaikka mitä; oli huolissaan Millan kavereista, päihdekokeiluista ja Millan

elämäntyylissä. Tässä vaiheessa Millan äiti oli yhteydessä tuttuun sosiaalityöntekijään uudelleen ja pyysi apua. Tällöin järjestettiin muutama yhteinen tapaaminen kotona, jossa oli paikalla Milla, äiti sekä alueen sosiaalityöntekijä. Tapaamisten aikana käytiin läpi kesän tapahtumia sekä tehtiin suunnitelma loppukesäksi. Millan kanssa käytiin läpi, ettei näin voi jatkua ja että sosiaalityöntekijä ”tarkkailee tilannetta”.

Milla oli mielellään tapaamisissa ja puhui omista asioistaan. Hän kertoi, että näpistys oli hetkellinen töppäys eikä sellaista enää tapahtuisi. Milla suunnitteli myös, että syksyllä aloittaisi koulun käynnin tosissaan, koska peruskoulun jälkeen Milla aikoi jatkaa opiskelua kauppapistossa. Äidin huolestumisen vuoksi, hän oli myös valmis käymään huumeeseuloissa, koska oli jo useasti kertonut, ettei käytä huumeita. Tällöin luvattiin tukea Millaa harrastuksessa, jos sellainen löytyisi. Siskon kanssa Millalla oli hyvä väli. Äidin mukaan tytöt kuitenkin liikkuvat ihan eri porukoissa ja Sadulla asiat olivat hyvin. Kesän aikana tytöt olivat isän kanssa pitkistä aikaa lomamatkalla, joka meni mukavasti. Isän uuteen perheeseen syntyi kuitenkin uusi vauva, joka vei isän huomiota enemmän kuin isommat tytöt. Äiti oli pahoillaan siitä, että tämän lähentymisen jälkeen isä taas etääntyi tyttäriensä elämästä.

Milla aloitti kahdeksannen luokan täynnä tarmoa. Syksyn alussa Milla alkoi seurustella ja vietti paljon aikaa poikaystävänsä kotona. Poikaystävä oli äidin mukaan kaikin puolin mukava ja kunnollinen. Millan äiti piti tiiviisti yhteyttä Millan poikaystävän vanhempiin. Syksyllä Milla aloitti tanssiharrastuksen, kävi koulua ja jätti vanhaa kaveriporukkaa. Äiti kertoi sosiaalityöntekijöille, että myös kotona meni mukavasti. Kesän alun riidat olivat rauhoittuneet, ja Milla piti kiinni sovituista kotiintuloajoista. Syksyksi suunniteltu lastensuojelun perhetyö unohdettiin, ja lastensuojelu jäi taustalle. Kesällä Milla oli käynyt huumeeseuloissa, jotka olivat puhtaat. Syksyn aikana äitiä tavattiin harvaksen ja koulussa oli kerran tapaaminen, jossa myös Milla oli mukava. Asiat tuntuivat olevan kunnossa.

Maaliskuussa Millan äiti otti yhteyttä sosiaalityöntekijäänsä. Äiti kertoi, että Milla oli ollut kotoa poissa viikon. Millasta ei ollut mitään tietoa, ja äiti oli erittäin huolissaan tyttärestään. Äiti kertoi, että Millan seurustelu oli loppunut loppuvuodesta ja tämän jälkeen Milla oli palannut vähitellen vanhojen kavereidensa joukkoon. Äidillä ei ollut tietoa siitä, kenen kanssa tai missä Milla nyt liikkui. Naapurilta Millan äiti oli kuullut,

että talven aikana Milla oli nähty muutaman kerran huonossa kunnossa kaupungilla kaljapullo kädessään. Yhteisessä tapaamisessa myös selvisi, että tammikuusta alkaen Milla oli ollut yhä useammin pois koulusta. Äiti oli saanut koulusta tiedon, mutta lastensuojeluun asiaa ei oltu muistettu ilmoittaa. Opettajan vaihtumisen myötä vanhat sopimukset lastensuojelun ja koulun yhteistyöstä olivat jääneet. Millan äidillä oli loppuvuodesta ollut huonompi jakso, ja tällöin tyttöjen asiat jäivät myös äidin osalta hoitamatta.

Viikon reissun jälkeen Milla palasi kotiin. Yhteisessä tapaamisessa Milla oli ylimielinen ja väsynyt. Hän ei kertonut, missä tai kenen kanssa hän liikkui. Äidin ja Millan välit olivat kireät. Yhdessä sovittiin säännöt, joiden mukaan kotona eletään. Milla suostui käymään myös seulassa. Tuloksissa kannabis oli positiivinen. Milla kielsi ehdottomasti käytön ja syytti seulatulosta vääräksi. Sovittiin, että seuloja jatketaan nyt säännöllisesti.

Kevät meni eteenpäin nykien. Välillä Milla hävisi omille teilleen. Kevään aikana Milla jäi silloin tällöin kiinni näpistyksistä, ja äidin ja Millan välit kiristyivät entisestään. Koulun Milla hoiti jotenkin. Seulat pysyivät puhtaina, vaikkakin Milla silloin tällöin unohti seulassa käynnin. Neuvotteluissa Milla kuitenkin aina osasi selittää tapahtumat parhain päin, ja näin tilanne jatkui entisellään. Vappuna Milla karkasi omille teilleen. Muutaman päivän päästä Milla palasi jälleen kotiin. Tämän jälkeen pidettiin yhteinen neuvottelu, jossa sovittiin, että Millan tilanteessa aletaan miettiä sijoitusta ja huostaanottoa, jos Milla jatkaa nykyistä elämänmenoaan. Tapaamisesta Milla lähti ovet paukkuen ja menessään haukkui niin äidin kuin myös sosiaalityöntekijät. Äiti kertoi olevansa hyvin väsynyt ja huolissaan Millasta. Äidin mukaan Milla ei tottele häntä, menee ja tulee miten haluaa, ja koulussa Milla tuskin käy ollenkaan. Millan äiti kertoi, että Milla isä oli kyllä huolissaan tyttärestään, mutta ei osallistunut tyttöjen elämään.

Koulun lopettajaisyönä Millasta tuli ilmoitus sosiaalitoimistoon. Poliisi-ilmoituksesta kävi ilmi, että Millä oli yöllä jäänyt kiinni teräaseen hallussapidosta ja pahoinpitelystä. Milla oli vahingoittanut ikäistään tyttöä tappelussa. Tämän ilmoituksen jälkeen sosiaalityöntekijät päätyivät siihen, että Milla otetaan kiireellisesti huostaan ja sijoitetaan vastaanottoyksikköön. Myös äiti oli heti aamulla soittanut tilanteesta ja kertoi, että ei enää jaksa. Myös isä saatiin aamun aikana kiinni, ja hän kertoi, että haluaa Millalle vain parasta, mutta ei voi ottaa Millaa luokseen. Jos äiti ja

sosiaalityöntekijät näkevät sijoituksen tytölle hyvänä vaihtoehtona, hän suostuu siihen. Sovittiin, että iltapäivällä tehdään kotikäynti ja Millaa lähdetään viemään vastaanottoyksikköön. Iltapäivällä Milla oli kotona, ja tilannetta käytiin läpi. Millan kanssa käytiin läpi tehdyt suunnitelmat ja se, mitä aikaisemmin oli puhuttu, jos tilanne ei rauhoitu. Tapaamisessa Milla oli yllättävän rauhallinen ja kysyi vain, mihin hänet viedään. Kun Millalta kysyttiin mielipidettä sijoituksesta, kohautti Milla olkapäitään. Sovittiin, että äiti lähtee sosiaalityöntekijän kanssa viemään Millaa vastaanottoyksikköön.

Ensimmäiset päivät laitoksessa sujuivat hyvin. Milla näytti asettuneen aloilleen, kunnes viikonloppuna lähti omille teilleen laitoksen toisen nuoren kanssa. Tällä reissulla Milla oli lähes kaksi viikkoa ennen kuin itse palasi laitokseen. Hatkareissulla Millan aineiden käyttö lisääntyi huomattavasti. Tämän reissun seurauksena Milla siirrettiin intensiivihoidokselle, jonka tarkoituksena oli pysäyttää Millan tilanne. Jakson aikana tehtiin myös arvio siitä, mikä olisi Millalle oikea sijoituspaikka ja miten tilanteessa jatketaan. Kevään aikana oli käynyt selville, että Milla ei voi enää asua kotona. Useiden tapaamisten aikana tilannetta käytiin läpi niin Millan, laitoksen työntekijöiden kuin myös Millan vanhempien kanssa ja päädyttiin siihen, että Milla jatkaa asumistaan lastensuojelulaitoksessa, jossa on kokemusta Millan kaltaisista nuorista. Milla vastusti sijoitusta ponnekkaasti, mutta sopeutui kuitenkin hyvin uuteen laitokseen, johon siirtyi intensiivihoidosta. Sijoituksen aikana Milla sai peruskoulun loppuun ja aloitti terapian. Millan huumekekokeilut ja rikostelut jäivät sijoituksen aikana. Omahoitajasta tuli Millalle tärkeä henkilö.

Täyttäessään 17 vuotta Milla muutti laitoksen itsenäistymisasuntoon ja sieltä edelleen lastensuojelun tukiasuntoon. Sieltä Milla muutti melko pian kaupungin vuokra-asuntoon. Tällä hetkellä Milla on jälkihuollossa ja käy työvoimatoimiston kurssilla. Millan elämä on rauhoittunut ja nuoruuden elämäntapa jäänyt. Nyt vuosia myöhemmin Milla jo hyväksyy sijoituksen ja itse kertoi, että intensiivihoidon aikana alkoi nähdä omaa elämäntilannettaan ja sitä, että tarvitsee apua asioiden hoitamiseen. Millan mukaan hän itse ei olisi muutosta yksin saanut aikaan ja tässä vaiheessa näkee lastensuojelun puuttumisen ainoaksi oikeaksi vaihtoehdoksi itselleen. Äidin kanssa Millalla on melko hyvät välit, ja isä on lähes kokonaan jäänyt. Pikkusisko on edelleen Millalle erittäin tärkeä ja läheinen.

Millan perhe oli pitkään ollut lastensuojelun asiakkaana äidin ongelmien vuoksi. Varsinaisesti työskentely Millan kanssa alkoi hänen oman oireilunsa myötä. Milla pitää itseään lastensuojelun asiakkaana, ja hänen mielestään asiakkuus alkoi, kun hän itse alkoi osallistua tapaamisiin. Tällöin Milla saattoi myös itse ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijäänsä. Yläasteikäisenä Milla alkoi käyttäytyä vastoin yhteiskunnan normeja laiminlyömällä koulun, käyttämällä päihteitä ja syyllistymällä rikoksiin. Millan elämään piti sosiaalityön näkökulmasta puuttua, koska hän toimi toisin kuin ikäisensä nuoret, vastoin asetettuja normeja ja ”normaalia” elämää. Millan käytöksessä on tekijöitä, joiden voidaan olettaa vaarantavan hänen kasvuaan ja kehitystään. Pitkittyessään Millan tilanteessa voidaan nähdä olevan monia syrjäytymistä lisääviä tekijöitä tai ainakin syrjäytymisen uhkaa pidetään todennäköisenä.

Syrjäytymisen näkökulmasta käsin Millan perheessä voi nähdä monia riskitekijöitä mutta myös voimavaroja. Millan vanhemmat ovat eronneet, ja Millan äiti on yksinhuoltaja. Riittäisan eron myötä isä oli vain vähän tyttärensä elämässä ja myöskään Millan äiti ei saanut häneltä tukea ja apua. Millan äiti kantoi melko lailla yksin tyttäriensä kasvatuksellisen vastuun, ja hänen oma sosiaalinen verkko näytti pienenä. Millan kertomuksesta kävi ilmi, että päihteiden käyttö liittyi sekä äidin että isän elämään. Päihteiden käyttö voidaan nähdä riskiksi Millan elämässä toisaalta siten, että äiti ei kenties aina ollut kykenevä huolehtimaan lapsistaan mutta selvisi pienen verkostonsa avulla, tai koska ympäristö ei kiinnittänyt huomiota äidin juomiseen. Toisaalta äidin juominen saattoi vaikuttaa myös siihen, että Milla on viihtynyt paljon kavereiden kanssa hakien sieltä apua ja tukea. Millan omaan humalahakuiseen juomiseen on saattanut vaikuttaa vanhemmilta saatu malli. Kitinon (2005) tutkimuksessa lähes joka toisen lapsen biologiset vanhemmat olivat eronneet ennen lapsen koulukotisijoitusta.

Kyngään (2000) mukaan nuorten syrjäymiskehityksen juuret löytyvät tavallisimmin lapsuudesta. Vaikeiden kasvuolojen, kouluvaikeuksien, päihteiden ja rikosten kautta saatetaan edetä kohti moniogelmaista aikuisuutta. Millan äidistä on tiedossa se, että hän on työtön yksinhuoltaja, jolla on ollut alkoholin kanssa ongelmia. Millan isä on työssäkäyvä, mutta myös hänen elämänsä on liittynyt aikoja, jolloin alkoholinkäyttö ei ole ollut hallinnassa. Näiden seikkojen perusteella voidaan ajatella, että Millan koti on ollut riskiperhe. Millan oma oireilu kouluongelmista rikosteluun liittyvät kaikki

syrjäytymisen riskitekijöihin. (Ks. Suutari 2002, Taskinen 2001, Jahnukainen 2004, Kitinoja 2005.)

Toisaalta Millalla voidaan nähdä olleen paljon myös suojaavia tekijöitä. (Saurama 2002, 199). Milla on ollut sosiaalinen ja kykenevä puhumaan asioistaan. Millalla on tärkeitä ihmisiä kuten isovanhemmat, pikkusisko ja äiti, joilta Milla on saanut tukea. Äidin omista ongelmista huolimatta suhde äitiin on pysynyt hyvänä. Liikunnallisesti lahjakkaana tyttönä Milla on saanut positiivista palautetta niin koulusta, tanssiopettajalta, lastensuojelulaitoksen henkilökunnalta kuin kavereiltakin. Millan on aina ollut helppo löytää kavereita ja vaikka he ajoittain myös johtivat ongelmiin, on joukossa myös sellaisia, jotka tukevat Millaa asioiden hoitamisessa.

Jos ajatellaan niitä tekijöitä, joita nuoret ovat itse nimenneet aiheuttavan syrjäytymistä (Saarela 2004, 113.) kuten laiskuus, välinpitämättömyys ja kaverittomuus, ei Millaa voida pitää syrjäytyneenä. Hänellä on aina ollut paljon kavereita. Milla on aina käynyt koulua tai ollut kesätöissä. Hän ei myöskään ole ollut välinpitämätön oman elämänsä suhteen, vaikkakin toimi vastoin yleisiä sääntöjä ja normeja. Vaikkei syrjäytymiskeskusteluissa ole mainittu, on Millalla ollut aina haaveita ja tulevaisuuden suunnitelmia, joita itse pidän nuoren elämän kannalta tärkeinä asioina. Silloin kun nuorella ei ole haaveita eikä tulevaisuuden suunnitelmia, se herättää erityistä huolta nuoresta tai lapsesta.

Milla kasvoi laman vuosina, ja yhteiskunnan säästöt näkyvät siinä, että koulussa luokka koot ovat aina olleet isot ja sen myötä Millan kouluongelmiin ei puututtu kovin nopeasti. Kuten moni muukin, Milla sai koulussa liikkua melko vapaasti, ennen kuin isommin alkoi oirehtia. Jos luokka olisi ollut pieni, Millan käytökseen olisi puututtu jo aikaisemmin. Sosiaalityö toisaalta toimi perheen kanssa hyvin, toisaalta ei. Vaikka perhe oli jo lastensuojelun tiedossa, ei Millan ongelmia kyetty estämään. Näyttäisikin siltä, että edelleen silloin, kun lapset ovat pieniä, työskennellään pääasiassa vanhempien kanssa. Kun lapsi kasvaa, otetaan hänet työskentelyssä huomioon ja tällöin pääasiassa myös lasta aletaan tavata. Toisaalta Milla sai tukea lastensuojelusta ja lopulta pääsi sellaiseen lastenkotiin, joka vastasi hänen tarpeisiinsa.

Tällä hetkellä Millalla menee hyvin. Vaikka hän on käyttänyt päihteitä ja tehnyt rikoksia, on syrjäytymisen kehitys voitu muuttaa myönteiseen suuntaan. Sosiaalitoimen asiakkuus nähdään usein syrjäytymistä lisäävänä tekijänä kuten myös laitoksessa asuminen. Näkisin kuitenkin, että lastensuojelussa näillä toimenpiteillä kyetään puuttumaan lasten elämään niin, että syrjäytymisen kehitystä voidaan muuttaa myönteiseen suuntaan. Uskon, että lastensuojelu ja muut viranomaispalvelut voivat olla yksi erittäin tärkeä suojaava tekijä nuoren elämässä, jonka avulla nuoren on mahdollista selvitä.

Jahnukaisen (2004) ajatuksia soveltaen Millan tilanteessa voitaisiin edelleen nähdä riskitekijöitä kuten sen, että Millalla ei vielä ole ammattia eikä hän kykene täysin elättämään itseään. Suojaavina tekijöinä voidaan nähdä se, että Milla käy kurssilla, seurustelee ja hänellä on harrastuksia. Kokonaisuudessaan lastensuojeluasiakkuudesta huolimatta tai ehkä juuri sen takia näkisin Millan tilanteen enemmän hänen ikäisensä nuoren tilanteena. Milla on nuori, joka on itsenäistynyt ikäisiään aikaisemmin ja asuu jo omassa yksiossassa. Milla käy kurssia ja etsii toiveammattia. Vapaa-aika kuluu kavereiden, poikaystävän ja harrastusten kanssa kuten niin monella Millan ikäisellä nuorella. Millan oma suhde menneisyyteen, hänen kykynsä hakea apua ja ottaa sitä vastaan ovat mielestäni suurimpia suojaavia tekijöitä Millan elämässä tulevaisuutta ajatellen. Näkisin, että Milla voidaan nähdä pärjäävänä nuorena (ks. Jahnukainen 2004, 74.).

6.2 Marika

Ollessaan toisella luokalla Marikan opettaja huomasi tytön käsivarressa jäljet, jotka herättivät opettajan epäilyn pahoinpitelystä. Marika vietiin koulusta lastensairaalaan, jossa lääkäri vahvisti, että Marikaa on lyöty. Marika itse kertoi, että hän oli kaatunut pulkalla ja jäljet ovat siitä. Sairaalassa Marika oli itkuinen ja kertoi moneen otteeseen kaatumisestaan. Sairaalasta otettiin yhteyttä Marikan äitiin, joka tulikin heti tapaamiseen. Marikan vanhemmat olivat eronneet ja äiti Marikan yksinhuoltaja. Isänsä Marika ei tavannut juuri ollenkaan. Pitkien keskustelujen jälkeen Marikan äiti myönsi, että oli vähän kurittanut Marikaa. Äiti vakuutti, että tämä oli yksittäinen kerta ja johtui siitä, että Marika on niin villi. Äiti kertoi, että hänellä on vaativa työ ja yksinhuoltajana hän ajoittain väsyty työn ja lasten hoitamiseen, kuten nyt oli käynyt. Äiti kuitenkin vakuutti, että tämä oli ainoa kerta, kun hän on lyönyt ja pääasiassa asiat

selvitetään muuten. Sairaalassa äidille kerrottiin, että asiasta ilmoitetaan lastensuojeluun.

Muutaman päivän päästä lastensuojelun sosiaalityöntekijä otti yhteyttä äitiin. Äidin kanssa sovittiin kotikäynti, jossa myös Marika olisi paikalla. Yhteisessä tapaamisessa äiti vakuutti, että heillä asiat ovat kunnossa vaikkakaan lasten isä ei halua tavata Marikaa eikä hänen isosiskoaan. Äiti vakuutti, ettei koskaan enää käy Marikaan kiinni eikä tällaista ollut sattunut aikaisemminkaan. Tapaamisen aikana Marika oli pääasiassa omissa huoneessaan, vaikkakin kävi kohteliaasti tapaamassa sosiaalityöntekijöitä. Myös isosisko kävi esittäytymässä. Äidin kanssa keskusteltiin erilaisista tukimuodoista ja hänen jaksamisestaan. Äiti vakuutti, että heillä on kaikki kunnossa. Äiti vakuutti saavansa apua tarvittaessa omilta sukulaisiltaan. Heidän perhe ei tarvitse ulkopuolista apua. Äiti kuitenkin kertoi, että oli tyytyväinen, että tilanteeseen näin puututtiin vaikka heidän perheellä ei ole ongelmia. Tapaamisessa sovittiin, että tarvittaessa äiti voi olla yhteydessä sosiaalityöntekijöihin, mutta uusia aikoja ei sovittu. Kotikäynnillä äiti oli hyvin miellyttävä ja asiallinen sekä puhui paljon lapsistaan. Pienet epäilykset jäivät sosiaalityöntekijöillä käynnin jälkeen taka-alalle.

Perheestä ei tämän jälkeen kuulunut mitään. Marikan ollessa yhdeksännellä luokalla hän osallistui luokan leirikouluun. Tulomatkalla bussi hajosi ja matkan teko viivästy. Koulun pihaan päästyään Marika soitti äidilleen ja kertoi, että he tulivat juuri koulunpihaan. Marika pyysi äitiä tulemaan hakemaan hänet. Puhelun jälkeen Marika muuttui hiljaiseksi. Kun tavaroita purettiin bussista, Marika otti viimeisenä tavaransa ja alkoi lopulta itkeä. Luokanvalvoja kyseli, mitä oli tapahtunut, ja silloin Marika sai sanottua, ettei uskalla mennä kotiin. Myöhästymisen vuoksi äiti oli uhkaillut häntä selkäsaunalla. Koska koulun kuraattori oli vielä paikalla, opettaja vei Marikan kuraattorin huoneeseen. Siellä Marika sai jotenkin kerrottua, että äiti on väkivaltainen eikä hän enää halua mennä kotiin. Kun kuraattori vakuuttui asiasta, hän otti yhteyttä alueen sosiaalityöntekijään, jolle kertoi tilanteen. Sille päivälle oli mahdotonta järjestää tapaamista, ja sovittiin, että Marika ei tänään mene kotiin vaan hän menee tädin luo yöksi. Marika kertoi, että on ollut tätinsä kanssa paljon ja täti myös tietää jonkin verran kotitilanteesta. Sovittiin, että seuraavaksi päiväksi järjestetään tapaaminen kuraattorin, äidin, sosiaalityöntekijöiden ja Marikan kanssa. Tämän kuulleessaan Marika kieltäytyi ehdottomasta kertovansa mitään, jos äiti on paikalla.

Niin päädyttiin siihen, että Marika tulee tapaamiseen tätinsä kanssa ja äiti tavataan yksin. Kun äidille soitettiin asiasta, hän oli hyvin järkyttynyt ja vihainen tilanteesta. Äiti lupasi kuitenkin tulla tapaamiseen ja lupasi, että Marika voi olla yön tädin luona, mutta että seuraavana päivänä Marikan pitää välittömästi palata kotiin.

Seuraava päivänä Marikan täti kertoi, että on hyvin huolissaan Marikasta. Hän kertoi, että äiti on lyönyt Marikaa ja että Marika pelkää kotona olemista eikä halua mennä sinne takaisin. Täti myös kertoi, mitä ala-asteella oli tapahtunut. Täti kertoi, että ei ole halunnut puuttua tilanteeseen aikaisemmin, koska ei ole tiennyt koko totuutta asiasta. Marika kieltäytyi enää palaamasta kotiin ja hän kertoi myös äidin juomisesta ja ”raivareista”. Äidin tapaamisessa äiti kielsi väkivallan, ja hänen mukaansa niin Marika kuin hänen siskonsa liioittelivat asioita. Äidin mielestä, heillä on kaikki hyvin ja Marika on hemmoteltu tyttö, joka keksi koko jutun saadakseen huomiota. Tilanne oli kuitenkin niin vakava, että sovittiin, että Marika on vielä yön tätinsä luona. Seuraavaksi päiväksi järjestettiin uusi tapaaminen ja päivän aikana selvitettiin menneitä tapahtumia. Kun aikaisemmat tapahtumat kävivät ilmi ja kun Marika edelleen kieltäytyi palaamasta kotiin, päädyttiin siihen, että Marika sijoitetaan ensin vastaanottoyksikköön ja että Marikalle aletaan etsiä paikkaa nuorisokodista. Tässä tilanteessa tehtiin kiireellinen huostaanotto ja huostaanottoa alettiin valmistella. Marika oli tästä helpottunut, mutta hänen äitinsä raivoissaan. Äiti kertoi välittömästi ottavansa yhteyttä lakimieheensä ja vastustavansa sekä sijoitussuunnitelmia että huostaanottoa.

Marikan huostaanottoa ryhdyttiin valmistelemaan, ja Marika siirtyi ensin vastaanottoyksikköön, josta hän pääsi rauhalliseen nuorisokotiin. Huostaanotosta alkoi pitkä valitusten kierre äidin valittaessa jokaisesta tehdystä päätöksestä. Huostaanotto ja sijoituspäätökset kuitenkin pidettiin voimassa kaikissa oikeusasteissa. Nuorisokodissa Marikalla meni erittäin hyvin. Hän on aina pärjännyt koulussa ja peruskoulun jälkeen hän jatkoi opiskelua lukiossa. Sijoituksen jälkeen Marika ei ole pitänyt yhteyttä äitiinsä. Kun Marika alkoi luottaa aikuisiin, hän kertoi, että äiti on aina kurittanut heitä lapsia fyysisesti. Kotona lapset saivat usein selkään. Äiti myös joi ajoittain runsaasti, ja äidin miesystävät vaihtuivat tiheään, mistä aiheutuivat omat ongelmat. Nuorisokodissa ollessaan Marika otti yhteyttä isäänsä, ja tällöin selvisi, että äiti ei antanut isän tavata tyttäriään eri syihin vedoten. Nyt Marika pitää harvakseltaan yhteyttä isään, ja täti on säilynyt tärkeänä aikuisena. Marika on miettinyt terapiaan hakeutumista, jossa voisi

käsitellä lapsuuden kokemuksiaan. Marika hoitaa omat asiansa hyvin, käy vielä lukiota ja asuu nuorisokodin itsenäistymisasunnossa. Marika on tyytyväinen, että pääsi nuorisokotiin, koska tilanne kotona vuosien mittaan vain paheni. Marika muistaa ensimmäisen tapaamisen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa, ja Marikan mukaan heidän perheensä olisi jo silloin tarvinnut apua. Koska Marika oli silloin niin pieni ja äiti kielsi asian, ei hän itse uskaltanut puhua tilanteestaan mitään.

Marika voitaisiin määritellä turvattomaksi lapseksi, jonka kotitilanne on ollut sellainen, ettei siellä ollut turvallista elää. Marikalla itsellä ei ole ollut ongelmia vaan hän on hoitanut aina hyvin niin koulun kuin myös harrastukset. ”Näkymättömänä” ja pidettynä lapsena hän ei ole aiheuttanut huolta päiväkodissa eikä koulussa. Sosiaalinen, hyvässä asemassa oleva äiti on myös ollut pidetty, ja muutamat huolta herättävä jäljet Marikan kädessä äiti on kyennyt selittämään työntekijöille uskottavasti.

Marikan perhettä eikä Marikaa voida millään ulkoisilla tekijöillä määritellä syrjäytyneeksi ja moniongelmaiseksi. Yksittäisenä riskitekijä perheen tilanteessa on ollut äidin yksinhuoltajuus. Koska äidin taloudellinen tilanne on ollut hyvä, ei hän ole koskaan hakenut toimeentulotukea eikä muita yhteiskunnan palveluja. Myöskään Marika ei ole omalla käytöksellään herättänyt ongelmia tai huolta. Perhe on ulospäin näyttänyt aina hyvinvoivalta, ja pienet säröt Marikan lapsuudessa ovat jääneet huomiotta, koska ”hyvästä perheestä” on vaikea uskoa pahaa. (ks. Matinlompola 2002, 28). Yhteiskunnassamme valitseva luottamus perheessä olevaan ja toteutuvaan hyvään voi vaikeuttaa ulkopuolisen avun ja tuen kohdentamisessa. Ulkoinen hyvä ei aina takaa sisäistä hyvyttä. Liian usein kauniin tiilitalon lapsi jää piiloon ja yksin ongelmiensa kanssa. (Laitinen 2002, 82.)

Kasvaessaan Marika alkoi itse huolestua omasta tilanteesta, ja lopulta kotitilanne muodostui niin vaikeaksi, että Marikan oli pakko hakea itselleen apua. Myöhemmin Marika on tuonut esille sen, että kotoa lähtö oli ainoa mahdollisuus selvitä. Marika onkin tyytyväinen omaan sijoitukseensa ja lastensuojelusta saamansa apuun. Marika olisi kuitenkin toivonut apua perheelleen jo aikaisemmin, vaikkakin näkee sen, että perhettä olisi ollut vaikea auttaa äidin vastustuksen vuoksi.

Lastensuojelussa on paljon perheitä, joita ei ulkoisesti voida määritellä riskiperheiksi tai syrjäytyneiksi perheiksi perinteisillä kriteereillä katsoen. Usein on myös niin, etteivät lapset herätä huomiota omalla käytöksellään. Vaikka ulkoapäin katsottuna kaikki asiat sujuvat hyvin ja ulkoisilla kriteereillä perhe voi olla erittäin hyvin toimeentuleva, asua omistusasunnossa ja niin edelleen, eivät nämä aina takaa sitä, ettei ongelmia voisi olla. Näenkin, että lastensuojelulle haasteeksi entistä useammin tulevat ne tilanteet, joissa lapsi voi olla vakavassa vaarassa, mutta perheen tilanteeseen on vaikea puuttua vanhempien vastustuksen ja ulkoisesti vakaalta näyttävän ulkokuoren vuoksi.

Perheen pyhyys (ks. Saurama 2002) on edelleen tekijä, jonka myötä pienten lasten elämään on hankala puuttua tai perhettä auttaa silloin, kun vanhemmat eivät apua halua ottaa vastaan. Kun lapsi itse oirehtii, tilanteeseen on monilta osin helpompi puuttua ja perheelle tarjota apua kuten myös silloin, jos perhe on selkeästi riskiperhe.

Omalta käytökseltään Marika ei ole miltään osin syrjäytynyt. Hän on aina hoitanut koulun ja se sujuu hyvin. Marika opiskelee lukiossa ja suunnittelee jatko-opintoja lukion jälkeen. Marika juo silloin tällöin, mutta päihteet eivät kuulu hänen elämäänsä. Marika ei ole koskaan kokeillut huumeita. Marika on ylipäänsä paljon miettinyt päihteiden käyttöä, koska äidin päihteiden käyttö on varjostanut Marikan lapsuutta. Ulkoisilla tekijöillä mitaten Marika ei ole syrjäytynyt eikä siitä näyttäisi olevan pelkoa. Kuitenkin näen Marikan tilanteessa myös huolestuttavia tekijöitä. Marikan menneisyydessä on tapahtunut paljon ikäviä asioista. Marika itse on aina käyttäytynyt hyvin ja säilyttänyt sisällään perheensä salaisuuksia. Jos Marika ei käsittele menneisyyttään, saattavat lapsuuden tapahtumat vaikeuttaa Marikan omaa elämää jatkossa. Ulkoisten tekijöiden perusteella ei läheskään aina voida määritellä lasten ja nuorten tilanteita. Ulkoisesti syrjäytynyt nuori voi pärjätä erittäin hyvin elämässä, vaikka ulkoiset tekijät puhuisivat toista. Sitä vastoin ne, joiden katsotaan olevan pärjääviä, voivat jossain elämän vaiheessa romahtaa, jolloin tilanne voi kääntyä päinvastaiseksi.

6.3 Sami

Sami sijoitettiin neljätoistavuotiaana pieneen lastenkotiin avohuollon tukitoimena kodin ristiriitatilanteiden vuoksi. Samin vanhemmat erosivat Samin ollessa seitsemän. Sami

jäi isoveljen kanssa asumaan äidille, ja vanhemmilla oli yhteishuoltajuus. Samin isä jäi aluksi asumaan perheensä lähelle. Tällöin Sami oli paljon isän luona, mutta myöhemmin isä muutti kauemmaksi. Isän mentyä uusiin naimisiin Samin ja isän yhteydenpito harveni hieman.

Samini äiti otti yhteyttä perheneuvolaan, jossa he kävivät muutaman vuoden ajan ja pyrkivät siellä selvittämään äidin ja pojan ristiriitoja. Tästä huolimatta tilanne ei helpottanut, ja niin perheneuvolasta ehdotettiin lastensuojelun pyytämistä mukaan tapaamiseen. Perheneuvolasta nähtiin, että Sami ei voi asua äidin kanssa jatkuvien riitatilanteiden vuoksi. Muuten Samilla menivät asiat melko hyvin vaikka kotiriidat näkyivät ajoittain koulussa keskittymättömytenä.

Vaikka äiti olisi toivonut, että asiat kotona selkiytyisivät, oli hän valmis miettimään muitakin vaihtoehtoja. Tässä vaiheessa tehtiin suunnitelma siitä, että Sami muuttaa isänsä luokse asumaan. Isä oli tähän valmis, mutta isän avopuoliso ei, joten tämä suunnitelma jouduttiin perumaan. Koska äidin ja pojan välillä oli jatkuvasti riitaa eikä isän luokse voinut muuttaa, alettiin yhdessä miettiä Samin sijoitusta. Yhdessä neuvotellen päädyttiin siihen, että välimatka voisi parantaa tilannetta. Samille löytyi pian paikka pienestä lastenkodista, johon Sami muutti yhteisellä sopimuksella ja avohuollon tukitoimena. Lastenkodissa Sami asui täysi-ikäiseksi saakka ja muutti sieltä lastensuojelun tukiasuntoon. Peruskoulun jälkeen Sami meni ammattikouluun ja on valmistumassa lentomekaanikoksi. Välimatkan myötä äidin ja pojan välit paranivat, ja nyt Sami käy säännöllisesti äidin luona. Isän kanssa välit toimivat mutta eivät ole niin läheiset kuin äidin kanssa. Samin mukaan muutto lastenkotiin oli ihan ok, koska muuta vaihtoehtoa ei ollut. Sami toivoo, että isä olisi ottanut enemmän vastuuta hänestä, mutta kun näin ei käynyt, oli sijoitus ihan hyvä asia. Sami tietää, että äiti olisi toivonut, että Sami olisi voinut jäädä kotiin, mutta äiti kuitenkin suostui sijoitukseen, koska näki, että kotitilanne ei sellaisenaan voinut jatkua.

Samini kaltaisia lapsia on lastensuojelussa paljon. Syystä tai toisesta kotitilanteet kärjistyvät sellaisiksi, että lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle on kaikkien kannalta toivottava ratkaisu. Sami ei sinällään ole pahantapainen eikä turvaton. Hänen perheensä on kaikin puolin ”tavallinen”. Sami elää ikäisensä nuoren elämää ja suunnittelee tulevaisuutta. Sami on esimerkki siitä lastensuojelun työstä, jossa perhettä ja nuorta

voidaan auttaa sijaishuollon myötä ilman suurempaa ”dramatiikkaa”. Sekä Sami että hänen vanhempansa ovat näin jälkikäteen tyytyväisiä tehtyyn ratkaisuun. Sen myötä kaikkien perheen jäsenten välit ovat kohentuneet, ja nykyisin välit ovat läheiset ja tiiviit.

Lastensuojelussa tapaa koko elämän kirjon niin syrjäytyneistä riskiperheistä niihin, joiden elämä näyttäisi olevan ulkoisesti kunnossa. Tilanteet vaihtelevat kuten myös ratkaisut. Elämän moninaisuus näyttäytyy laajasti, ja yksittäisten tekijöiden perusteella on usein vaikea tehdä ratkaisuja. Lastensuojelussa määritellään jatkuvasti sitä, mikä on normaalia ja mikä ei (ks. Saurama 2002). Työssä myös kohdataan usein erilaisia ongelmia etuajassa ja esimerkiksi huumeiden käyttöä ja sen seurauksia määritellään jatkuvasti. Milloin lapsi on vaarassa itselleen kokeillessaan huumeita, onko kannabis enää huume vai ”vain” päihde alkoholin rinnalle. Entä suhde alkoholiin, ovatko sen vaarat vähentyneet ajatuksissa kun jo niin moni käyttää huumeita? Erilaisia määrittely kysymyksiä käydään lastensuojelussa paljon läpi ja niiden kautta perheiden kanssa työskennellään ja arvioidaan tilanteita.

7 Nuorten tuottama kuva elämästään

7.1 Arvojen huutokauppa

Haastatteluja varten olin tehnyt sanakortit. Korteille olin kirjoittanut yksittäisiä sanoja ja mukana oli myös tyhjiä kortteja. Kortteihin olin kirjoittanut esimerkiksi perhe, tyttöystävä ja opiskelu (Liite 2). Nuoren tehtävänä oli valita korteista itselleen noin viisi tärkeää ja viisi vähemmän tärkeää korttia. Jos korteista ei löytynyt sopivia, nuoren oli mahdollista lisätä tyhjiin kortteihin omia sanoja. Nuorten lisäämät sanat jätin korttien sekaan, ja näin niitä saattoi toinen nuori käyttää myöhemmin. Korttien avulla käytiin läpi nuorten ajatuksia ja arvoja.

Nuoret valitsivat pääasiassa hyvin samankaltaisia kortteja. Tärkeimmiksi korteiksi nousivat vapaus, oma asunto, musiikki, opiskelu, perhe ja tyttö- tai poikaystävä. Nuoret keskittyivät ensisijaisesti tärkeiden korttien valintaan. Korttien valinnan jälkeen, hän myös selitti, mitkä kortit oli valittu ja miksi. Kaikille nuorille oma asunto oli tärkeä asia. Suurin osa asuikin haastatteluhetkellä yksin lastensuojelun tukiasunnossa tai kaupungin vuokra-asunnossa. Ne nuoret, jotka eivät vielä asuneet omillaan, suunnittelivat jo kovaa vauhtia muuttoa. Oma asunto tuntuukin varsin luonnolliselta asialta, ovathan nuoret sen ikäisiä, että asunto ja itsenäisyys ovat tärkeitä asioita elämässä. Jossain määrin oma asunto saattoi olla vielä arvokkaampi asia kuin ikäisten nuorten ajatuksissa, koska laitoksen jälkeen asunto voi tuntua vielä tärkeämmältä itsenäisyyden ja oman elämän symbolina.

”Sit mä jotenkin, oma asunto on tärkeä, sit niiku jotenkin vapaus, sit mä tykkään aika paljon musiikista” (H3)

”Oma asunto on mulle tärkeä, äiti ja veli on mulle tärkeitä, poikaystävä on mulle tärkeä. Tässä ne tärkeimmät ja terveys myös” (H6)

”Oma asunto on se, että mulla on aina turvattu siellä. Koko maailma romahtais, jos menettäisin asunnon” (H4)

Oman asunnon lisäksi lähes kaikki nuoret toivat esille vapauden. Vapauden käsite sai erilaisia määrittelyjä. Toiset tarkoittivat vapaudella sitä, mitä oman asunnon täysi-

ikäisenä haltijana saa, toiset ajattelivat vapaudella ajattelun vapautta ja toisten erilaisuuden kunnioittamista. Kolmantena korttina lähes kaikki nuoret ottivat musiikin.

K: Miten sitten musiikki?

V: Mä vaan kuuntelen ja oon tietokoneella duunannut vähän itse. Mulla on aina mä kuuntelen musiikkia joka paikassa. (H2)

K: Miten sit musiikki?

V: Mä oon ihan, jos mua itkettää tai masentaa, mä pistän jotain musiikkia vaan soimaan niin mä rauhoitun sit sillä. Mä olen lapsesta saakka laulanut ja vaik ei ole ääntä niin silti. Se on vaan kiva rääkätä muita. (H4)

Osalle se tarkoitti musiikin kuuntelemista, toiset lauloivat esimerkiksi kuorossa tai soittivat jotain instrumenttia. Jokunen teki itse musiikkia tietokoneella. Kaikille musiikki liittyi läheisesti elämään. Muutama nuori toi myös esille musiikin rauhoittavan vaikutuksen ja miten musiikin avulla voi purkaa tunteitaan.

Näiden lisäksi tärkeitä asioita olivat esimerkiksi perhe, johon sisältyivät omat vanhemmat tai toinen heistä. Omat sisarukset olivat myös tärkeitä. Poika- tai tyttöystävät nousivat keskusteluissa tärkeiksi, vaikka kukaan nuorista ei ollut avioliitossa ja vain yksi nuori asui avioliitossa. Kenellekään nuorista ei ollut lapsia. Seurustelu oli myös puheenaihe sitäkin kautta, että toiset haaveilivat seurustelukumppanista, nyt kun sitä ei ollut. Monelle nuorelle yksi tärkeimpiä asioita oli lemmikkieläin, joka monelle oli tuki ja turva vaikeissa tilanteissa.

Korttien myötä puhe rönsyili eri teemoihin ja niiden avulla keskustelu eteni jouhevasti. Hiljaisempien nuorten kohdalla kortit helpottivat keskustelua, ja puhelioiden nuorten kohdalla kortit taas selkeyttivät puhetta.

Vähemmän tärkeiden korttien kohdalla ei tullut yhtä selviä sanoja kuin tärkeiden korttien kohdalla, mutta esimerkiksi päihteet useampi nuori nimesi vähemmän tärkeäksi asiaksi. Perusteena oli pääasiassa se, että päihteitä oli kokeiltu jo tarpeeksi ja etteivät ne enää kiinnosta. Osa nuorista ei ylipäänsä ollut kiinnostunut päihteistä tai juhlimisesta. Opiskelu oli asia, joka jakoi mielipiteitä. Toisia se ei enää kiinnosta millään tavoin, ja toiset taas ottivat sen tärkeiden korttiensa joukkoon.

Kaiken kaikkiaan nuorten ajatukset ja tärkeät asiat tuntuivat noudattelevan nuorten ajatuksia yleisemminkin (Ks. Saarela 2004). Ehkä itselleni päihteiden vähäinen kiinnostavuus oli osittain yllätys. Toisaalta nuoret myös toivat esille, miten iästään huolimatta he olivat saaneet päihteistä jo riittävän kokemuksen.

V: Ne, mitkä ei kiinnosta enää yhtään niin nää päihteet. Mä tiedän, et mitä se on, siinä saunassa oon käynyt. Tupakka jäi pois, sitäkin kerkesin monta vuotta tekeen, urheilun kautta jäi.

K: Oliko sulla koskaan aineiden käyttöä?

V: Kyllä mulla oli pilven käyttöä, vahvempiin aineisiin en koskaan siirtynyt vaikka tilaisuuksia olisi ollut. Viinalla oon lätrännyt aika paljon mutta sekin on jäänyt. (H1)

K: Onko sulla mitään päihteiden käyttöä?

V: Ei mulla oo.

K: Niin et se ei oo enää tärkeä?

V. Toi auto pitää aika hyvin ettei dokaa. Se on semmonen tärkeä (auto)(H5)

Tietenkin voi miettiä, antoivatko nuoret liian hyvän kuvan itsestään, mutta ainakin osan kohdalla tiedän, että päihteet ovat jääneet ainakin tässä elämäntilanteessa. Toisaalta en näe myöskään syytä, miksi nuoret olisivat kaunistelleet totuutta. Keskusteluun päihteistä liittyivät keskustelut vanhempien päihteiden käytöstä. Nuoret pohtivat ja kertoivat miettineensä, voisiko oman vanhemman alkoholinkäyttö siirtyä nuoren käytökseen ja monella juominen on jäänyt hänen muistellessaan oman vanhemman juomista.

”Kyllä mä sit jossain vaiheessa rupesin sit sillei juomaan mut siis ystävien kanssa otin alkoholia. Mut ei se tullut edes hirveen heti. Must oli niin pitkä aika, et tuli sellanen olo et jos mä juon niin tuleekohan musta samanlainen kuin äiti, et tuli sellanen et uskatakohan tohon koskea, et jos käy samalailla ja tolei. Kyllä mä juon, jos ollaan ystävien kanssa ulkona, mutta en mä ole koskaa juonut sillei et-niiku humalahakuisesti-niin.”(H9)

7.2 Nuorten arki

Suurin osa haastateltavista oli haastattelun aikaan töissä, koulussa tai työharjoittelussa. Tällöin päivää rytmittivät työ- tai koulupäivät. Osa teki epäsäännöllistä työtä, jolloin arki eli sen mukaan, ja osa kävi esimerkiksi iltalukiota, jolloin päivät etenivät koulupäivien mukaisesti. Nuorten päivään kuuluivat koulu- tai työpäivien hoitaminen ja

sen lisäksi kavereiden kanssa ajan viettäminen. Nuorten elämä näyttäytyi kuten ikäistensä päivät muutenkin.

K: Minkälainen on sulla on tällä hetkellä semmonen tyypillinen päivä?

V. No, jos on talvi niin sit kaikki on vähän hidasta. Se vaihtelee koulun ja koulusta takasin syömään. Sit punnitsee lähteekö kavereiden kanssa ulos vai jääkö tekemään läksyjä.

K: Miten sit lomat tai viikoloput?

V. Sit lähtee enemmän ulospäin, mä olen virkeämpi. (H7)

Muutama nuori oli työttömänä haastatteluhetkellä, ja silloin päivät rakentuivat hivenen toisin. Kun aamulla ei pitänyt herätä mihinkään, saattoi nukkuminen venyä. Toisaalta ainakin yksi nuori kertoi, että vaikei nyt ole töissä, vuorokausirytmä on säilynyt melko säännöllisenä.

Arki- ja juhlapäivät eivät eronneet nuoren elämässä paljoa toisistaan. Toisinaan vapaapäivinä käytiin juhlimassa, mutta pääasiassa silloin tavattiin kavereita, nukuttiin paljon ja tehtiin mitä huvitti. Kenenkään kohdalla juhlinta tai päihteiden käyttö ei ollut muodostunut elämän sisällöksi. Työttömyysjaksojen aikana nuorilla oli erilaista ”epävirallista työtä”. Varsinkin tytöt saattoivat hoitaa hyvinkin säännöllisesti kavereiden tai sukulaisten lapsia tai esimerkiksi auttaa omia vanhempiaan kodin askareissa.

Vapaa-aika oli nuorille tärkeä, ja kavereilla oli iso merkitys. Vapaa-ajalla tavattiin kavereita, käytiin kahvilla, elokuvissa ja ulkoilemassa. Silloin tavattiin myös omia vanhempia ja sukulaisia. Osa nuorista kertoi myös nauttivansa yksin olemisesta aika ajoin ja toisessa hetkessä he taas olivat hyvin sosiaalisia. Pääasiassa nuorten arki rytmittyi työ- ja koulupäivien mukaan.

”Mun arkipäivä on sellanen, et jos on koulua niin mä herään seitsemän aikoihin ja lähden kahdeksan aikaan, puoli yhdeksäksi kouluun, sit koulusta kotiin, jotain pientä imurin heilutusta ja sellasta, ja sit jos tulee joku hyvä leffa katon se ja sit nukkumaan, mulla on aika tasapaksua elämä nykyään. Viikonloput nyt on sitten, et saatan mennä kavereiden kanssa vähän tuulentumaan.(H4)”

7.3 Tulevaisuus ja haaveet

Kävin nuorten kanssa läpi heidän tulevaisuuttaan ja haaveitaan siten, että pyysin nuoria kuvittelemaan, mitä heillä on viiden vuoden kuluttua. Missä he asuvat, kenen kanssa ja mitä he tekevät. Toisten oli vaikea lähteä kuvittelemaan elämäänsä niin pitkälle, kun taas toisilla oli paljon haaveita ja suunnitelmia.

Lähes kaikki olivat sitä mieltä, että viiden vuoden päästä he ovat joko koulussa tai töissä. Lähes kaikki halusivat asua omalla paikkakunnalla, yksi nuorista haaveili ulkomaille muutosta. Nuoret haaveilivat perheestä, parisuhteesta ja lapsista. Toisilla oli selkeitä suunnitelmia tulevan ammatin suhteen, ja toiset olivat tässä asiassa epävarmempia. Muutamana nuorena oli selkeästi vaikea tuoda pitkän ajan suunnitelmia esille tai ylipäänsä haaveilla tulevaisuudestaan.

Kävin nuorten kanssa tulevaisuusmatkailua läpi, koska halusin tietää, miten nuoret sekä suhtautuvat tulevaisuuteensa että uskaltavat haaveilla elämästään. Toiselle nuorille eletty elämä on saattanut olla niin traumaattinen, ettei haaveille ole tilaa. Jos on pitänyt selvittää päivästä toiseen tai kotona ei koskaan ole ollut tilaa suunnitella tulevaa, ei siihen ole helppo oppia. Jos elämässä suunnitelmat eivät ole toteutuneet, vaan on jo pienestä saakka joutunut tottumaan pettymyksiin, ei myöhemminkään ole helppo alkaa suunnitella elämää pitkällä aikavälillä. Toiset nuoret olivat luonteeltaan selkeästi enemmän ”jalat maassa”, jotka elävät enemmän päivän kerrallaan.

K. Mitä sä ajattelet, et sulla on viiden vuoden päästä?

V. Oi, oi, mitä mulla silloin on...mulla on jonkinlainen parisuhde meneillään, mä olen töissä ja mulla on paljon eläimiä. Ja rahallisesti tulen jotenkuten toimeen. Ja se että elämä on hyvin, mut semmonen on mun tähtäin.(H4)

V: Viiden vuoden kuluttua, jos mä menen ihan toiveajattelun puolelle niin mulla on se ajokortti ja jos hyvin käy moottoripyöräkortti, koska mä rakastan ajaa moottoripyörällä. Sitten mulla olisi se tyttöystävä, se voisi olla että se olisi jo vaimo ja voisi olla ehkä joku pieni vekara. Sitten mä olisin ehkä viiden vuoden aikana kerennyt nähdä maailmaa.

K. Olisitsä töissä tai koulussa?

V. En mä tiedä oikeen, olisin mä varmaan jonkin ammatin ehtinyt hankkia, ehkä olisin vähän menestyneempi kuin mitä mä nyt olen.

K. Missä mielessä?

V. No sille, et mun lahjakkuus olisi huomattu ja et mä olisin pystynyt tuottamaan taiteellisesti jotain. Sitten viiden vuoden päästä mulla muhisi kauheesti se kirja mielessä ja mä voisin jutella mun vaimon kanssa et mitä jos mä rupeaisin kirjoittamaan. Et semmosena mä nään viiden vuoden päähän, mutta se voi olla jotain ihan muuta. (H1)

Kokonaisuudessaan nuoret suhtautuivat tulevaisuuteensa luottavaisesti. He olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä nykyiseen elämäntilanteeseensa ja haaveilivat sangen ”tavallisista asioista” kuten perheestä, töistä ja omasta rauhallisesta elämästä.

7.4 Mä olen tottunut nostamaan hännän pystyyn ja katsomaan eteenpäin

Tutkimukseni edetessä aloin kiinnittämään huomiota siihen, miten näistä nuorista välittyi haastattelujen edetessä kuva vahvoista nuorista, joilla on kaikki avaimet selviytymistä ja pärjäämistä ajatellen. Vaikka heillä on elämän aikana ollut monia vaikeita vaiheita, näyttävät he kääntäneen nämä vaiheet eduksensa. Saurama (2002) kiinnitti tutkimuksessaan huomiota samaan seikkaan, ja hänen tutkimuksensa myötä kiinnostuin resilienssin käsitteestä eli kyvystä selvitä vastoinkäymisistä. Lastenpsykiatrisessa tutkimuksessa on ollut kasvavaa kiinnostusta tätä ilmiötä kohtaan. Resilienssillä tarkoitetaan psykososiaalista joustavuutta tai elinvoimaisuutta, mukautumis- ja palautumiskykyä. Resilienssin tutkimuksessa kiinnostus kohdistuu suojaavien tekijöiden pohdintaan. Riskitekijöiden lisäksi on alettu kiinnostua niistä tekijöistä, jotka edistävät selviämistä. Huomion kiinnittäminen suojaaviin tekijöihin on sosiaalityössä erittäin mielenkiintoinen näkemys. (Saurama 2002, 199; Viittala 2001, 26-27.)

Käsite liitetään erityisesti nuoriin ihmisiin, joiden todetaan selviävän hyvin huolimatta sellaisista stressikokemuksista tai vastoinkäymisistä, joiden yleisesti oletetaan aiheuttava riskin, joka voi johtaa epäsuotuisaan lopputulokseen. Lapset, joilla on tämä joustavuus ja siihen liittyviä kykyjä, selviävät paremmin kuin lapset, ilman sitä. Samalla tavoin kuin voidaan oppia avuttomiksi, voidaan myös oppia optimista suhtautumista vastaantuleviin vaikeuksiin ja haasteellisiin tilanteisiin. Keskeistä on itseluottamuksen kehittyminen suhteessa asioiden hallintaan. (Saurama 2002, 199; Brooks & Goldstein 2001, 1-6.)

Lapsissa on eroavaisuuksia sen suhteen, kuinka tapahtumat vaikuttavat heihin. Toisten lasten tiedetään olevan kestävämpiä. Tutkimuksissa on löydetty yhteisiä piirteitä resilienteiltä lapsilta. Tällaisia tekijöitä ovat muun muassa hyvät sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet, helppo luonne, hyvä ja lämmin suhde ainakin yhteen priimarihoitajaan, sosiaalisen tuen mahdollisuus aikuisiässä, positiiviset koulukokemukset, liittyminen uskonnolliseen toimintaan ja vuorovaikutustaidot. Resilienssi on monimutkainen vyyhti sosiaalisia ja psyyken sisäisiä prosesseja. Se on onnistunut yhdistelmä lapsen piirteitä sekä perheeseen ja ympäröivään sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön liittyviä tekijöitä. Jahnukainen puhuu suojaavista tekijöistä, jotka voivat parhaimmillaan kompensoida riskitekijöiden vaikutusta. (Saurama 2002, 200; Jahnukainen 2004, 72.)

Tutkimuksen edetessä kuva pärjäävistä nuorista alkoi vahvistua ja huomasin, että vaikeista taustoista huolimatta näiltä nuorilta löytyi paljon vahvuuksia ja elämän uskoa, kykyä selvitä menneestä. Sosiaalityöntekijänä muodostunut intuitio puhui myös tämän oletuksen puolesta. Tämän jälkeen aloin systemaattisesti analysoida nuorten tarinoita ja etsiä niistä resilienssi käsitteeseen liittyviä tekijöitä. Etsin myös nuorten kertomuksista mahdollisesti löytyviä yhtymäkohtia ja eroavaisuuksia. Resilienssi käsitettä avulla käyttäen, jaoin nuoret kolmeen ryhmään:

- selviytyjät (8)
- reunalla oleva (1)
- huolestuttava (1)

Mielestäni kukaan nuorista ei ole syrjäytynyt ja se käsite ei sovi näihin nuoriin. Reunalla olevan sijasta voisi käyttää myös marginaalin käsitettä. Toisaalta kaikki nämä nuoret ovat marginaalisessa asemassa jollain elämän alueella, kuten moni muukin heidän ikäinen nuori. Suurin osa tutkimukseni nuorista päätyi selviytyjiin. Reunalla olevan ja huolestuttavan nuoren kautta sai peilauspintaa siitä, missä kohdin nuorten tarinat eroavat toisistaan.

Resilienssin käsite nousi käsittelyyn vasta tutkimuksen edetessä ja tämän vuoksi en ole kerännyt systemaattisesti tietoa siihen liittyen haastattelujen aikana. Käsite on monisyinen ja siihen liittyvistä ongelmakohdista huolimatta katson, että tämän käsitteen

avulla on hedelmällistä käydä nuorten tarinoita läpi. Nuorten tarinoista nostan esille: heidän persoonalliset tekijät, lastensuojelun ja muiden viranomaisten tuen nuoren elämässä, kiinnittymisen yhteiskuntaan ja heidän suhteen tulevaisuuteen. (Viittala 2001, 30-31.)

Yhteistä selviytyjä nuorille oli hyvä itsetuntemus. Nuoret tiesivät menneisyytensä ja olivat selkeästi käsitelleet siihen liittyviä usein vaikeitakin asioita. Näyttäisi siltä, että nuoret olivat ”sinut” taustojensa ja elämäntilanteidensa kanssa ja se näkyi heidän kertomuksissaan. Nykyisessä elämänvaiheessaan useampi nuori toi esille, miten menneisyyden vaikeudet ovat muokanneet nuoren sellaiseksi, kun hän nyt on. Nuoret ovat kyenneet kääntämään vaikeudet voimavaroiksi, tekijöiksi, jotka ovat osa nuorta ja joita ei tarvitse hävetä tai jättää kertomatta.

”No, eihän kukaan ikinä ole tyytyväinen elämäänsä (naurahdus), mut et, en mä kyllä vaihtais mitään, en mä tästä elämästä vaihtais mitään” (H4)

”No, se on vähän sellanen juttu, et tota, sitä on tavallaan jotain, mitä sit toisella taas ei oo, mä en ole tavallaan hävinnyt mitään” (H7)

”Nykyään mä oon semmonen ihminen, että kun mä lyön mun elämäni kasaan, niin mun mielestä, mulla on enemmän positiivisia kokemuksia kuin negatiivisia.” (H1)

Resilienssi käsitteessä suojaavina tekijöinä nähdään muun muassa sosiaaliset taidot, lahjakkuus jollain elämänalueella, hyvä koulumenestys ja esimerkiksi helppo luonne. Nuorilla oli sekä yksilöllisiä voimavaroja että yhteisiä tekijöitä, jotka nousivat keskustelussa esille. Näkisin, että nämä nuoret ovat kokonaisuudessaan sosiaalisia. Heillä on ollut kyky sekä solmia ystävyysuhteita että säilyttää ystävät. Näyttäisi siltä, että heillä on hyvät vuorovaikutustaidot. Nuorten kertomusten perusteella heillä oli ainakin yksi läheinen sukulainen, joka on edelleen tiivisti nuoren elämässä (ks. Känkäinen ja Laaksonen 2006, 46).

Toiset nuoret olivat hyviä koulussa ja sitä kautta saivat positiivista palautetta, toiset olivat lahjakkaita esimerkiksi urheilussa. Nuorilla näyttäisi olevan joustavuutta ja kykyä käsitellä asioitaan. Nuoret osasivat poimia hyviä hetkiä vaikeistakin vaiheista. Yhteistä nuorille selviytyjille oli myös se avoimuus, jolla he puhuivat asioistaan sekä se, että

kaikki olivat jossain asiakkuutensa aikana päättäneet ottaa apua vastaan vaikka alkutilanne saattoi olla nuoren kulmasta katsoen vastentahtoinen puuttuminen hänen elämäänsä.

V: No, me oltiin tota talvi...

K: Matkustajakodissa?

V: Niin, matkustajakodissa.

K: olitteko te siellä kauan?

V: No, ei me sit kauaa oltu. Mun äiti sai puhuttua, sen johtajan poika opiskeli Tukholmassa ja sen asunto oli tyhjillään. Me saatiin äitin kassa asua sit siellä koko kesä ilmaiseksi.

K: Teillä kävi sit tuuri?

V: Joo, ei tarvinnut siellä alkoholistien kanssa olla, et mulla meni koulu silloin ihan, en mä pystynyt nukkumaan. Et sillei ollut kyllä sellaisia hienoja hetkiä tossa matkan varrella.(H1)

Lastensuojelu nousi vahvaksi tueksi nyt jälkikäteen asioita punnitessa. Brooks ja Goldstein (2001) ovat tehneet oppaan vanhemmille siitä, millä tavoin voidaan kasvattaa joustavia (resilient) lapsia. Kirjassaan he nostavat esille, miten negatiivinen käsikirjoitus voitaisiin kirjoittaa uudelleen. Lastensuojelu on ollut nuorten persoonallisten tekijöiden rinnalla yksi tekijä muuttamassa heidän elämänsä kulkuaan. Lastensuojelusta nuoren elämänkulku on joko pysäytetty ja nuori on saanut tukea ja apua hankalassa elämäntilanteessaan. Lastensuojelusta nuoret ovat saaneet tukea itselleen. Sijaishuollon kautta he ovat saaneet toisen elinympäristön ja turvalliset olosuhteet, toiset nuoret myös läheisiä työntekijöitä (Viittala 2001, 88). Jälkihuolto on tarjonnut nuorille tukea sijaishuollon jälkeen ja aikuisuuden kynnyksellä. Kaikki nämä nuoret ovat halunneet solmia jälkihuoltosopimuksen ja sitä kautta sitoutuneet työskentelyyn. Lastensuojelun lisäksi nuoret ovat saaneet apua muilta viranomaistahoilta. Näin jälkikäteen, nuoret nostavat viranomaisten tuen merkittäväksi omalle selviämislle. Viranomaisilta nuoret ovat saaneet sekä konkreettista apua että henkistä tukea. Toiset nuoret jopa kokevat, että viranomaisista on löytynyt ystäviä, jotka ovat jääneet työntekijä vaiheesta.

”Mä ittse sain hyvän tuen, kun mä ystäväystyin yhen sosiaalityöntekijän kanssa, et me ollaan jeesattu toisiamme sitten.”(H1)

”Et mulla oli tosi mukava omahoitaja siellä, kyl mä olen vieläkin ollut sen kanssa tekemisissä” (H6)

Syrjäytymiskeskustelussa asiakkuus sosiaalitoimistossa nähdään usein yhtenä syrjäytymiseen liittyvänä tekijänä. Taskinen (2001) on listannut, miten vaikeudet kotona ja koulussa lisäävät syrjäytymisen riskiä. Näin usein toki on ellei tilanne siitä muutu. Tämän tutkimuksen nuorten mahdollinen syrjäytymiskehitys on muuttanut suuntaansa viranomaisten ja erityisesti lastensuojelun interventioiden avulla. Kukaan ei luonnollisesti voi tietää sitä, olisiko suunta muuttunut muutenkin. Nuoret ovat tuoneet esille, miten viranomaisten tuelle he ovat selvinneet nykyiseen elämänvaiheeseensa. Bardyn (2001, 49) mukaan lasten sijoituksen suhde syrjäytymiseen on moniulotteinen. Sijoituksella pyritään ehkäisemään syrjäytyminen ja turvaamaan liittyminen. Mielestäni näiden nuorten kohdalla lastensuojelu ja muuta viranomaisverkostot ovat olleet nuoren elämässä suojaava tekijä.

K: Miten sä nyt ajattelet näin jälkikäteen, että nämä erilaiset asiakkuudet on vaikuttanut sun elämään?

V: Ymm, no ainakin siinä mielessä, et jos mulla ei olisi mitään asiakkuutta niin en varmaan olisi lukiossakaan. (H7)

Yhtenä isona tekijänä nuorten selviytymisessä näen heidän oman kykynsä tehdä päätöksiä, arvioida tilannetta ja hakea apua. (Brooks and Goldstein 2001, 211.) Nuorten omien kertomusten valossa näyttää siltä, että heidän selviämistään on tukenut heidän hyvät vuorovaikutustaidot. Lähes kaikki selviytyjät toivat esille, miten he ovat tulleet pääasiassa toimeen työntekijöiden kanssa. Tämä ei aina ole itsestään selvää lastensuojelussa, jossa joudutaan rajoittamaan ja tekemään myös vastentahtoisia päätöksiä.

”Sit kun mä lähdin, mä lähdin omasta tahdosta...”(H9)

K: Miten sä ajattelet, et nää viranomaiskontaktit ovat vaikuttaneet sun elämään?

V: On ne paljonkin vaikuttaneet ja nimenomaan myönteiseen suuntaan. Et en mä halua edes kuvitella, et mitä mä tekisin, jos mä olisin jäänyt kotiin.

K. Et se oli ihan oikea arvio sulta, kun sä lähdit?

V: Niin oli.(H8)

Nuorten selviämistä jatkossa tukee heidän kiinnittyminen yhteiskuntaan ja suunnitelmat, joita he toivat esille koskien heidän tulevaisuuttaan. Vaikka nuoret vielä hakivat paikkaa yhteiskunnassa, heillä oli suunnitelmia koulu- ja työpaikkojen suhteen. Haastattelu

hetkellä nuoret olivat pääasiassa töissä, kurssilla tai opiskelemassa. Tulevaisuudessa nuoret näkivät itsensä koulussa ja sitä kautta työelämässä tai töissä. Nuorilla ei ollut rikoksia ja heidän elämänsä näyttäytyi kaikin puolin ”normaalilta.”

Yhden nuoren luokittelisin huolestuttavaksi ja yksi nuori oli rajoilla sen suhteen, mihin hän on menossa. Huolestuttava poikkesi selviäjistä monilta osin. Toisin kuin selviäjät, hän ei ole käsitellyt menneisyyttä ja hänen on vaikea hyväksyä viranomaisten toimintaa. Vaikka viranomaisten puuttuminen tuntui epäoikeudenmukaiselta, ei hän itse nähnyt vaihtoehtoja sille, mikä olisi ollut parempi vaihtoehto. Huolestuttavan elinpiiri oli pieni ja tärkeitä ihmisiä oli vain yksi. Välit omiin sukulaisiin olivat viileät. Hyvää tämän nuoren elämässä oli se, että hänellä oli tulevaisuuden suunnitelmia ja sitä kautta elämän on mahdollista kääntyä vielä toiseen suuntaan. Rajalla olevan nuoren elämässä oli paljon tekijöitä, jotka tukevat hänen siirtymistä selviytyjiin, mutta toisaalta hänen kiinnittymisessä yhteiskuntaan on vaikeuksia ja sitä kautta hän voi liikkua vielä molemmille puolille.

Vaikka jaottelin nuoret kolmeen luokkaan, ovat kaikki nuoret tehneet minuun syvän vaikutuksen sillä, miten he ovat elämässään menneet eteenpäin monista vaikeista elämänvaiheista huolimatta. Tässä tutkimuksessa en käsittele, eikä olisi mahdollistakaan käsitellä nuorten alkuvuosien tapahtumia, mutta nuorten kyky selvitä puhuu sen puolesta, että nuorten vanhemmat ovat kyenneet antamaan nuorille paljon hyvää elämää varten vaikka tiet ovat syytä tai toisesta eronneetkin.

Lastensuojelun sosiaalityötä ajatellen, tärkeää on, että nuorten kanssa käydään läpi heitä koskevia päätöksiä, nuorelle annetaan tilaa tuoda esille oma mielipide ja tehtyjä päätöksiä perustellaan, erityisesti silloin, kun mielipiteet menevät ristiin. Asioita pitää käydä läpi useamman kerran. Näkisin, että lapsen ja nuoren selviämisen kannalta yksi oleellinen tekijä on se, että nuori tietää lastensuojeluasiakkuuden ja sijoituksen syyt. Jokainen nuori käsittelee niitä oman tahdin mukaisesti ja sosiaalityöntekijän täytyy olla valmis siihen prosessiin. Ymmärryksen kautta nuori kykenee käsittelemään vaikeita päätöksiä. Tiedon kautta nuori voi työstää asiakkuuteen liittyviä syitä ja sitä kautta uskon, että hän voi ottaa hyödyn viranomaistoimenpiteistä ja muuttaa ns. negatiivisen käsikirjoituksen toisenlaiseksi.

8 Lopuksi

”Lastensuojelu on sitä, että tuetaan ja sit jos ei ole enää mitään tuettavissa niin sit niiku suojellaan”(H1)

Yhteiskunnassamme on aina ollut niitä tilanteita, joissa vanhemmat eivät syystä tai toisesta ole voineet huolehtia lapsistaan. Lapset ja nuoret ovat ajoittain myös tarvinneet kontrollia yhteiskunnan taholta. Lastensuojelun järjestäminen, sen keinot ja työtavat ovat vaihdelleet ajan myötä. Myös arvoissa, ideologioissa ja asenteissa on tapahtunut muutoksia, joilla on vaikutuksensa lastensuojeluun. Lastensuojelu ei ole irrallinen linnake vaan yksi osa yhteiskunnan palvelujärjestelmää, jolla on siinä oma paikka ja tehtävä. Reunaehdot työlle antaa lastensuojelulaki. Itse työ muotoutuu tapaamisissa, joissa on paikalla asiakkaat ja työntekijät.

Lastensuojelu on kehittynyt vuosien saatossa erilaisten kokeilujen myötä siten, että tällä hetkellä työskentelyn keskeisessä asemassa on entistä vahvemmin lapsi, hänen näkökulmansa ja sitä kautta työskentely perheen kanssa. Työ on entistä avoimempaa, läpinäkyvämpää ja arvioitavampaa. Muutokseen on saattanut vaikuttaa juridiikan rantautuminen lastensuojelun arkeen. Työ on verkostoitunutta ja moniammatillista.

Lastensuojelu on usein tunteita herättävä alue, josta kaikilla on oma mielipide. Usein kuulee kohtuuttomiakin väitteitä siitä, miten työtä tehdään tai pitäisi tehdä ja kenen näkökulmasta käsin. Kun tämän tutkimuksen myötä tuli tilaisuus tutkia aihetta tarkemmin, halusin tehdä sen erityisesti niiden nuorten näkökulmasta, jotka ovat olleet asiakkaina lastensuojelun ”rankassa ytimessä”. Halusin tutkia lastensuojelua sellaisten nuorten näkökulmasta, jotka ovat olleet pitkään lastensuojelun asiakkaina ja joilla on kokemusta sijoituksista tai sen kaltaisesta tilanteesta. Lisäksi halusin, että nuorilla on asiakkuuksia myös muissa yksiköissä.

Jokaisella nuorella on oma tarinansa ja syyt, jotka ovat johtaneet lastensuojelun asiakkuuteen ja sitä kautta edelleen sijoitukseen. Nuoren asiakkuuteen ovat vaikuttaneet perheen tilanne, nuoren oma käytös tai molemmat. Vaikka nuorten tilanteet ovat yksilöllisiä, on niissä myös paljon samankaltaisuuksia. Yhteistä näille nuorille on tässä vaiheessa se, että pääasiassa he ovat hyvin tietoisia asiakkuuksistaan, niiden syistä ja siitä, miksi heidät on sijoitettu.

Nyt täysi-ikäisinä nuoret kokevat, että asiakkuus lastensuojelussa oli heille välttämätöntä. Nykyisessä elämän tilanteessaan he kokevat saaneensa lastensuojelusta tarvitsemansa avun. Vaikka alussa asiakkuutta saatettiin vastustaa, näin jälkikäteen lastensuojelun viimesijaisuus näyttäytyy näiden nuorten puheessa voimakkaasti. Viimesijaisuus tulee esille erityisesti liittyen lastensuojeluun, ei niinkään puheeseen muista yksiköistä. Viimesijaisuus tarkoittaa näiden nuorten kohdalla sitä, että avohuollon tukitoimet eivät olleet riittäviä ja nuorten elämä oli syystä tai toisesta sellaisessa vaiheessa, että sijoitus tai tukiasuntoon pääsy oli ainoa vaihtoehto. Sillä ei sinänsä näyttänyt olevan merkitystä, sijoitettiinko nuori oman käytöksen perusteella vai kotitilanteen vuoksi. Lastensuojelun lisäksi nuoret ovat olleet asiakkaina myös muissa yksiköissä, jotka saivat kiitosta osakseen.

Haastattelujen myötä nuorista välittyi kuva vahvoista, pärjävistä nuorista, joilla on kaikki ne avaimet käsissä, joilla he tulevat pärjäämään elämässään. Tämän huomion jälkeen tutustuin Sauraman (2002) innoittamana resilienssin käsitteeseen, joka sopii hyvin näihin nuoriin. Sitä vastoin syrjäytymisen käsite ei sovellu haastattelemiini nuoriin, vaikka ulkoisesti näin voitaisiin ajatella. Nuorilla on paljon suojaavia tekijöitä, joiden ansiosta he pärjäävät hyvin elämässään. Marginaalin käsitteen alle nuoret voidaan luokitella, koska moni heistä etsii omaa paikkaansa niin suhteessa yhteiskuntaan kuin omassa henkilökohtaisessa elämässään. Vaikka syrjäytymisen käsitettä käytetään paljon ja sosiaalityössä se on usein läsnä, se ei kuvaa näiden nuorten tilannetta, vaan nuoret ovat paljon monisyisempiä ja monipuolisempia kuin mitä yksittäisen määritelmän kautta voitaisiin olettaa. Nämä nuoret ovat paljon muuta kuin syrjäytyneitä nuoria, vaikka heidän elämäkokemusten ja ulkoisten tekijöiden perusteella heidät voitaisiin näin määritellä.

Kun ajattelen sosiaalityötä suhteessa näiden nuorten kertomuksiin, on selvää, että lastensuojelua ja muita erilaisia viranomaispalveluja tarvitaan. Parhaimmillaan lastensuojelu voi olla lapsen ja nuoren tukena muuttamassa nuoren tulevaisuuden suunnitelmia ja ehkäisemässä mahdollista syrjäytymistä. Näiden nuorten kokemuksiin peilaten heidän kohdallaan lastensuojelu on muiden viranomaistahojen kanssa luonut nuorille sellaiset polut, jotka ovat tukeneet nuoren aikuistumista ja siirtymistä itsenäiseen elämään. Tämä on vaatinut yhteistyötä ja yhteisiä suunnitelmia sekä tavoitteita.

Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli löytää kehittämisen paikkoja omaan työhön. Lastensuojelussa tarvitaan päteviä ja pitkäjänteisiä työntekijöitä, koska asiakasprosessit ovat usein pitkiä. Nuoren selviämisen kannalta on tärkeää, että hän tietää sekä asiakkuuden että sijoituksen syyt. Lisäksi nuorelle on tärkeä löytää viranomaisverkostosta työntekijä, johon hän voi luottaa. Vaikka nämä on yksinkertaisia asioita, ei niitä ole helppo järjestää tilanteessa, jossa työntekijöistä on pulaa ja vaihtuvuus on suuri. Näkisin, että perustyö tarvitsee lisää resursseja, jotta lasten ja heidän perheiden kanssa voitaisiin työskennellä tiivisti ja lapsilähtöisesti. Nuorten kertomukset osoittavat, että tämä kannattaa, ja sen myötä lastensuojelun asiakkaat saavat tarvitsemansa avun, jonka avulla negatiivisen käsikirjoituksen saanut lapsi saa uuden mahdollisuuden.

Näkisin, että suojaaviin tekijöihin pitäisi kiinnittää entistä enemmän huomiota. Kartoittamalla niitä tekijöitä, voidaan tarjota sellaista apua, joka auttaa lasta selviämään elämässään. Esimerkiksi sijaishuolto on hyvä paikka kiinnittää huomiota lapsen suojaaviin tekijöihin ja tukea niitä entisestään. Avohuollossa esimerkiksi harrastuksissa tukemin voi auttaa lasta pärjäämään. Koska lastensuojelun asiakkaiden ongelmat ovat entistä moninaisempia ja ennaltaehkäisevälle työlle ei ole aikaa, suojaavien tekijöiden avulla voidaan löytää uusia ulottuvuuksia työskentelyyn.

Jatkossa näen edelleen tarpeellisena tutkia lastensuojelua lasten ja nuorten näkökulmasta. Mielenkiintoista olisi esimerkiksi verrata avohuollossa olevien nuorten käsityksiä siitä, miksi he ovat asiakkaina. Toisaalta olisi mielenkiintoista tutkia saman perheen vanhempien ja lasten kokemuksia lastensuojelusta. Lisäksi näkisin tärkeäksi tutkia vielä systemaattisemmin suojaavia tekijöitä lasten arjessa.

Nuorten tuottaman puheen mukaisesti ideaalitalanne lastensuojelussa olisi se, että resursseja olisi tarpeeksi, työntekijöiden vaihtuvuus olisi nykyistä vähäisempää ja töihin saataisiin päteviä työntekijöitä. Lastensuojelun apuna olisi niin sijaishuoltopaikkoja kuin myös muita viranomaispalveluja, jotta nuorille voitaisiin löytää ja tarjota oikeanlaisia palveluja. Tällä hetkellä työtä tehdään liian vähillä resursseilla tilanteessa, jossa asiakkaita tulee koko ajan lisää. Laitospaikoista on jatkuvasti pulaa ja ”vaikeahoitoisille” nuorille ei löydy sopivia sijoituspaikkoja. Kun vielä budjetit kiristetään niin, että avohuollon tukitoimet ja taloudelliset avustamismahdollisuudet

vähenevät koko ajan, laadukkaan lastensuojelun toteuttaminen käy koko ajan vaikeammaksi. Kun asiakkaina ovat lapset ja nuoret, jotka tulevat hankalista elämäntilanteista, pitäisi heidän kanssaan saada työskennellä ajalla ja ajatuksella.

Lähteet

- Alasuutari, Pertti 2001: Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.
- Aitken, Stuart C. 2001: Geographies of young people. The morally contested spaces of identity. London and New York: Routledge
- Bardy, Marjatta, Salmi, Minna & Heino, Tarja 2001: Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Helsinki: Stakes. Raportteja 263/2001.
- Bardy, Marjatta & Barkman, Johanna & Janhunen, Tarja 2000: Elämäni tarina. Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa tai perhehoidossa. Helsinki: Stakes.
- Bardy, Marjatta 2001: Pikkulasten sijoitus oman kodin ulkopuolella –syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohta. Teoksessa Järventie, Irmeli ja Sauli, Hannele (Toim.): Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: Wsoy, 47-81.
- Brooks, Robert and Goldstein, Sam 2001: Raising resilient children. Fostering Strength, Hope, and Optimism in your child. Contemporary books.
- Eräsaari, Leena 1991: Yksilöllistävää sosiaalityö. Historian tarkastelua. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia.
- Fook, Jan 2001: Linking Theory, Practise and Research. Critical Social Work, Vol. 2, No.1, Spring, 2001. http://www.criticalsocialwork.com/01_1_linking_fook.html, 1-11.
- Forssén, Katja 1993: Suojaverkon lapsiperheet. Tutkimus kasvuolopuutteiden takia lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden elämänhallinnan ongelmista ja perheiden kanssa tehdystä sosiaalityöstä. Turku: Sosiaalipolitiikan julkaisuja A 2. Turun yliopisto.
- Forssén, Katja, Laine, Kaarina, Tähtinen, Juhani 2002: Hyvinvoinnin tekijät ja uhkat lapsuudessa. Teoksessa Juhila, Kirsi, Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.): Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi, 81-104.
- Forssén, Tuulikki 2005: Huumehoidon asiantuntijuuden rakentuminen päiväkeskuksessa. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus

Granfelt, Riitta 1998: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 702. Helsinki: SKS.

Granfelt, Riitta 2003: Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Helsinki: Edita.

Harrikari, Timo 2004: Tahdon vahvistamisesta tarpeen tyydytykseen. Suomalaisen koulukodin lainsäädäntöhistoriaa 1860-1980. Teoksessa Jahnukainen, Markku, Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (Toim.): Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 43, 21-60.

Heikkilä, Matti 2000: Syrjäytymisen tutkimus 1990-luvulla. Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (Toim.): Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Helsinki: Gaudeamus, 167-181.

Heino, Tarja 1997: Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen lastensuojelun asiakkaaksi. Helsinki: Tutkimuksia 77. Stakes.

Heino, Tarja 1999: Lastensuojelun trendit. Teoksessa: Virtanen Päivi. (toim.): Verkostoituvaa asiakastyötä. Helsinki: Kirjayhtymä Oy, 9-32.

Helne, Tuula 2002: Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki: Stakes Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 123.

Helsingin Sanomat 9.3.2006. Sijaishuollon tulee aina olla lapsen edun mukainen ratkaisu.

Helsingin Sanomat 10.3.2006. Lastensuojelun sosiaalityö ei houkuttele puoleensa.

Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Huotari, Kari 1999: Positiivista elämää. Hiv-tartunnan saaneiden selvitymistä arjessa. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Hurtig, Johanna 2003: Lasta suojelemissa. –etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Acta Universitatis lapponiensis.

Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja 2002: Varjojen jäljillä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (Toim.): Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus, 192-198.

Hynninen, Aino 2003: Jälkihuolto-lastensuojelun viimeinen mahdollisuus. Tapaustutkimus jälkihuollon asiakasnuorista ja työn tavoitteista. Turun yliopisto. Pro gradu-tutkielma.

Hyväri, Susanna 2001: Vallattomuudesta vastuuseen. Kokemuksen politiikan sankaritarinoita. Vammala: Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 3/2001.

Jahnukainen, Markku 2004: Koulukodissa ja koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 valtion koulukodeista kotiutettujen nuorten koulukotikokemukset ja jälkiseuranta vuoteen 2002. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Jokelainen, Jussi: Viikko lastenkodissa, Täällä kasvaa selviytyjiä. Anna 26.2.2004.

Juhila, Kirsi 2004: Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, Arja, Huttunen, Laura ja Kulmala, Anna (Toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 20-32.

Järventie, Irmeli 2000: Lasten syrjäytyminen - laiminlyöty alue tutkimuksessa ja politiikassa. Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (Toim.): Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Helsinki: Gaudeamus, 135-153.

Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku 2001: Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Suutari Minna (Toim.): Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20, 125-151.

Karhu, Petra 2003: Tuntemisesta tunnottomaksi –kuvaus lapsena koetusta väkivallasta. Teoksessa Paavilainen, Eija ja Pösö, Tarja (Toim.): Lapset perhe ja väkivaltatyö. Helsinki: Wsoy, 59-71.

Kekoni, Taru 2004: Koulukoti kertomuksena. Teoksessa Jahnukainen, Markku, Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (Toim.): Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 43, 331-352.

Kelleher, Patricia, Kelleher, Carmel & Corbett, Maria 2000: Left Out on Their Own. Young people leaving care in Ireland. Dublin: Oak tree press.

Kitinoja, Manu 2005: Kujan päässä koulukoti. Tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja kouluhistoriasta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Kivinen, Tarja 1992: Lastensuojelun moninaisuus. Pitkittäisselvitys lasten asiakkuudesta. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 59. VAPK-kustannus.

Kiviranta, Kai 1995: Giorgin fenomenologisen psykologian metodi laadullisen tutkimuksen apuvälineenä. Teoksessa Nieminen Juha (toim): Menetelmävalintojen viidakossa. Pohdintoja kasvatuksen tutkimisen lähtökohdista. Tampere: Tampereen yliopisto, 91-106.

Koljonen, Virpi, Römer-Paakkanen, Tarja 2000: ”...silloin ei olisi pitänyt hölmöillä...” Ylivelkaantuminen nuorena velkaantuneiden näkökulmasta. Helsinki: Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja.

Kvale, Steinar 1996: InterViews. An introduction to qualitative research interviewing. SAGE publication.

Känkänen, Päivi ja Laaksonen, Sari 2006: Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista. 31.1.2006. Lastensuojelun kehittämisohjelma. (julkaisematon).

Kärjä, Päivi 2005: Toinen mahdollisuus/ Perhe 2.3.2006

Kääriäinen, Aino 2003: Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsinki: Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan tutkimuksia.

Kääriäinen, Juha 1994: Seikkailijasta pummiksi. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista. Helsinki: Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1.

Kyngäs, Margit 2000: Vankeus miehen elämänkulussa. Tutkimus nuorena rikosentekijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteidentiedekunta.

Laitinen, Merja 2002: Insestitilanteen ulottuvuuksia. Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (Toim): Pahan kosketus. Ihmissyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus, 63-85.

Lastensuojelulaki 683/83. Suomen asetuskokoelma.

Lamminen, Katri 2000: Osittainen ankkuroituminen väylänä työelämään. Teoksessa Julkunen, Ilse, Strandell, Harriet & Kangas, Heidi (Toim.): ”Kunnon elämä... olisi hyvä jossain. Helsinki, 62-97.

Laurila, Anja 1999: Toinen mahdollisuus: Pitkäaikainen sijaishoito ja aikuistuneen tytön identiteetti, minäkäsitys ja sijaisäitirepresentaatio. Tampere: Tampereen yliopisto.

Laurila, Anja 2002: Huominen voi olla parempi mitä eilinen: Tutkimus sijaiskotipojista. Forssa: Sole-psykologiapalvelut.

Lehtovaara, Maija 1995: Tutkimus ja tutkimuksen tutkimus fenomenologisesta näkökulmasta. Teoksessa Nieminen Juha (toim). Menetelmävalintojen viidakossa. Pohdintoja kasvatuksen tutkimisen lähtökohdista. Tampere: Tampereen yliopisto, 71-90.

Liljeberg, Karin 1994: Yksi pari kenkiä. Käytännön lastensuojelutyöstä sotien jälkeisessä Suomessa. Helsinki: Pelastakaa lapset.

Lehtinen, Markku 2001: KOHO-projekti 1996-1999. Turun kaupungin sosiaalikeskuksen julkaisu nro 3B/2001, 9-25.

Linnossuo, Outi 2002: Nytku selvittää, miksi aktivointitoimet eivät tepsivät. Sosiaaliturva 5/2002.

May, Tim 2001: Social Research. Issues, Methods and Process. Maidenhead: Open University Press.

Matinlompola, Unto 2002: Pahan keskellä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna. (toim.): Pahan kosketus. Ihmissyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: Ps-kustannus, 18-41.

Mikkola, Matti & Helminen Jarkko 1994: Lastensuojelu. Helsinki: Karelactio.

Mikkola, Matti 2004: Lastensuojelulain tausta. Teoksessa Puonti, Annamajja, Saarnio, Tuula, Hujala, Anne. (Toim): Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 77-84.

Myllärniemi, Annina 2005: Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Luonnos 26.10.2005.

Neuvonen Marianne: Harha lastensuojelun kaikkivoipaisuudesta elää sitkeästi. Sosiaaliturva 13/2002

Nousiainen, Kirsi 2004: Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: SoPhi.

Nyqvist, Leo 1995: Onnistuuko räätälöity työ nuorisohuollossa? Ehkäisevän nuorisohuollon kokeiluprojektin (LOKKI) arviointitutkimus. Turku: Turun yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos, sarja A: 6/1995.

Nyqvist, Leo 2001: Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessiarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Ojanen, Minna 2004: Valtakulttuurista huume kulttuuriin ja takaisin? Korvaushoidossa olevien äitien kokemusta arjesta. Helsingin yliopisto. Pro gradu-tutkielma.

Parton, Nigel, Thorpe, David and Wattam, Corinne 1997: Child protection. Risk and The Moral Order. London: Macmillan press ltd.

Payne, Malcolm 1997: Modern social work theory. Second edition. London: Macmillan.

Pohjola, Anneli 1994: Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämänselitys toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Acta Universitatis Lapponiensis 5. Rovaniemi: Lapin yliopiston monistuskeskus.

Pohjola, Anneli 1993: Tiedontuotanto sosiaalityössä. Granfelt, Riitta, Jokiranta, Harri, Karvinen Synnöve, Matthies Aila-Leena & Pohjola, Anneli (Toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 255-279.

Pohjola, Anneli 1999: Moniammatillinen asiantuntijuus. Teoksessa Virtanen Päivi (toim.): Verkostoituva asiakastyö. Helsinki: Kirjayhtymä, 110-127.

Pulma, Panu 1987: Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa Pulma, Panu & Oiva Turpeinen. Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 11-266.

Pulma, Panu 2004: Lastensuojelun kehityslinjoja. Teoksessa Puonti, Annamaija, Saarnio, Tuula, Hujala Anne (toim.): Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 11-20.

Pösö, Tarja 1993: Kolme koulukotia. Acta Universitatis tamperensis 383. Tampere: Tampereen yliopisto.

Pösö, Tarja 2004: Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Helsinki: Stakes tutkimuksia 133.

Raunio, Kyösti 2000: Sosiaalityö murroksessa. Helsinki: Gaudeamus.

Rutter, Michael 1975: Helping troubled children. Penguin books.

Saarela, Pekka 2004: Nuorisobarometrit vuosina 1994-2004. Teoksessa Wilska Terhi-Anna (Toim): Oman elämänsä yrittäjät? Nuorisobarometri 2004. Helsinki: Edita, 113-135.

Saarikoski, Helena 1997: Sisäisen elämänhallinnan rakentuminen ja ulkoiset realiteetit-viisi tapausta. Teoksessa Helve, Helena, Lähteenmaa Jaana, Päivärinta Tuija, Päällysaho Katja, Saarikoski Helena ja Virtanen Petri (Toim.) Nuorten elämänpolkuja Lama-Suomessa. Helsinki: Nuorosotutkimus, 56-113.

Salomonsson, Karin 1996: The Sexual Girl and the Price of Distictiveness. Teoksessa Lundin, Susanne-Lynn Åkesson (Toim.): Bodytime. On the Interaction of Body, Identity, and Society. Lund Studies in European Etnology 2. Lund: University Press, 63-84.

Saurama, Erja 2002: Vastoin vanhempien tahtoa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus 2002/7.

Siltala, Pirkko 1989: Nuoruus. Teoksessa Niemelä, Pirkko & Ruth, Jan-Erik (Toim.): Ihmisen elämänkaari. Helsinki: Otava, 91-112.

Sinclair, Ian, Gibbs, Ian and Wilson, Kate (2004): Foster Carers: Why They Stay and Why They Leave. London and New York: Jessica Kingsley Publishers

Sinko, Päivi 2004: Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Sinko, Päivi 2005: Sosiaalityön näkökulma lastensuojelulain uudistamiseen. Sosiaali- ja terveysministeriö, Lastensuojelun kehittämisohjelma Lastensuojelulain uudistaminen-osio. Substanssiryhmän raportti 31.3.2005.

Sinkkonen, Hanna-Kaisa 2004: Koulukodin vaihtoehtona kotikoulu. Teoksessa Jahnukainen Markku, Kekoni Taru, Pösö Tarja. (Toim). Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 119-147.

Sinkkonen, Jari. 2001: Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY.

Smith, Craig 2001: Research and the Theory/Practise interface.

New Zealand social work, contexts and practise edited by Marie Connolly, 2001. New Zealand: Oxford . University press, 343-355.

Spratt, Trevor 2001: The influence of Child Protection Orientation on Child Welfare Practise. The British Journal Social Work 31, 933-954.

Stakes/tilastotiedote/lastensuojelu 14/2005

Stradell, Harriet, Julkunen, Ilse, Lamminen Katri 2002: ”Ku ois vaan sellanen normaali elämä”-elämänkulku marginaalista katsoen. Teoksessa: Juhila Kirsi, Forsberg Hannele & Roivainen Irene. (Toim): Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Sophi, 111-124.

Strauss, Anselm & Corbin, Juliet 1998: Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage publications.

Suutari, Minna. 2001: Tasapainoilua sosiaalisissa verkostoissa työmarkkinoiden marginaalissa. Teoksessa Minna Suutari (Toim.): Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 20, 153-186.

Suutari, Minna 2002: Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Taskinen, Sirpa 2001: ”Huono ennuste”. Mitä on lasten ja nuorten syrjäytyminen. Teoksessa Taskinen, Sirpa (Toim). Mitä tarkoitetaan lasten ja nuorten syrjäytymisellä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 4-14.

Tamminen, Tuula 2001: Poikkeavat ihmissuhteet. Teoksessa Sinkkonen, Jari ja Kalland, Mirjam (Toim): Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 234-249.

Tolonen, Tarja 2004: Pääkirjoitus. Nuorisotutkimus. 4/2004/22 vuosikerta.

Törrönen, Maritta 1999: Lasten arki laitoksessa: elämistila lastenkodissa ja laitoksessa. Helsinki: Yliopistopaino.

Vehviläinen, Jukka 2001: Aikalaisdiagnoosien muuttuminen 1980-luvulta 2000-luvulle tultaessa. Kadonneen yhteisyyden jäljillä. Paju, Petri & Vehviläinen, Jukka (Toim.) Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 23-65.

Viittala, Kaisu 2001: ”Kyllä se tommosellaki lapsella on kovempi urakka”. Sikiöaikana alkoholille alistuneiden huostaanotettujen lasten elämäntilanne, riskiprosessit ja suojaavat prosessit. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Virokannas, Elina: 2003 Rajoitettuja strategioita ja taktisia identiteettejä. Huumehoitoyksikön nuorten asiakkaiden kertomuksia viranomaiskohtaamisista. Janus 11 (4), 297-318.

Virokannas, Elina 2004: Normaalin rajan molemmilla puolilla. Tutkimus huumehoitoyksikön nuorten identiteettien rakentumisesta. Helsinki: Stakes. Tutkimuksia 144.

Young, Jock 1999: The exclusive society. Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage publications.

Liite 1

Sanat:

Perhe

Äiti

Isä

Tyttöystävä

Poikaystävä

Vanhemmat

sisarukset

Oma asunto

Vapaa-aika

Raha

Lemmikkieläin

Tietokone

Koulu

Palkka

Puoliso

Työ

Päihteet

Musiikki

Vapaus

Moottoripyörä

Tupakka

Juhlinta

Auto

Lapset

Harrastukset

Videot

Pelit

Opiskelu

nuoret lisänneet:

ystävät ja terveys

Liite 2

TEEMAT

1. Tausta

- ikä, siviilisäätö, asuinpaikka
- koulutus, mitä tällä hetkellä tekee
- mistä olet kotoisin, vanhemmat?

2. Lastensuojelun/kohon ym. asiakkuus

- milloin ja miten asiakkuus on alkanut
- miten käsität asiakkuuden
- millaisia kokemuksia sinulla on asiakkuuksista
- miten itse määrittelet lastensuojelun
- kohon
- asiakkuuden hyviä ja huonoja puolia
- mitä olisit toivonut, että olisi tehty toisin
- minkälaisia palveluja itse toivoisit
- mitä on hyvä lastensuojelu
- työntekijät?
- oletko saanut osallistua asioihisi

Kortit**4. Nykyinen elämäntilanne**

- mitä tällä hetkellä ajattelet elämästäsi
- millainen on tyypillinen päivä, entä juhlapäivä
- onko kaikki nyt niin kuin halaisit
- mitä voisi olla toisin?
- miten asiat ovat 5.vuoden kuluttua
(missä asut, kenen kanssa, mitä teet ym.)
- miten asiakkuudet ja erityisesti lastensuojelu on mielestäsi vaikuttanut nykyiseen elämäntilanteesi
- millaista elämäsi olisi ilman erilaisia asiakkuuksia

haluatko vielä lisätä jotain?

Liite 3.

Kirje

HEI,

Olen Turun yliopiston jatko-opiskelija ja teen tutkimusta siitä, miten nuoret kokevat palvelunsa. Tutkimusta varten kerään tietoa haastatteluilla. Haluaisitko sinä kertoa kokemuksistasi lastensuojelusta sekä/ ja tai KOHO:sta?

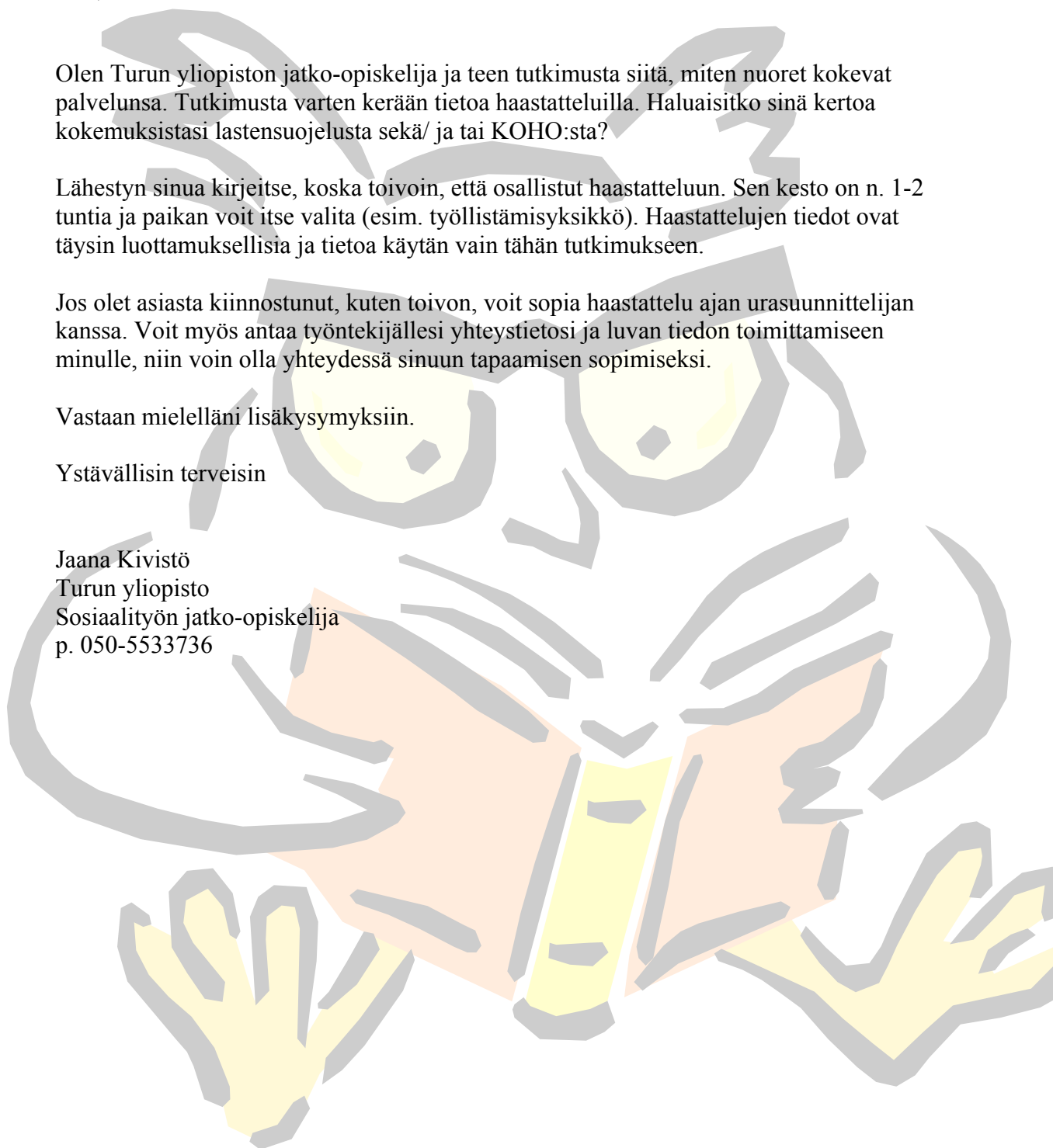
Lähestyn sinua kirjeitse, koska toivoin, että osallistut haastatteluun. Sen kesto on n. 1-2 tuntia ja paikan voit itse valita (esim. työllistämisyksikkö). Haastattelujen tiedot ovat täysin luottamuksellisia ja tietoa käytän vain tähän tutkimukseen.

Jos olet asiasta kiinnostunut, kuten toivon, voit sopia haastattelu ajan urasuunnittelijan kanssa. Voit myös antaa työntekijällesi yhteystietosi ja luvan tiedon toimittamiseen minulle, niin voin olla yhteydessä sinuun tapaamisen sopimiseksi.

Vastaa mielelläni lisäkysymyksiin.

Ystävällisin terveisin

Jaana Kivistö
Turun yliopisto
Sosiaalityön jatko-opiskelija
p. 050-5533736

Nuorten taustat/ yhteenveto

<p>H1: 20.v. peruskoulu ammattikoulu (kesken)-<u>löissä</u> vanhemmat eronneet ”kauan sitten” lastun asunto Nuorisokoti Lsl 14-15.v -oma käytös ja perheen tilanne</p>	<p>H2. 21.v peruskoulu, 10.luokka-<u>lukio</u> vanhemmat eronneet nuoren ollessa n. 7.v kaupungin vuokra-asunto lastenkoti- Lsl 14-16.v. -ristiriidat</p>	<p>H3 (riski) 21.v peruskoulu työharjoitteluja, koulu kokeilu ym.- <u>työtön</u> ”ei siitä koskaan mitään tullut” vanhemmat eronneet kaupungin vuokra-asunto n. 10-11.v lastenkoti Lsl 16 (vastusti itse?)</p>
<p>H4 21.v peruskoulu, - <u>työharjoittelu</u> kaupungin vuokra-asunto vanhemmat eronneet Lsl 16-n. 14.v-vastusti itse -oma käytös</p>	<p>H5 20.v peruskoulu ammattikoulu- <u>hakeutunut Amk:h</u> <u>työttömänä</u> haast. hetkellä lastun asunto vanhemmat eronneet Lsl 16-15 v. -oma käytös-vastusti</p>	<p>H6 19.v peruskoulu, koulukokeiluja, <u>työharjoittelu</u> lastun asunto vanhemmat eronneet Lsl 16-15.v, -oma käytös-vastusti</p>

<p>H7</p> <p>18.v peruskoulu, <u>lukiossa</u> nuorisokodin itsenäistymisasunto vanhemmat eronneet Lsl 16-n. 16.v oma toive-huoltaja vastusti</p>	<p>H8</p> <p>Just 22.v Peruskoulu, työharjoitteluja <u>Töissä</u> Kaupungin vuokra-asunto Isä kuollut Asumisharjoittelu-16.v Oma toive</p>	<p>H9</p> <p>21.v peruskoulu-ammattikouluun, joka edelleen kesken <u>töissä</u> vanhemmat eronneet Lsl 16-15.v Oma toive, huoltaja vastusti</p>
<p>H10 (reunalla)</p> <p>18-v. lastun asunto peruskoulu, työharjoitteluja ja kursseja, <u>työtön</u> vanhemmat eronneet sijoitus n. 3 vuotiaana Lsl 16, vanhempien alkoh. ongelma sijoitus yhdessä sisarusten kanssa</p>		